

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΕΤΙΚΙΣΜΟ ΣΤΟ ΑΙΩΝΙΟ (Καθηγ. Γ.Θ. Δασκαρόλη)	65
◆ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ (Καθηγ. Χριστοφ. Διακοπούλου)	75
◆ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ε΄ (Β. Κ. Σταθάκη)	79
◆ Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑ (Γ.Α. Παπαδημητρίου)	81
◆ ΟΙ ΡΩΣΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 (Βασ. Χαραλαμποπούλου)	85
◆ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ (Καθηγ. 'Αθ. Β. 'Αδραμίδη)	88
◆ «ΖΑΚΧΑΙΕ... ΚΑΤΑΒΗΘΙ» (Ποίημα Ε.Λ.Κ.)	93
◆ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΚΛΩΝΤΕΛ (Ε.Ν. Μόσχου)	94
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ (Πανορμίτη)	100
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	102

ΕΤΟΣ 65ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2002

ΑΡΙΘ. 629

ΔΡΧ. 250

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

·Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 65ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2002

Άριθ. 629

ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΕΤΙΚΙΣΜΟ ΣΤΟ ΑΙΩΝΙΟ

Μνήμη Κωνσταντίνου Κακούρη

Τὸν μῆνα Μάρτιο συμπληρώνονται δύο χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία τοῦ Κωνσταντίνου Ν. Κακούρη. Ὁ Κώστας Κακούρης ὑπῆρξε σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας καὶ ἐπὶ δεκατέσσερα καὶ πλέον ἔτη ὁ Ἑλλην Δικαστὴς στὸ Δικαστήριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων στὸ Λουξεμβούργο, ὅπου ἡ προσωπικότης του εἶχε ἐμπνεύσει ἰδιαίτερο σεβασμὸ καὶ ἐκτίμησι. Ὑπῆρξεν ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἄριστος νομικός, βαθὺς γνώστης τῶν προβλημάτων τῆς γενικῆς θεωρίας τοῦ δικαίου καὶ τῶν συγχρόνων γενικωτέρων πνευματικῶν ρευμάτων, ἀνήσυχο ἐλεύθερο πνεῦμα, στοχαστὴς μὲ πολλὰς πνευματικὰς εὐαισθησίας, ὀρθόδοξος χριστιανός, μὲ παρηγοία στὴ ὁμολογία τῆς πίστεώς του, τὴν ὁποίαν σπανίως συναντᾷ κανεὶς στὸν κόσμον τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς διανοήσεως καὶ εἰδικώτερα τῆς νομικῆς.

Δὲν εἶναι λίγα τὰ γραπτὰ κείμενα, ποὺ διασώξουν τὸν στοχασμὸ του. Δημοσιεύσεις, λόγοι καὶ ἀνακοινώσεις σὲ ἐπιστημονικὰ συναντήσεις καὶ σὲ ἀνώτερα πνευματικὰ ἰδρύματα, στὴν ἐλληνικὴ καὶ σὲ ξένες γλῶσσες, ἄλλοτε αὐστηρὰ νομικὰ κείμενα, ἄλλοτε κείμενα μὲ εὐρύτερο ἀντικείμενο. Καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὡς ἔκφρασις τιμῆς στὴ μνήμη του, στίς ἀκόλουθες γραμμές, θὰ γίνῃ μιὰ προσ-
ΑΚΤΙΝΕΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2002

πάθεια παρουσιάσεως μερικῶν ἀποσπασμάτων, τὰ ὁποῖα συχνὰ μοιάζει νὰ ἐνδιαφέρουν κυρίως τοὺς νομικούς, ἀλλ' ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσει, ὄχι μόνον αὐτούς. Δὲν ἀποκλείεται νὰ μὴ συμφωνεῖ κάποιος μαζί του, σὲ αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ σημεῖο. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος πολὺ εὐχαρίστως καὶ μὲ τὸ ταπεινὸ φρόνημα τοῦ ἀληθινοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἤθελε νὰ ἀκούσει τις ἐπιφυλάξεις μας ἢ καὶ τις ἀντιρρήσεις μας καὶ νὰ τις συζητήσει. Σὲ κάθε περιπτώσει ὅμως δὲν θὰ εἶναι εὐκόλο νὰ μὴ διαγνώσει κανεὶς στὰ κείμενα τὴν εἰλικρινῆ ἀναζήτησι, τὴν ὁμορφίαν τῆς ὑπαγωγῆς τῆς πραγματικότητος, ἀκόμη καὶ τῆς νομικῆς, στὸ Αἰώνιο, δὲν θὰ εἶναι εὐκόλο νὰ ἀρνηθῇ στὸν ἑαυτὸν του μιὰ σκέψι δοξαστικὴ γιὰ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο πάλι βεβαιώνει, ὅτι «ὅπου θέλει πνεῖ» (Ἰωάν. γ' 8).

1. Ὅσο καὶ ἐὰν αὐτὸ φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξο, ὁ Κ. Κακούρης, ὡς φιλόσοφος τοῦ δικαίου, ἦταν θετικιστής. Καίτοι θὰ ἐνόμιζε κανεὶς, ὅτι θὰ τὸν προσεῖκυε περισσότερο ἢ ἀκμάζουσα στὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ χρόνια στροφή πρὸς τὴν θεωρία τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἡ ὁποία ἐφαινετο περισσότερο γοητευτικὴ γιὰ ἓνα πνευματικὸ ἄνθρωπο, δὲν ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴ θετικιστικὴ θεώρησι τοῦ δικαίου. Ἦδη στὸ πρῶτο -ἀπὸ ὅσα γνωρίζομε- δη-

μοσιεύμα του “Επί τῶν ὁρίων τῆς νομικῆς ἐπιστήμης” στο “Αφιέρωμα εἰς μνήμην Ἰ. Αλ. Γκιόλα - Γ. Βερίτη, τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, 1958”, διαβλέπει κανεὶς τὸν προσανατολισμό του. Καὶ ὅμως ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ θεώρησις, ἡ ὁποία φαίνεται στερημένη κάθε ὑπερβατικῆς στοιχείου, τὸν ὀδηγεῖ στὴ διαπίστωσι τῶν ὁρίων τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου. Πέραν τῶν ὁποίων θὰ ὑπάρχει κάποιον κενό, τὸ ὁποῖο θὰ πληρωθῆ, ὄχι ὅμως ἔπειτα ἀπὸ ὑπαγωγὰς σὲ κανόνες ἑνὸς ἄλλου δικαίου, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ αὐτὸ ὑπαρκτό, εὐρίσκεται ὅμως “ἐπέκεινα” τοῦ θετοῦ δικαίου.

Ἐτσι γράφει στὴν προαναφερθεῖσα μελέτη του: “*Τὸ ἀνωτέρω ἐσημειώθησαν ἵνα καταστῆ ἐμφανές, ὅτι ἡ νομικὴ ἐπιστήμη ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἐρώτημα τί ὀφείλω νὰ πράξω εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν, μόνον ἐπὶ τῇ ὑπόθεσιν ὅτι τὸ δίκαιον ἰσχύει. Δὲν ἀπαντᾷ ὅμως εἰς τὸ ἐρώτημα ἐὰν πράγματι τὸ δίκαιον ἰσχύει, ἥτοι ἐὰν ὀφείλωμεν νὰ ὑπακούωμεν εἰς τοὺς κανόνες δικαίου. Ἴδου τὸ ὄριον τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ἐπέκεινα τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα κατ’ ἐπιστήμην νὰ χωρήσωμεν*”¹. Ἀναφέρεται ἔπειτα στὶς ἀόριστες ἔννοιες ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι πλήρεις οἱ κανόνες τοῦ δικαίου, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ καλόπιστος ἀσκήσις τοῦ δικαιώματος, ἡ καλόπιστος ἐκπλήρωσις τῆς παροχῆς, ἡ δημοσία ὠφέλεια, ὁ σπουδαῖος λόγος, ἡ εὐλόγη αἰτία. Εἶναι ἔννοιες τίς ὁποῖες χρησιμοποιεῖ ὁ νομοθέτης, ὅταν συνειδητοποιεῖ ὅτι ὁ ἀφηρημένος χαρακτήρας τῶν ἐπιταγῶν του καὶ ἡ ἀπόστασις του ἀπὸ τίς συνθήκες τῆς συγκεκριμένης βιοτικῆς σχέσεως, ὅπου πρέπει νὰ εφαρμοσθοῦν, δὲν ἐξασφαλίζουν λύσεις ἀνταποκρινόμενες στοὺς σκοποὺς του. Ἐτσι ὅμως οὐσιαστικῶς μεταθέτει τὸ βάρος τῆς θέσεως τοῦ κανόνος στὸν δικαστή. Παρατηρεῖ λοιπὸν ὅτι “*ὑπάρχει καὶ δευτέρα ἀνεπάρκεια τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἀοριστίας τῶν ἀκαθορίστων ἐννοιῶν καὶ κατὰ συνέπειαν, ὡς πρὸς τὴν διακρίδωσιν τῶν ἀφανῶν κανόνων*”²... Εἶναι

ἀδύνατον νὰ ἀποφευχθεῖ ὁ ὑποκειμενισμὸς κατὰ τὴν συγκεκριμενοποίησιν τῶν ἀκαθορίστων ἐννοιῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἀτομικοῦ καὶ συγκεκριμένου κανόνος ἤρτηται ἐκ τῶν ὑποκειμενικῶν διαθέσεων τοῦ ἐφαρμοστοῦ -τελικῶς τοῦ δικαστοῦ- καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν ἡ γνώσις τοῦ κανόνος τούτου εἶναι ἀδύνατος κατ’ ἐπιστήμην. Ἴδου ἐκ νέου τὸ ὄριον τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ἥτοι τοῦ νομικοῦ θετικισμοῦ. Εἶναι ἀδύνατον κατ’ ἐπιστήμην νὰ γνωσθῆ τί εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν ἀποτελεῖ καλόπιστον ἐκπλήρωσιν τῆς παροχῆς, κατάχρησιν δικαιώματος, δημοσίαν ὠφέλειαν, κ.λ.π.”³. Κάπου ἄλλου μάλιστα παρατηρεῖ, ὅτι οἱ ἀόριστες ἔννοιες εἶναι ἀνοικτὰ παραθύρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα στὴ νομικὴ σφαῖρα πνέει μιὰ αὐρα ἐξωνομικῆ ἢ μετανομικῆ⁴.

Γιὰ τὴ στάσι ἔπειτα τοῦ δικαστοῦ, ὅταν καλεῖται νὰ ἐφαρμόσει κανόνα δικαίου, τὸν ὁποῖον ὡς ἄνθρωπος θεωρεῖ ἀνῆθικον, ὅποτε, ὅπως ὑποστηρίζει, πρέπει ὡς δικαστῆς ἢ νὰ τὸν ἐφαρμόσει -διότι, ὅπως δέχεται, δὲν ἔχει ἐξουσία νὰ εἰσάγει τὸν ὑποκειμενισμὸν του στὸ ἔργο του- ἢ νὰ παρατηθεῖ, παρατηρεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ λύσις εἶναι ὁμολογία πίστεως σὲ μιὰ ἠθική, δὲν εἶναι λύσις νομικῆ. Δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι λύσις νομικῆ. Διότι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν προνομικὴ θεληματικὴ τοποθέτησι τοῦ δικαστοῦ ὡς ἀνθρώπου στὸν κόσμον τῶν ἀξιών. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ διαπίστωσι τῶν ὁρίων τοῦ νομικοῦ θετικισμοῦ⁵.

Ἐπίσης, μὲ ἀφορμὴ τὸ ἔθιμον καὶ εἰδικώτερα τὸν χαρακτηρισμὸν του ὡς πρωτογενοῦς ἢ μὴ πηγῆς τοῦ δικαίου, παρατηρεῖ, ὅτι τὸ ποιὲς εἶναι οἱ πρωτογενεῖς πηγὲς δικαίου δὲν καθορίζεται ἀπὸ νομικούς, ἀλλὰ ἀπὸ ἐξωνομικὴ τοποθέτησι. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο πάλι ὀδηγεῖ στὴ διαπίστωσι ὀρίου στὸν νομικὸ θετικισμὸ⁶. Καὶ καταλήγει: “*Ὁ νομικὸς θετικισμὸς ἀποσαφηνίζει τὰ ὅρια τῆς νομικῆς ἐπιστήμης. Καθιστᾷ ἐμφανές τὸ γεγονός, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὁ ἐφαρμοστῆς τοῦ δικαίου μόνον κατ’ ἐπιστήμην νὰ χω-*

ρήση. Καθιστᾶ ἀνάγλυφα τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἐφαρμοστής κατ' ἀνάγκην προστρέχει εἰς μετανομικὰς ἀξίας. Καὶ φέρει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὅ,τι γίνεται κατὰ κανόνα λανθάνοντως καὶ ἀνεπιγνώτως (...) Καὶ βοηθεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καθ' ἑαυτὸ τὸ δίκαιον εἶναι λίαν ἀνεπαρκὲς μέσον διὰ τὴν ρύθμισιν τῆς ἐν κοινωνίᾳ συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων⁷. Ἄλλου μάλιστα παρατηρεῖ: “Ὁ νομικὸς θετικισμὸς δὲν ἀγνοεῖ τὴν πείνα καὶ δίψα γιὰ Δικαιοσύνη. Ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Κάνει ὁμως ἀνάγλυφο, ἀποκαλύπτει τὸν ὑποκειμενισμὸ πὺ ἐγκλείνουν οἱ μὴ θετικιστικὲς ἀντιλήψεις καὶ τὸν περιορίζει μόνον στὰ σημεῖα ὅπου εἶναι ἀναπόφευκτος. Στὰ σημεῖα αὐτὰ πάλι τὸν κάνει ἐνσυνείδητο καὶ ἔτσι ἀποκαλύπτει τὴ βαρεῖὰ εὐθύνη τοῦ δικαστῆ. Οἱ λύσεις, πὺ ἐμεῖς πιστεύουμε σωστὲς στὰ παραπάνω προβλήματα συναίρονται στὸ ὅτι ὁ δικαστὴς τότε μόνον εἶναι “δίκαιον ἔμψυχον” (Ἀριστοτέλους Ἠθικὰ Νικομάχεια 1132α - 21 ἐπ.), ὅπως θεωρεῖ χρέος του, ὅταν, ἀπεκδυόμενος τὸν ἑαυτὸ του, μετέχει στὴ ζωντανὴ ψυχὴ τῆς κοινότητος τῶν συνανθρώπων του καὶ αὐτῆς ἐκφράζει τίς πίστεις, τοὺς πόθους καὶ τοὺς ὁραματισμοὺς γιὰ Δικαιοσύνη⁸.”

Ἄναφερόμενος στὸν τιμώμενο μὲ τὸ ἀφιέρωμα εἰς μνήμην τοῦ ποιητοῦ Γ. Βερίτη, σὲ σχέσι μὲ τὴ διαπίστωση, ὅτι τὸ δίκαιο καθ' ἑαυτὸ δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ τὴ ρύθμισιν τῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων ἐν κοινωνίᾳ, ἐνῶ τοῦτο μπορεῖ νὰ συμβῆ ὅταν ἡ κοινωνία ἀνάγεται σὲ κοινότητα, παρατηρεῖ: “Ὁ τιμώμενος διὰ τοῦ τόμου τούτου ἐγνώριζε τὴν ἀλήθειαν αὐτήν. Ἐγνώριζεν ἀκόμη ὅτι ὑπέρταται ἐξωνομικαὶ ἀξία εἶναι αἱ χριστιανικαί. Καὶ ἠνάλωσε τὸν βίον του -ἀδοκῆτως βραχύν- εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀξιών τούτων, τὸ ὄραμα τῶν ὁποίων ἐπλήρου τὴν ψυχὴν του. Ἡ πλήρης πραγμάτωσις τῶν ἀξιών τούτων βεβαίως θὰ καθιστᾶ περιττὸν τὸ δίκαιον καὶ ἔωλον τὸ ἔργον τοῦ νομικοῦ καὶ τοῦ δικαστοῦ. Τὴν εὐχονται ὁμως ab imo rectore, χάριν τοῦ μέλλοντος τῆς ἀνθρωπότητος, δικασταὶ καὶ νομικοί⁹.”

2. Εἶχε ἐπίγνωσιν τοῦ ὕψους τοῦ λειτουργήματος, τὸ ὁποῖον ἀσκοῦσε ὡς δικαστῆς, στὸ Δικαστήριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων. Ὅταν ἐγένινεν ἡ ἀναγόρευσις του σὲ ἐπίτιμο διδάκτορα τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου του εἶπε: “Ἐχω συνείδηση τοῦ ὅτι ἡ τιμὴ δὲν ἀλευθύνεται στὴν ταπεινότητά μου καὶ ὅτι ἴσταμαι ἐδῶ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ λειτουργήματος, στὸ ὁποῖο μὲ τὴν εὐδοκία τοῦ Θεοῦ ἐτάχθην νὰ ὑπηρετῶ. Εἶμαι βέβαιος γι' αὐτό. Κι ἂς παραδοκεῖ ὁ ἐπικίνδυνος πειρασμὸς λέγοντάς μου: “Ἀφιέρωσες μὲ τὴν ψυχὴ σου στὸ λειτουργημα ὅλες ὅσες δυνάμεις εἶχες, ἀπὸ χρέος πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπη”. Διότι ξέρω ὅτι οἱ συγκυρίες πὺ διαμόρφωσε ὁ Θεὸς εἶναι πὺ μὲ κατέστησαν ἐντεταλμένο σ' αὐτὸ τὸ λειτουργημα, ἐνῶ εἶναι πλούσια ἡ πατρίδα μας ἀπὸ πῶ ἀξιους¹⁰.”

Τὴν μεγάλην ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀντιλαμβάνεται μάλιστα ἔχων συνείδησιν τοῦ ἰδιαιτέρου ρόλου, τὸν ὁποῖον διαδραματίζουν τὰ δικαστήρια τῆ σημερινῆ ἐποχῆ στὴ ζωὴ τῶν ἐθνῶν καὶ εἰδικώτερα, ὅπου λειτουργοῦν δημοκρατικὰ πολιτεύματα μὲ διακρινόμενες τίς νομοθετικὲς, ἐκτελεστικὲς καὶ δικαστικὲς ἐξουσίαις. Εὐστοχα ἐπισημαίνει μιὰ μεταβολή, καθ' ὅσον ἀφορᾶ τὴ θέσι τῶν ἀξιών στὸ ἔργο τῶν νομοθετικῶν σωμάτων. Ὅπως παρατηρεῖ, στίς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνος τὰ νομοθετικὰ σώματα πίστευαν, ὅτι ἀναζητοῦσαν διὰ τῆς συζητήσεως καὶ τελικὰ ἐψήφισαν νόμους, πὺ ἀποτελοῦσαν συγκεκριμενοποίησι προὑπαρχουσῶν ἀξιών, ἠθικῆς ἢ ἔθιμικῶν ἢ τοῦ ἰδεατοῦ δικαίου. Εἶχαν τὴ συναίσθησι ὅτι αὐτοὶ οἱ κανόνες καθοδηγοῦσαν καὶ ἔθεταν ὄρια στὴ νομοθετικὴ τους ἐξουσία. Ἐκτοτε ὁμως ἄλλαξαν οἱ ἀντιλήψεις. Τὰ νομοθετικὰ σώματα ἐθεώρησαν, ὅτι δὲν δεσμεύονται ἀπὸ τέτοιου εἴδους ὄρια. Βεβαίως γιὰ ἓνα διάστημα παρέμεινεν ἡ πεποίθησις ὅτι μὲ τὴ συζήτησι θὰ εὐρεθεῖ καὶ θὰ θεσπισθεῖ τὸ καλύτερο. Σιγά-σιγά ὁμως ἐφθάρη καὶ αὐτὴ ἡ ἀντίληψις. Καὶ τὸ κοινοδοῦλιο ἐθεωρήθη

ἀπλῶς στίβος συγκρούσεως τῶν συμφερόντων τῶν κοινωνικῶν ομάδων. Ἡ ἐξέλιξις, καὶ μάλιστα περισσότερο μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον, ἦταν νὰ “φτωχύνουν οἱ βουλές, οἱ συζητήσεις σ’ αὐτές ἐγιναν ἀπλὸς τύπος, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας εἶναι γνωστὸ ἀπὸ πρῖν. Τὸ κέντρο λήψεως τῶν ἀποφάσεων -καὶ τῶν νομοθετικῶν- μεταφέρθηκε οὐσιαστικὰ στὸ κυβερνῶν κόμμα. Ὁ πολίτης ὀφράνεψε ὡς πρὸς τὶς βαθεῖες του ἀνάγκης”¹¹. Τὴν ἐνοποίησι ὁμως αὐτῶν τῶν ψυχικῶν ἀναγκῶν του τὴν ἀνεζήτησε ὁ πολίτης ἀπὸ ἄλλα θεομοθετημένα ὄργανα. “Ἡ διακοπὴ ἀπὸ τὰ νομοθετικὰ σώματα τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὶς ἐξωνομικές, αἰώνιες ἀξίες, μὲ τὸ Ἀπόλυτο, γέννησε τὴν ἀνάγκη νὰ ἀναλάβει ἄλλος αὐτὴ τὴν ἐπικοινωνία. Ἐτοί γεννήθηκε ἡ στροφὴ πρὸς τὰ Δικαστήρια”¹².

Τὸν δικαστὴ Κ. Κακούρη ἀπασχόλησε πολὺ, ὡς πρόβλημα συνειδήσεως, τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ δικαστοῦ. Ὅχι ἀνεξαρτησίας ἀπὸ ἐξωτερικὰς δυνάμεις καὶ ἐπιρροές, γιὰ αὐτό, ὅπως τὸ ἀπέδειξε ἄλλωστε μὲ τὴν καθόλου συμπεριφορὰ του ὡς δημοσίου λειτουργοῦ, δὲν τὸν ἐφόβιζε, ὅσο τῆς ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐαυτό του. Εἰδικώτερα μάλιστα, ὅπως τὸ πρόβλημα παρουσιάζεται στὶς περιπτώσεις ἐξειδικεύσεως ἀορίστων ἐννοιῶν ἢ κενῶν τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα ἐρμηνείας τῶν κανόνων. Γιατί, ὅπως παρατηρεῖ, εἶναι γνωστόν, ὅτι τὸ δυσχερὲς ἔργον τοῦ δικαστοῦ δὲν εἶναι ἡ ὑπαγωγή τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν τῆς ὑποθέσεως στὴ μείζονα πρότασι τοῦ δικανικοῦ συλλογισμοῦ, ἀλλ’ ἡ διαπίστωσις καὶ διατύπωσις τῆς μείζονος. Καὶ εἶναι ἐπίσης γνωστόν, ὅτι ἡ νομικὴ τεχνικὴ προσφέρει μεθόδους ικανὰς νὰ θεμελιώσουν δύο ἢ καὶ περισσότερες λύσεις¹³. Εἶναι σχετικῶς πολλὰ ἐνδιαφέροντα αὐτὰ πού ἀνέφερε σὲ μιὰ ὁμιλία του: “Τὸ ἦθος κάθε δικαστοῦ συναρτεῖται σὲ μιὰ φράση: Διηγετὲς πάθος γιὰ ἀνεξαρτησία καὶ ἀντικειμενικότητα. Ἡ πραγματοποίησή του ἀπαιτεῖ, βέβαια, ἐργήγορη, ἀλλὰ εἶναι εὐκόλη ὅταν

πρόκειται γιὰ ἀνεξαρτησία ἀπὸ προσπάθειες ἐπιρροῆς του ἐκ τῶν ἔξω, ἀπὸ συγγενεῖς, φίλους, potentiores. Δὲν εἶναι δύσκολος καὶ ὁ χειρισμὸς τῆς ὑποκειμενικῆς, συναισθηματικῆς ροπῆς τοῦ δικαστοῦ ὑπὲρ τοῦ ἐκ τῆς πρώτης ὄψεως ἀδύναμου: ὁ δικαστής, κατὰ κάποιον τρόπο, δὲν ἔχει καρδιά, κάνει “γνωστικὴ” ἐργασία. Δύσκολη εἶναι ἡ ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὸν ἐαυτό του, ὁ ὁποῖος ἀνακύπτει διαρκῶς, ὅπως ὁ τέταρτος πειρασμὸς στὸ Murder in the cathedral τοῦ T. S. Elliot”¹⁴.

Στὴ μελέτη τοῦ “Δικαιοδοτικὴ λειτουργία - Δικαιοδοτικὸ λειτουργήμα” περιλαμβάνει ἓνα εἰδικὸ μῆμα μὲ τὸν τίτλον “Τὸ ζήτημα τοῦ δυνατοῦ καὶ τῶν ὀρίων τῆς ἀντικειμενικότητος στὸ δικαστή”. Ἐκεῖ λοιπὸν παρατηρεῖ, ὅτι “συνήθως ὁ ἄνθρωπος, ἄρα καὶ ὁ δικαστής, πιστεύει πρωταρχικὰ σὲ μιὰ Ἠθικὴ. Ἡ Ἠθικὴ του περιλαμβάνει καὶ τὸ νομικὸ κανόνα - ἀφετηρία”¹⁵. Αὐτὸν δηλαδὴ πού στέκει στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδος τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως τῶν κανόνων δικαίου καὶ τὸν ὁποῖον σὲ ἄλλο σημεῖο διατυπώνει ὡς ἐξῆς: “Κάθε ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ὑπακούει στοὺς κανόνες τῆς νομικῆς τάξης, στὴν ὁποία ὑπακούουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐποχῆς ὅπου ζεῖ”¹⁶. Τοῦτο ὁμως μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν “ὀφείλεις νὰ ὑπακούεις στὸν βασικὸ κανόνα καὶ στὴν ὑπ’ αὐτὸν νομικὴ τάξη, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τυχόν κανόνες τῆς, πού εἶναι ἄμεσα ἀντίθετοι στοὺς ἠθικοὺς κανόνες”¹⁷. Τί θὰ συμβεῖ ὁμως, ἐὰν ὁ δικαστής κληθεῖ νὰ ἐφαρμόσει ἓνα μεμονωμένο κανόνα πού τοῦ ἐπιβάλλει νὰ ἀποφασίσῃ κάτι πού ἡ συνειδήσις του τὸν πληροφορεῖ ὅτι εἶναι ἀνήθικο; “Ἄν ὁ μεμονωμένος αὐτὸς κανόνας εἶναι βέβαιον ὅτι ἰσχύει κατὰ δίκαιον, ὀφείλει ἢ νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ, ἔστω καὶ ἐὰν ὁ ἄνθρωπος τὸν πιστεύει ἀνίσχυρον ὡς ἀνήθικο, ἢ νὰ παραιτηθεῖ. Δὲν ἔχει ἐξουσία νὰ εἰσάγῃ τὸν ὑποκειμενισμό του (δηλαδὴ τὴν Ἠθικὴν του) στὸ ἔργο του. Ὅσο παραμένει δικαστής, ὀφείλει νὰ ἐφαρμόξῃ τὸ δίκαιον τῆς νομικῆς τάξης, τῆς ὁποίας ὄργανον ἀποδέχεται νὰ δια-

τελει¹⁸. Ἀρκεῖ ὁ κανόνας περὶ τοῦ ὁποίου πρόκειται, νὰ εἶναι βέβαιο ὅτι ἰσχύει κατὰ δίκαιον, γιατί δὲν ἀποκλείεται αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ δίκαιο νὰ ἐντάσσει ὀρισμένη Ἡθικὴ στους κανόνες του καὶ νὰ ὀρίζει ὅτι αὐτὴ ὑπερ-σχύει ἔναντι κανόνων ἀντιθέτων, πού τυ-χὸν διετύπωσε τὸ ὄργανο τὸ ἐξουσιοδοτη-μένο νὰ νομοθετήσῃ¹⁹. Ὁ δικαστὴς “ὄσο πολὺ κι ἂν πιστεύει ὑποκειμενικά σὲ ὀρι-σμένους ἐξω-νομικούς κανόνες, ὀφείλει ἀκό-μη πιὸ πολὺ νὰ πιστεύει ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐπηρεάσουν κατὰ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔρ-γου του. Εἶναι κι αὐτὸ ἐξω-νομικός κανό-νας βέβαια, ἀλλὰ τὸν πιστεύουμε ὑπέρτατο γιὰ τὸ δικαστή²⁰. Σὲ αὐτὲς τὶς περιπτώ-σεις ὁ δικαστὴς εὐρίσκεται ἐμπρὸς σὲ ἕνα ἀληθινὰ δραματικὸ δίλημμα. Αὐτὸ δὲν δια-φεύγει τῆς προσοχῆς τοῦ Κ. Κακούρη. Γι’ αὐτὸ καὶ κάπου ἀλλοῦ παρατηρεῖ: “Ἡ τή-ρηση αὐτῆς τῆς οὐδετερότητας καὶ ἀνεξαρ-τησίας δὲν θέτει σὲ ὄλες τὶς περιπτώσεις μεγάλα προβλήματα, εἶναι ὅμως λανθάνον-τως παρούσα σὲ κάθε πρόβλημα ἐρμηνείας. Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ ὑπο-κειμενικὲς πεποιθήσεις δὲν εἶναι συστημα-τικά ἀντίθετες, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ ταυτίζον-ται μὲ τὴ συνισταμένη τῶν κοινῶν πεποι-θήσεων, μὲ τοὺς κοινούς ὀραματισμούς. Ἀλ-λιῶς δὲν θὰ ἄντεχε ὁ δικαστὴς τὴν ὑπαρ-ξιακὴ ἐνταση²¹.”

3. Σχετικὰ μὲ τὸ δίκαιο τῆς Εὐρωπαϊ-κῆς Ἐνώσεως ἐπισημαίνει τὸ θεμελιῶδες ἄρθρο 164 τῆς Συνθήκης τῆς ΕΟΚ, τὸ ὁποῖον ὀρίζει ὅτι “Τὸ Δικαστήριον ἐξασφα-λίζει τὴν τήρηση τοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐρ-μηνεία καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς παρουσίας συνθήκης” ὅπου εἶναι ἐμφανῆς ἡ ἀντιδια-στολὴ μεταξὺ τῆς Συνθήκης καὶ τοῦ Δι-καίου, ὡς ὑπερέτερου τῆς Συνθήκης. “Δη-λαδὴ -ὅπως παρατηρεῖ- τὸ γραπτὸ δίκαιο τῆς Συνθήκης ἔχει ὑπεράνω αὐτοῦ τὸ Δί-καιο μὲ κεφαλαῖο Δ, τὸ ἄγραφο Δίκαιο, τὴν Ἰδέα τοῦ Δικαίου. Καὶ τὸ Δικαστήριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων ὀφείλει νὰ ἐξα-σφαλίζει τὴν τήρηση αὐτοῦ τοῦ Δικαίου,

ἀντλώντας ἐκ τῶν αἰωνίων ἀξιῶν ἀρχὲς ἀνώτερης ἰσχύος. (...) Ἡ Ἰδέα τοῦ Δικαίου καθίσταται τὸ ἔσχατο “τέλος” πὺν ὀφείλει νὰ καθοδηγεῖ τὸ ΔΕΚ, ὅπως ὁ πολικὸς ἀστέρας ὀδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους, κατὰ τὴν ὠραία εἰκόνα τοῦ Stammer²².” Ὅπως τονίζει, πρόκειται περὶ μιᾶς διατάξεως ὠραίας, πὺν ὅμως γεννάει τεραστία εὐθύ-νη²³. Γιατὶ τὸ πρόβλημα τῆς ὑποκειμενικό-τητος, τὸ ὁποῖον προκύπτει, ὅταν θὰ πρέ-πει νὰ προσδιορισθεῖ ὁ κανὼν δικαίου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐφαρμοσθεῖ, καθίσταται μεγάλο, ὅταν μεγάλο εἶναι τὸ εὖρος τῆς δικαιοδο-σίας τοῦ δικαστοῦ, ὅπως στὴν περίπτωσι τοῦ ἄρθρου 164 τῆς Συνθήκης. Καὶ προτεῖ-νει τὴν ἐξῆς ἀπάντησι στὸ πρόβλημα: “Ὅταν χρειάζεται ἀναφορὰ κάπου (...) γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ Δικαίου, δὲν θὰ ἀναφερ-θεῖ ὁ δικαστὴς -τοῦ Δικαστηρίου τῶν Εὐ-ρωπαϊκῶν Κοινοτήτων- στὸ φυσικὸ δίκαιο, ὑπὸ τὶς ποικίλες ἐμφανίσεις ἢ ὀνομασίες, (...) μὲ τρόπο πὺν νὰ εἰσαγάγει τὴ συγκε-κριμένη ὑποκειμενικὴ του πεποίθησι. Θὰ ἀναφερθεῖ στὴ “συνισταμένη τῶν πεποιθη-σεων” τῆς κοινότητος προσώπων, ἢ ὁποῖα τὸν ἔχει τάξει ὡς δικαστὴ. Αὐτῶν τῶν πε-ποιθήσεων διερμηνέας πρέπει νὰ εἶναι ὁ δικαστὴς. Ἡ αὐτοσυνειδησία τους. Αὐτὴ ἢ “συνισταμένη” δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τοὺς περιοδικούς κυματισμούς τῆς κοινῆς γνώμης, παρορμητικούς καὶ ἐπιφανειακούς, οὔτε μὲ τὴν τεχνικὴ τῆς πλειοψηφίας - μει-ψηφίας. Εἶναι κάτι βαθύτερο καὶ μονιμό-τερο πὺν δὲν ὑπόκειται σὲ μετρήσεις. Ἀγ-γίζεται προ-λογικά, μέσα στὴ γαλήνη τῆς σιγῆς (...) μὲ τρόπο ἄρρητο, ἀλλὰ γνήσιο. Τὸ ἔργο τοῦ δικαστοῦ, καὶ ὅταν συμπλη-ρώνει κενά, δὲν εἶναι ποτὲ ἴδιο μὲ τὸ ἔργο τῆς Βουλῆς καὶ τὸ σχῆμα πλειοψηφίας - μειοψηφίας τῶν ἐκπροσώπων τοῦ λαοῦ. Ὁ δικαστὴς ἀναφέρεται σ’ αὐτὸ πὺν προϋπάρ-χει καὶ εἶναι ὁμόψυχα μόνιμα κοινὸ καὶ στοὺς πλειοψηφοῦντες, καὶ στοὺς μειοψη-φοῦντες, ἐναλλασσόμενους καὶ μεταβλητοὺς στὴ Βουλὴ²⁴. Τὸ ἔργο τοῦ δικαστοῦ ἔχει ὡς γενικὸ πλαίσιο τὴν πείνα καὶ τὴ δίψα

για δικαιούνη και τελικό προορισμό τὸν ἄνθρωπο²⁵.

“Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέλλον τοῦ Δικαστηρίου τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων παρατηρεῖ: “Θύμισα, ἀρχίζοντας, ὅτι στὸ δεύτερο ἡμῶν τοῦ 20ου αἰῶνα ὀγκώθηκε ἡ τάση καταφυγῆς στὰ δικαστήρια λόγῳ τῆς ψυχικῆς ἀνάγκης νὰ διατηρηθεῖ μέσα στὴν ἔννομη τάξη ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸ χῶρο τοῦ Ἀπολύτου, μὲ τὴν Ἰδέα τοῦ Δικαίου. Παρ’ ὅλη ὁμως αὐτὴ τὴν ψυχικὴ ἀνάγκη, παραμένει ἕνα θεμελιώδες γιὰ τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ πρόβλημα, κληρονομημένο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ διαφωτισμοῦ: Εἶναι ἡ ὑπερτροφία τῆς νομοκρατίας, τοῦ ρασιοναλισμοῦ, εἰς βάρος τοῦ μυστικοῦ στοιχείου, τῆς μεταφυσικῆς ἀναζήτησης, τῆς ἀνάγκης γιὰ ὄντολογικὴ μέθεξι στὴν πραγματικότητα πού βρῖσκεται ἐπέκεινα τοῦ Σύμπαντος, τοῦ χῶρου καὶ τοῦ χρόνου, τῆς ἀνάγκης γιὰ ὀρθὴ θρησκευτικὴ τοποθέτηση”²⁶. Καὶ ἀκολουθοῦν μερικὲς σκέψεις, στὶς ὁποῖες τὰ γεγονότα πού ζοῦμε, καὶ οἱ προσδοκίες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπειλὲς πού ἀκούμε γιὰ τὴ χιλιετηρίδα πού ἄρχισε, προσοδίδουν μιὰ ιδιαίτερη ἐπικαιρότητα: “Σκέπτομαι, ὅτι ἂν ἐπρόκειτο οἱ λαοὶ τοῦ Δυτικοῦ κόσμου νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ζοῦν μέσα στὸν στεγνὸ ρασιοναλιστικὸ καὶ ὠφελμιστικὸ κλίμα, ἡ ἀπόληξη ἴσως νὰ εἶναι ὅτι πλέον οὔτε τὰ Συνταγματικὰ Δικαστήρια, πού σήμερα ἀποτελοῦν τὸ τελευταῖο καταφύγιο, θὰ μποροῦν νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ Δικαίου. Οἱ συνέπειες θὰ ἦταν φοβερές. Δεδομένου μάλιστα ὅτι ἐπισημαίνονται στὴν Ἄπω Ἀνατολή, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἀφρική, ἀπαρχῆς ἐνσυνείδητης ἀποστασιοποίησης ἀπὸ τὸ δυτικὸ πολιτισμὸ καὶ καλλιέργεια τῆς δικῆς τους ταυτότητας, πού δὲν εἶναι ἐμποτισμένη ἀπὸ τὸ ρασιοναλισμὸ, ἀποστασιοποίηση, ἡ ὁποία στὸ νομικὸ πεδίο ἐκδηλώνεται μὲ ἄρνηση τονισμοῦ “δικαιωμάτων” τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ προβολὴ τῶν ὑποχρεώσεων καθενὸς πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ πρὸς τὴν κοινότητα. Εἶμαι βέβαιος ὁμως ὅτι οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ κόσμου θὰ ξαναβροῦν

τὴ σωστὴ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὸ ρασιοναλισμὸ, τὴ νομοκρατία, καὶ στὸ πνευματικὸ πιστεύω, ἀφοῦ τὸ δοκιμάζον διαρκῶς, μὲ πικρὴ πείρα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος “οὐκ ἐπ’ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται”. Τότε, οἱ βουλὲς καὶ τὰ δικαστήρια θὰ ἐπανεέλθουν στὶς προηγούμενες ἰσορροπίες καὶ τὸ μέλλον τοῦ δυτικοῦ κόσμου θὰ εἶναι ὠραῖο. Δὲν εἶναι τόσο πρόβλεψη, ὅσο εὐχή. Ἀλλὰ καὶ πρόκληση. Σὲ καθέναν ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ καὶ στὰ συλλογικὰ σώματα, ὅπως τὸ Ἀνώτατο Ἐπιστημονικὸ Ἰδρυμα τῆς Χώρας μας, πρὸς τὸ ὁποῖο τελειώνοντας ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἔχω συνείδηση τοῦ Χρέους συμβολῆς”²⁷. Ἔτσι ἐτελείωνε ὁ Κ. Κακούρης τὴν ὁμιλία του κατὰ τὴν ὑποδοχὴ του ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Καὶ ὅπως μάλιστα κάπου ἄλλου σὲ ἕνα σχετικὸ ἄρθρο τονίζει, ἡ ἐπιστροφή τοῦ δυτικοῦ κόσμου σὲ ἕνα βαθύτερο πνευματικὸ πιστεύω “δὲν εἶναι μιὰ ἀπλὴ εὐχή, ἀλλ’ εἶναι μιὰ πεποίθηση, γιὰ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ βάθος γνωρίζει, ὅτι “οὐκ ἐπ’ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται” (Ματθαίου 4, 4)”²⁸.

4. Εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ προεκτεθεισες τοποθετήσεις τοῦ Κ. Κακούρη πηγὴ ἔχουν τὴν πίστη του στὴν ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος. Γράφει στὶς εἰσαγωγικὲς του σκέψεις στὸν τόμο “Ὀπτικές” (1998), ὅπου νεώτεροί του δικαστικοὶ καὶ ἄλλοι συνεκέντρωσαν τὰ κυριώτερα μελετήματά του: “Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τὴν ὥρα τῆς συζητήσεως κατόπιν ἀπὸ ὁμιλία μου πρὸς ἀμερικανοὺς φοιτητὲς στὴν Ἀθήνα (...) μού ζητήθηκε: “Ἄν σᾶς ρωτοῦσαν, τί συμβουλή θὰ δίνατε στοὺς φοιτητὲς τῆς Νομικῆς;” Δὲν τὸ εἶχα σκεφθεῖ, ἀλλὰ χωρὶς δισταγμὸ ἀπάντησα ὅτι ὁ νομικὸς δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ξεχνάει, ὅτι ἡ νομικὴ εἶναι μιὰ τεχνικὴ καὶ ὅτι, ὅπως κάθε τεχνικὴ, ἔτσι καὶ ἡ νομικὴ, καταξιώνεται μόνον ἀπὸ τὸ σκοπὸ τὸν ὁποῖο ὑπηρετεῖ καὶ ὅτι ὁ τελικὸς σκοπὸς ὅλων τῶν ἐπιμέρους σκοπῶν εἶναι ἡ παροχὴ δυνατότητας καὶ ἐνίσχυσης στὸν κάθε ἄνθρωπο ἐπὶ γῆς νὰ πραγματοποιεῖ τὴν

αὐταξία τῆς ἀνθρωπινότητάς του. Αὐτὴ ἡ αὐταξία βέβαια δὲν εἶναι ἀτομικιστικὴ, παρ' ὅλην τὴν ἑτερότητα καὶ τὴν ἀπόλυτη ἀξία κάθε ἀνθρώπινης ὑπόστασης καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ὄντολογικῆς ἀγαπητικῆς μέθεξης στὴν "κοινωνία" ὄλων, δηλαδή διὰ τῆς ἀνθίσης καθενὸς ἀπὸ ἄτομο σὲ πρόσωπο, ὅπως ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία μας μᾶς καλεῖ νὰ χωροῦμε. Ὁ ὑπογράφων ξέρει, βέβαια, ὅτι ἡ παραπάνω ὀπτική, ἡ καθολικὴ "τελολογία" τοῦ Δικαίου καὶ οἱ σχετικοὶ προβληματισμοὶ δὲν εἶναι κάτι νέο. Ἄλλὰ τί πῶς νέο ἀπὸ τὸ Αἰώνιο μπορεῖ νὰ ὑπάρξει;"²⁹

Σὲ ἕνα ἄλλο σημεῖο ἀναφέρεται στὴν παρουσία στὸ Δικαστήριό τῶν Κοινοτήτων δικαστῶν ἀπὸ τὶς διάφορες ἐθνότητες ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν Ἐνωσι, ὅπου παρ' ὅλα τὰ κοινὰ λόγῳ Ἑλλάδος, Ρώμης καὶ Χριστιανισμοῦ καὶ παρ' ὅλον τὸν κοινὸ ὄραματισμὸ γιὰ ἐνωμένη Εὐρώπη, ὑπάρχει ποικιλία κατὰ τὰ ἄλλα. Ἐκεῖ, ὅπως παρατηρεῖ, δειχνεῖται ἡ σημασία τῆς παρουσίας κάθε ἐνὸς δικαστοῦ κατὰ τὴ διάσκεψι, ὅπου γίνεται ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς συλλογικῆς εὐρωπαϊκῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ σώματος τοῦ Δικαστηρίου. Ἐκεῖ μεταδίδεται καὶ ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο αἰσθάνονται καὶ σκέπτονται οἱ συμπολίτες κάθε δικαστοῦ. Καὶ ἀφοῦ ἀναφέρει μερικὰ παραδείγματα, σχετικὰ μὲ τὸν Ἰσπανό, τὸν Δανὸ καὶ τὸν Ἰρλανδὸ δικαστή, πόση ἀγάπη γιὰ ὅ,τι σημαίνει Ἑλλάδα καὶ Ὁρθοδοξία ἐκφράζουν, ὅσα ἀκολουθοῦν σχετικὰ μὲ τὸν Ἕλληνα δικαστή: "Καὶ στὴν ὥραία ψυχὴ τοῦ Ἑλληνα συμβιώνουν καὶ συγκρούονται ἡ κλασικότητα μὲ τὴ μυστικὴ στάση τοῦ ὀρθοδόξου. Ποιὸς ἄλλος Εὐρωπαῖος εἶναι δυνατὸν νὰ αἰσθανθεῖ σὰν ἐμᾶς τὸ θέαμα τῆς δωρικῆς κολόνας, ποὺ σφύζει ἀπὸ ζωὴ ἔχοντας δαμάσει τὸ χάος τοῦ ἄμορφου σὲ "κόσμο"; Μπορεῖ νὰ ἀπηχῆσει μέσα σὲ ἄλλον Εὐρωπαῖο, ὅπως σ' ἐμᾶς ἡ φράση τοῦ Περικλῆ στὸν Ἐπιτάφιο: "ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον κρίναντες"; Μπορεῖ νὰ κλίνει τὴν ψυχὴν σὰν ἐμᾶς προστὰ τὴ μυστικότητα βυζαντινῆς εἰκόνας τῆς

Ἄγια Τριάδας; Παρασύρθηκα; Ὁχι. Ἄπλῶς ἤθελα νὰ θυμίσω πῶς, γύρω ἀπὸ τὸ τράπεζι τῆς διάσκεψης, ὅλα αὐτά, χωρὶς νὰ λέγονται, εἶναι παρόντα κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἀπὸ τὸ Δικαστήριό τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων τῆς ἐντολῆς τοῦ ἄρθρου 164"³⁰ (πρόκειται, ὅπως προαναφέρθη, περὶ τοῦ ἄρθρου τῆς Συνθήκης τῆς ΕΟΚ κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ Δικαστήριό ἐξασφαλίζει τὴν τήρησι τοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἐρμηνεία καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς Συνθήκης).

Καὶ σχετικὰ μὲ τὶς κοινὲς πολιτιστικῆς ρίζες καὶ τὴ συλλογικὴ εὐρωπαϊκὴ αὐτοσυνειδησία σπουδαιότητα ἔχουν οἱ σκέψεις τοῦ Κ. Κακούρη, ὅταν ἐξάγει τὸ συμπέρασμα μᾶς μελέτης του (1992), γιὰ τὸ νομικὸ καθεστῶς τοῦ Ἁγίου Ὁρους στὸ πλαίσιο τοῦ κοινοτικοῦ δικαίου, ἐν ὅψει καὶ τῆς σχετικῆς δηλώσεως, ἡ ὁποία ὑπεγράφη, ὅταν προσεχώρησεν ἡ Ἑλλάς στὴν ΕΟΚ: "Θὰ τελειώσω τὴν ἐκθεσί μου ἐκφράζοντας τὴν ἰδέα ὅτι ἡ Κοινότης προστατεύοντας τὸ Ἅγιον Ὅρος δὲν κάνει καμμία παραχώρησι, ἀλλὰ προστατεύει τὸν ἑαυτὸ της. Προστατεύει τὶς ρίζες της, ποὺ συνιστοῦν μιὰ ἐλπίδα γιὰ τὸ μέλλον της. Ἐνωθῶ τὶς πολιτιστικῆς ρίζες. Ἡ κοινὴ δήλωσις ποὺ ἀφορᾷ τὸ Ἅγιον Ὅρος, ποὺ συνοδεύει τὴν τελικὴ πράξι προσχωρήσεως τῆς Ἑλλάδος προστίθεται στὰ ἄλλα στοιχεῖα, σιωπηρὰ ἢ ρητὰ, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τόσες ἐνδείξεις ποὺ δείχνουν ὅτι τὸ ἀληθινὸ substratum ποὺ ἐμπνέει καὶ στηρίζει τὴν πολιτικὴ βούλησι προαγωγῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνότητος συνίσταται ἀπὸ ὀρισμένους θεμελιώδεις ιδέες καὶ πεποιθήσεις, κοινὲς στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, ὀφειλόμενες κυρίως στὴν ἐπιρροὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐξ οὗ καὶ ἡ σημασία τῆς περιπτώσεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους ποὺ δὲν εἶναι ἕνα κατάλοιπο τοῦ παρελθόντος, ἕνα λείψανο τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ μιὰ πραγματικῆς ζωντανῆ καὶ παροῦσα"³¹.

5. Ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ παλαιότερα μελετήματά του, ὁ Κ. Κακούρης εἶχε ἐμβαθύνει στὴ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ

μέ τὸ κριτικὸ πνεῦμα, ποὺ τὸν διέκρινε, μὲ ἀφετηρία αὐτὴ τῆ διδασκαλία ἀντιμετώπι-
σε φιλοσοφικὲς ἢ κοινωνιολογικὲς προκλή-
σεις τῆς ἐποχῆς μας. Σημειώνουμε τὰ ἄρ-
θρα τοῦ “Δυσκολίες Ἑλληνος Ὁρθοδόξου
ἢ ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ χριστιανικὴ ἀλήθεια”
(1965), “Συνάντηση ὀρθοδόξου μὲ τὸν
ὑπαρξισμό” (1966), “Τεχνοκρατία καὶ φοι-
τητικὸ κίνημα” (1969), “Χριστιανισμὸς καὶ
ἐλευθερία” (1971). Ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγε-
λίου τοῦ εἶναι οἰκτεῖος καὶ τὸν φέρνει στὸν
ἀναγνώστη ἢ στὸν ἀκροατὴ τοῦ ἐμπρός,
ὑπόμνησι λόγου ἀθάνατης ἀλήθειας. Ἔτσι
σὲ κάποιον σημεῖο μιᾶς ὁμιλίας του στὴν
Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ
ἔργο τοῦ μεγάλου παλαιοντολόγου Teilhard
de Chardin στὴν ἐπιστημονικὴ του πρό-
βλεψι, ὅτι ἡ πορεία τῆς ἐξελιξέως θαίνει
πρὸς ὄλο καὶ μεγαλύτερες ἐνότητες καὶ τεί-
νει πρὸς γενικὴ ἐνοποίησι τῆς ἀνθρωπότη-
τος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου Σύμπαντος. Καὶ
προσθέτει ὁ ὁμιλητὴς: “Αὐτὸ συνειρμικὰ
μᾶς θυμίζει τὴν “Ἀρχιερατικὴ προσευχή”,
ἐδῶ καὶ 1997 χρόνια (ἀκριβέστερα 1964
χρόνια), λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ νύχτα ἐκείνη τῆς
ἀγωνίας στὴ Γεσθημανή, ποὺ συναρεῖται
στὶς φράσεις “ἵνα πάντες ἐν ὄσιν”, “ἵνα ὅσοι
τετελειωμένοι εἰς ἐν” (Ἰωάν. ιζ’ 21 καὶ
23)³². Ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἐμφανὴς ἡ γνωριμία
του μὲ θέματα, ποὺ προϋποθέτουν ἐμβάθυν-
σι σὲ θεμελιώδη προβλήματα φιλοσοφικά,
ἀλλὰ καὶ θεολογικά, εἶναι στὸ ἄρθρο τοῦ
“Δυσκολίες Ἑλληνος Ὁρθοδόξου ἢ ἑλλη-
νικὸ πνεῦμα καὶ χριστιανικὴ ἀλήθεια”, ὅπου
διακρίνεται ἡ κατανόησι καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς
καλουμένης ἀποφατικῆς θεολογίας. Γράφει
κάπου: “Τὸ τεῖχος στὸ ὁποῖο προσέκοψε ὁ
Ἑλληνας εἶναι ἡ δεβαίωση πὼς “ὑπάρχει
μιὰ Πραγματικότης ποὺ ἀνθίσταται στὸ
ὄργανο σου τῆς γνώσεως. Τὸ μόνο ποὺ
μπορεῖ νὰ καταλάβεις γι’ αὐτὴν εἶναι ὅτι δὲν
μπορεῖς νὰ τὴν καταλάβεις”. Ἡ δεβαίωση
αὐτὴ καταργεῖ μὲν τὴν ἰδέα ὅτι κάθε τι μὴ
κατανοητὸ δὲν ὑπάρχει, καὶ προκαλεῖ βέ-
βαια κλονισμό στὸν Ἑλληνα, ὅμως δὲν εἶ-
ναι λογικὰ ἀντιφατικὴ. Ἔτσι, τελικὰ δὲν

δυσκολεύεται νὰ ταπεινωθῆ μπροστὰ τῆς.
Ταπεινώση δὲν σημαίνει ἀπώλεια ἀξιοπρέ-
πειας, σημαίνει ἀπώλεια φουσιώσεως, συνει-
δητοποίηση δηλαδὴ τοῦ ὅτι, ὁ λόγος εἶναι
βέβαια σωστὸ καὶ μοναδικὸ ὄργανο γνώ-
σεως, ἀλλὰ ἴσως νὰ καλύπτει μόνον ἓνα μέ-
ρος -τὸ ἐπιστητό- τῆς πραγματικότητος, ὅτι
ἴσως νὰ ὑπάρχουν ἄλλες προ-λογικὲς ἢ
μετα-λογικὲς ἢ ὑπερ-λογικὲς πραγματικό-
τητες, ἀπρόσιτες στὸ λόγο (...). Στὸ κείμε-
νο τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὅμως περιέχεται, πίσω
ἀπὸ τὶς ἔλλογες διατυπώσεις, ἡ Ἀλήθεια τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ, ποὺ
εἶναι ἀπρόσιτη λογικὰ καὶ προσιτὴ μόνον
σὰν ζωὴ, σὰν βίωμα (ὄχι ψυχολογικὸ), διὰ
μέσου τῆς Παραδόσεως, μέσα στὴν Ἐκκλη-
σία, μὲ τὴ Χάρη”³³. “Ἡ Ἁγία Γραφή πρέ-
πει νὰ προσεγγίζεται ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς
ζωῆς μέσα στὴν Ἐκκλησία, ὅπου πραγμα-
τοποιεῖται ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ
Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ (...). Ἡ Ἀλήθεια ἀνθί-
σταται σὲ ἔλλογες διατυπώσεις, εἶναι ἄρ-
ρητη. Τὰ δόγματα εἶναι μόνον ὀρόσημα,
σηματοδείκτες πρὸς τὴν Ἀλήθεια τὴν πο-
θητὴ καὶ ἀπρόσιτη”³⁴. Ἡ ἔκστασις τῶν ἀπο-
φατικῶν Πατέρων “Συνοδεύεται ἀπὸ τὴν
ὀδύνη τῆς ἀέννηας ἀποτυχίας γιὰ ἐπικοι-
νωνία μὲ τὸν Ἀπρόσιτο καὶ συνάμα ἀπὸ τὴν
ἀγαλλίαση τῆς προσέγγισης. Καὶ δὲν ξε-
χνοῦμε βέβαια πὼς ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἀφίνει
μὲ τὴ γένησι τῆς ἀποτυχίας. Στὸ μυστήριον
τῆς Θείας Κοινωνίας πραγματοποιεῖται ἡ
κοινωνία μὲ τὸν Ἀπρόσιτο κατὰ τρόπο μὴ
νοητὸ ἀπὸ τὴν νόησι, οὔτε μετρητὸ ἀπὸ τὸ
συναίσθημα ἢ τὴ δούλησι τοῦ ἀνθρώπου
(...). Πόσο ὑποβλητικὸ εἶναι στὴν εὐχὴ τῆς
Ἀναφορᾶς στὴ Θεία Λειτουργία ἐκεῖνο τὸ
“Ὁ Ἄει ὼν, ὡσαύτως ὼν...”. Ἦχεῖ μέσα
σου σὰ συγχορδία πιάνου μέσα σὲ σιγὴ σκο-
ταδιοῦ. Κι ὅμως εἶναι ὁ Ἑλληνας ἀκόμη
μέσα σου ποὺ εὐχαριστεῖται ἔτσι. Ὁ συντά-
κτης τῆς εὐχῆς ξέρεῖ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν “ὑπάρ-
χει” ὅπως ὑπάρχουν τὰ πράγματα τοῦ κό-
σμου τούτου, ὅτι ἡ ἀποφατικὴ στάσι γιὰ
νὰ φτάσει στὸ τέρας τῆς θέλει πλήρη πα-
ραίτησι ἀπὸ τὸ λόγο. Γι’ αὐτὸ στὴν εὐχὴ

ἀκοῦμε τὰ ἀποφατικά: “σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος”³⁵. Ἀποφατισμὸς δὲν σημαίνει ἔκστασι φιλοσοφικῆς ἐνατενίσεως, “σημαίνει προετοιμασία, ἄσκησι γιὰ μετοχή, μέθεξι στὴ ζωὴ τῆς ἀγάπης τῆς Ἁγίας Τριάδος. Αὐτὸς εἶναι ὁ πόθος καὶ τὸ ὄνειρο τοῦ πιστοῦ. Πλήρως θὰ πραγματοποιηθῆ ἴσως μόνον μετὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία. Ἦδη ὅμως ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει καὶ ζῆ...”³⁶.

Τί ἔχουν νὰ εἰποῦν ἐπάνω σὲ αὐτὰ τὰ διάφορα φιλοσοφικά συστήματα; Κάπου καὶ αὐτὰ ἔχουν τὰ ὄριά τους. Ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος νομίζει, ὅτι ἔδωσαν τὴν ἀπάντησι, ἀπλῶς μᾶς προσφέρουν, ὄχι πάντοτε στερημένο ἀπὸ ἀλαξονεία, τὸ συναίσθημα ὅτι ἐπὶ τέλους ἐμεῖς γνωρίζομε ποιά εἶναι ἡ πραγματικότης. Ποιὸς ὅμως θὰ ἔλθει κοντὰ μας στὴ μοναξιά μας καὶ στὸν πόνο μας. Συναφῆ εἶναι ὅσα γράφει ὡς ἐπιμετρο στὸ ἄρθρο του “Συνάντησι ὀρθοδόξου μὲ τὸν ὑπαρξισμό”, γραμμένο στὰ χρῶνια ἀκμῆς τοῦ φιλοσοφικοῦ ρεύματος τοῦ J. - P. Sartre: “Δὲν εἶναι μόνον τὰ συναισθήματα τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ἐπιστημόνων ποὺ μᾶς μακραινουν ἀπὸ τὴ σφύζουσα πραγματικότητα τῆς ζωῆς. Εἶναι κάτι πιὸ δυσδιάκριτο, ἀλλὰ πιὸ φοβερό: ἡ συνήθεια τῆς καθημερινότητος, νὰ βλέπομε τὰ ἀντικείμενα γύρω μας μὲ τὴν καθησυχαστικὰ βέβαιη ὄψη τους, νὰ σκεπάζομε ἔτσι κάτω ἀπὸ ἐπίστρωμα σιγουριᾶς τὸ θαῦμα τῆς παρουσίας τοῦ Σύμπαντος καὶ νὰ στεροῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀπὸ τὸ θάμβος καὶ τὴν κατὰπληξιν. Ὁ ὑπαρξισμὸς μᾶς βοηθεῖ νὰ ξαναδοῦμε ἓνα πρωῖ τὴν πλάση χωρὶς τὸ ἐπίστρωμα, κατακαίνουργη, σὰν γιὰ πρώτη φορά. Στὸ ἄλλος ὅμως τῆς ὑπαρξιακῆς αὐτοσυνειδησίας, στὴν ἀνάγκη γιὰ σωτηρία δὲν ἔχει ὁ Ὑπαρξισμὸς τίποτε νὰ πῆ. Τάχει πῆ ὅλα ἢ Ἀποκάλυψη”³⁷.

Θὰ διερωτᾶται ὅμως κανεὶς πῶς καὶ γιατί αὐτὸς ὁ διακεκριμένος νομικὸς, ὁ δικαστής, μὲ τὴ βαθειὰ γνώσι καὶ τοῦ θετοῦ δικαίου τόσων κλάδων καὶ τῆς γενικῆς θεωρίας τοῦ δικαίου, δὲν ἔμεινε ἱκανοποιημέ-

νος ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσί του στὴν ἀναζήτησι τῶν νομικῶν κανόνων καὶ τῆς ἀληθινῆς ἐννοίας των καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ των, στὴν πραγμάτωσι αὐτοῦ ποῦ ἡ ἐννομος τάξις θὰ ἤθελε ὡς δίκαιο. Τὴν ἀπάντησι τὴν δίνει ὁ ἴδιος σὲ μία ὁμιλία του, καθὼς προχωροῦσε πρὸς τὸ τέλος τῆς: “Ἀγαπητοί μου -ἐπιτρέψτετέ μου τὴν προσφώνησι, ἀφοῦ αἰσθανόμαστε πιὸ κοντὰ, ὅταν συλλογιζόμαστε πάνω σὲ τέτοια ζητήματα- ἂν ἡ πικνότερη, ἡ πιὸ μεστή στιγμὴ τοῦ φυσικοῦ εἶναι ἡ στιγμὴ ποῦ φτάνει στὰ τελευταῖα ὄρια τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὰ “μετὰ τὰ φυσικά”, τὰ “ἐπέκεινα”. Ἔτσι καὶ γιὰ τὸ νομικόν: Ἡ πολὺτιμη, ἡ πιὸ μεστή στιγμὴ τοῦ εἶναι ἡ στιγμὴ ποῦ φτάνει στὰ ὄρια πρὸς τὰ “μετὰ τὰ νομικά” (...). Τὰ νομικά εἶναι φτωχά, πολὺ φτωχά, χωρὶς τὰ μετὰ τὰ νομικά”³⁸. Τὸ εἶπε ἄλλωστε καὶ κάπου ἄλλου, ὅτι “ἡ βαθύτερη καὶ ριζικώτερη, ἡ καθαυτὸ ὑπαρξιακὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ μεταφυσικὴ. Ἡ ἀπάντησι σ’ αὐτὴ εἶναι κατόρθωμα ποῦ μόνος του ὁ καθένας μπορεῖ, σὲ ὅσο βαθμὸ μπορεῖ, μὲ ἄσκησι νὰ ἐπιτελέσει. Τὸ δίκαιο καὶ τὰ Δικαστήρια δὲν μποροῦν νὰ βοηθήσουν”³⁹.

Αὐτὴ ἡ παράθεσις ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὰ κείμενα, ποῦ μᾶς ἄφησε ὁ Κ. Κακούρης καὶ ποῦ ἀφιερώνεται στὴ μνήμη του, θὰ ἤθελε νὰ τελειώσει μὲ τὰ λόγια, μὲ τὰ ὅποια ὁ ἴδιος ἐτελείωσε τὴν ὁμιλία του, ὅταν ἀνηγορεύθη ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μῖας ὁμιλίας του ποῦ εἶναι ἡ ὠραιότερη ἀπὸ ὅσες γνωρίζομε. Ἡ κατάληξις τοῦ λόγου του ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς φοιτητάς, ἀλλὰ ἔχει πολλὰ νὰ εἰπῆ σὲ ὄλους μας: “Ζητῶ τὴν ἄδεια, πρὶν τελειώσω, ν’ ἀπευθυνθῶ στοὺς φοιτητὰς μας, γιὰ νὰ τοὺς ἀπευθύνω μὴ εὐχή: “Ὅταν παίρνομε τὸ πτυχίον μας, καθομολογοῦμε, ἐνώπιον τοῦ κυρίου Πρύτανη, ὅτι: “Χρήσιμον ἑμαυτὸν καταστήσω πρὸς ἅπαντας τοὺς δεομένους τῆς ἐμῆς ἀρωγῆς καὶ ἐν πάσῃ ἀνθρώπων κοινωνίᾳ αἰεὶ πρὸς εἰρήνην καὶ χρηστότητα ἡθῶν συντε-

λέσω, βαίνων ἐν εὐθείᾳ τοῦ βίου ὁδῶ, πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαιον ἀποβλέπων καὶ τὸν βίον ἀννυῶν εἰς τύπον ἀρετῆς ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Σοφίας. Ταύτην τὴν ἐπαγγελίαν ἐπιτελοῦντι εἴημοι σὺν ταῖς εὐχαῖς τῶν ἐμῶν διδασκάλων ὁ Θεὸς βοηθὸς ἐν τῷ βίῳ”.
 “Ὅταν μὲ τῇ δοθήθεια τοῦ Θεοῦ φθάσετε στὴν ἡλικία μου κι εσεῖς, θὰ ἔρθει ἡ ὥρα νὰ πάρετε αὐτὴ τὴν καθομολόγηση μπροστά σας γιὰ νὰ μετρήσετε σὲ ποῖο βαθμὸ, διὰ τοῦ βίου σας, τὴν ἐπραγματώσατε. Δὲν θὰ ἀπαντήσετε στοὺς γύρω σας. Αὐτὰ τὰ πράγματα γίνονται στὸ “Ταμειῖον”, ὅταν εἴμαστε ἐνώπιοι τοῦ ἑαυτοῦ μας, θαθεῖα, σὲ σιγή. Ἡ ἀπάντηση δίδεται πρὸς τὸν ἑαυτό μας. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι -ἀτελεῖς εἴμαστε- δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ποτὲ καταφατικὴ 100%. Ἡ εὐχὴ ἀπὸ τὴν καρδιά μου, εἶναι νὰ μπορέσει τότε, καθένας καὶ καθεμία ἀπὸ σᾶς, νὰ πεῖ στὸν ἑαυτό του, ὅτι τὴν καθομολόγηση τὴν ἐπραγματώσατε σὲ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ, σὲ ἓνα πολὺ μεγάλο ποσοστὸ. Θὰ εἶναι χαρὰ γιὰ σᾶς καὶ καλὸ γιὰ τὸν τόπο μας καὶ τὴν Εὐρώπη, ἀγαπητὰ παιδιὰ τῆς Ἑλλάδας”⁴⁰.
 Εἶναι μιὰ εὐχὴ γιὰ κάθε ἐπιστήμονα, πρὸ παντὸς γιὰ τὸν χριστιανὸ ἐπιστήμονα.

Γ. Θ. ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ
 Ὅμοτ. Καθηγητῆς Νομικῆς

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κ. Ν. Κακούρη, Ὀπτικὲς (Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοτικοῦ Δικαίου, Γενικῆς Θεωρίας τοῦ Δικαίου, Μετα-νομικῆς) 1998, σ. 36 (=Ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς νομικῆς ἐπιστήμης).
2. Ἐ. ἀ. σ. 37.
3. Ἐ. ἀ. (σημ. 1), σ. 38.
4. Ἐ. ἀ. σ. 447 (=Le rôle des tribunaux dans la seconde moitié du 20ème siècle et la Cour de Justice des Communautés Européennes).

5. Ἐ. ἀ. σ. 63 (=Δικαιοδοτικὴ λειτουργία - Δικαιοδοτικὸ λειτούργημα).
6. Ἐ. ἀ. (σημ. 5) σ. 65.
7. Ἐ. ἀ. (σημ. 1) σ. 42.
8. Ἐ. ἀ. (σημ. 5) σ. 71.
9. Ἐ. ἀ. (σημ. 1) σ. 42 - 43.
10. Ἐ. ἀ. σ. 229 (=Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Δικαστηρίου τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων καὶ τὸ ἥθος τοῦ δικαστοῦ).
11. Ἐ. ἀ. σ. 273 (=Τὸ Δικαστήριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων ὡς Συνταγματικὸ Δικαστήριον).
12. Ἐ. ἀ. σ. 273.
13. Ἐ. ἀ. (σημ. 10) σ. 237.
14. Ἐ. ἀ. (σημ. 10) σ. 237.
15. Ἐ. ἀ. (σημ. 5) σ. 62.
16. Ἐ. ἀ. (σημ. 5) σ. 51, 53.
17. Ἐ. ἀ. (σημ. 5) σ. 62.
18. Ἐ. ἀ. (σημ. 5) σ. 63.
19. Ἐ. ἀ. (σημ. 5) σ. 63 σημ. 34.
20. Ἐ. ἀ. (σημ. 5) σ. 68 ἐπ.
21. Ἐ. ἀ. (σημ. 10) σ. 239.
22. Ἐ. ἀ. (σημ. 11) σ. 275 καὶ (σημ. 4) σ. 449.
23. Ἐ. ἀ. (σημ. 10) σ. 232.
24. Ἐ. ἀ. (σημ. 10) σ. 237 - 238.
25. Ἐ. ἀ. σ. 388 (=Observations sur l'ordre juridique communautaire).
26. Ἐ. ἀ. (σημ. 11) σ. 281.
27. Ἐ. ἀ. (σημ. 11) σ. 281 - 282.
28. Ἐ. ἀ. (σημ. 4) σ. 454.
29. Ἐ. ἀ. σ. 13.
30. Ἐ. ἀ. (σημ. 10) σ. 239, 240.
31. Ἐ. ἀ. σ. 398 (=Le régime juridique du Mont Athos dans le cadre du droit communautaire).
32. Ἐ. ἀ. σ. 287 (=Ἡ ἐνεστῶσα φάση τῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότητας πρὸς ἐνότητα καὶ ἡ συμβολὴ τῶν συνταγματικῶν δικαστηρίων).
33. Ἐ. ἀ. σ. 302 - 303 (=Δυσκολίες Ἑλληνο-Ὀρθοδόξου ἢ ἐλληνικὸ πνεῦμα καὶ χριστιανικὴ ἀλήθεια).
34. Ἐ. ἀ. σ. 304.
35. Ἐ. ἀ. (σημ. 33) σ. 306, 307.
36. Ἐ. ἀ. (σημ. 33) σ. 309.
37. Ἐ. ἀ. σ. 321 (=Συνάντηση ὀρθοδόξου μὲ τὸν ὑπαρξισμὸ).
38. Ἐ. ἀ. (σημ. 10) σ. 240.
39. Ἐ. ἀ. (σημ. 32) σ. 296.
40. Ἐ. ἀ. (σημ. 10) σ. 240 - 241.

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

1. Εισαγωγή.

Τὰ διεθνή προβλήματα πού αντιμετώπιζει ή Ε. Ε. και μελλοντικά θά αντιμετώπισει σέ έντονώτερο βαθμό όταν εξελιχθεί σέ πρώτη δύναμη στόν κόσμο, είναι τρία. Ή μεγέθυνση του χάσματος μεταξύ τών πλουσίων και πτωχών χωρών, ή αντιμετώπιση τών άλλων πολιτισμών και κυρίως του Ίσλάμ και, τέλος, ή δικαία παγκοσμιοποίηση.

2. Τò μεγεθυνόμενο χάσμα μεταξύ πλουσίων και πτωχών χωρών.

Οι θάνατοι στις πτωχές χώρες από πείνα, δίψα, άρρώστιες και πολεμικές συγκρούσεις, άποτελεί μεγάλη ντροπή για τόν πολιτισμό μας. Ή Ε. Ε. πρέπει να σταματήσει τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας, ή οποία χάνεται στόν Καιάδα της διαφθοράς τών ήγετών τών πτωχών χωρών και στην άλυψη της πείνας. Ή Ε. Ε. πού καλύπτει τὰ 2/3 της οικονομικής βοήθειας στόν κόσμο πρέπει να συνεργασθεί μ' όλες τις πλούσιες χώρες του κόσμου για να σκύψει με άγάπη στα προβλήματα κάθε περιοχής και να βοηθήσει, συνεργαζόμενη με την ήγεια κάθε χώρας, σεβόμενη την έλευθερία της και τὰ ανθρώπινα δικαιώματα τών κατοίκων της, βοηθώντας στην ανάπτυξη της παιδείας, στην έξυγίανση του χώρου, στην ύδρευση, στην αύξηση της παραγωγής τροφίμων, στην καταπολέμηση τών άσθενειών, στη μείωση της διαφθοράς, στη διακοπή της έκμεταλλεύσεως τών πηγών πλούτου κάθε χώρας από τρίτους, στην κατασκευή βασικών έργων ύποδομής, όπου είναι δυνατόν, δι' αυτοχρηματοδότησεως, στην οικονομική ανάπτυξη, στη μείωση της ανεργίας και στην έμπέδωση της Δημοκρατίας. Ή άμοιδή της Ε. Ε. και τών άλλων

πλουσίων χωρών για τò κολοσσιαίο αυτό έργο πού πρέπει να προσφερθεί με άγάπη και σεβασμό, δέν θά πρέπει να είναι βέβαια ή έκμετάλλευση, αλλά:

α) Ή διατήρηση της ειρήνης, διότι ή μεγέθυνση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και πτωχών χωρών έγκυμονεί κινδύνους συγκρούσεων, οι όποιες κατά την κρίση κορυφαίων πολιτικών, είναι δυνατόν να οδηγήσουν στην καταστροφή του σημερινού μας πολιτισμού.

β) Ή μείωση της διεθνούς τρομοκρατίας. Εκείνος πού πεθαίνει κάθε μέρα, εύκολα στρατολογείται και καλλιεργείται με μίσος ενάντιον τών πλουσίων, πού άδιαφορούν ή και εκμεταλλεύονται τους φτωχούς λαούς και γίνεται τρομοκράτης.

γ) Ή προστασία τών πλουσίων χωρών από την μετάδοση τών άσθενειών.

δ) Κυρίως όμως και προπαντός οι πλούσιες χώρες θά κερδίσουν την άγάπη, τò σεβασμό τών πτωχών χωρών και την έν έλευθερία κατά τò δυνατόν ανάπτυξη και ταύτιση του πολιτισμού τους με τόν δυτικό πολιτισμό ό όποιος ουσιαστικά είναι ευρωπαϊκός.

Είναι δυνατόν να υπάρξει ή άπορία, από πού θά καλυφθεί τò κόστος αυτής της κολοσσιαίας προσφοράς. Τò κόστος αυτό μπορεί να καλυφθεί με μία πολύ μικρή επιβάρυνση τών εξαγωγών προϊόντων, ύπηρεσιών και κεφαλαίων όλων τών πλουσίων χωρών. Τò κόστος αυτό, οι πλούσιες χώρες θά άνακτήσουν πολλαπλώς με τη μεγάλη ζήτηση προϊόντων και ύπηρεσιών τους πού θά προκληθεί από την ανάπτυξη του 80% του πληθυσμού της γής. "Ας σημειωθεί ότι ή μεγάλη αύξηση της ζητήσεως προϊόντων και ύπηρε-

σιών θα έπιφέρει την εξαφάνιση της άνεργίας. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπ' όψιν ότι οι θάνατοι ανθρώπων, ως αποτέλεσμα ενός παγκοσμίου πολέμου, οι έχθρες, οι πληγές και τὰ προβλήματα πού θα προκληθούν, θα άπαιτήσουν πολύ χρόνο για να έπουλωθούν και να οδήσουν. "Αν σ' αυτά προστεθούν οι ζημιές και οι δαπάνες ενός παγκοσμίου πολέμου, τότε θα γίνει άντιληπτό ότι ή έποχή μας άπαιτεί από τις πλούσιες χώρες και την Ε. Ε. ειδικότερα, να αναλάβουν τὸ μεγάλο πράγματι έργο τής ανακούφισης και ανάπτυξης των πτωχών χωρών.

3. Η αντιμετώπιση τών άλλων πολιτισμών.

"Ένα άλλο σοβαρό θέμα είναι ή αντιμετώπιση τών άλλων πολιτισμών και ίδια των χωρών του Ίσλάμ, οι όποιες καλύπτουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τών νοτιών συνόρων τής Ε. Ε. (Βόρειος Αφρική, Τουρκία και μελλοντικά, όταν και ή Ρωσία ένταχθεί στην Ε. Ε., οι Ίσλαμικές Δημοκρατίες τών τέως ΣΟΒΙΕΤ). Οι περισσότερες τών χωρών αυτών, είναι δικτατορικές ή κατ' έπίφασιν δημοκρατίες, με ύψηλό ρυθμό γεννήσεων και σέ πολλές χώρες οι νέοι καλύπτουν τὸ 50% τού πληθυσμοῦ, μαστιζόμενοι από μεγάλη άνεργία. Η διαφθορά τών ισχυρών τών μουσουλμανικών χωρών και ή μεγάλη άνεργία, όδηγεϊ στον Ίσλαμικό Φονταμενταλισμό και γενικά στην άναγέννηση του Ίσλάμ, στο όποιο προσφεύγουν οι πτωχοί. Ο Φονταμενταλισμός έστράφη κατ' άρχην έναντίον τών δικτατορικών κυβερνήσεων τών χωρών αυτών, με σκοπό την άνατροπή των και την έγκαθίδρυση ίσλαμικών θεοκρατικών κυβερνήσεων. Στη συνέχεια, ό Φονταμενταλισμός έστράφη με μίσος κατά τής Δύσης, διότι αυτή, χωρίς ήθικές άξίες, επιβάλλει άλαζονικά τή θέλησή της, όδηγούμενη από τὰ συμφέροντά της εις βάρος μουσουλμανικών λαών. Γι' αυτό τὸ Ίσλάμ παρουσιάζει τή Δύση ως χώρες τής διαφθοράς και του δαίμονα. "Όλα αυτά προκαλούνται και από την έπιθυμία τής άποκατάστασης του τέως ισχυροῦ Ίσλάμ έναντι τής Δύσεως. Η σύνθεση όλων αυτών όδήγησε:

α) Στη διάθεση πετροδολαρίων για τήν ένίσχυση τών μουσουλμανικών πληθυσμών

στη Δύση και τήν άνέγερση περικαλλών ίσλαμικών ναών.

β) Στην ανάπτυξη έθελοντικών σωμάτων φανατικών πολεμιστών, οι όποιοι μάχονται όπου οι μουσουλμάνοι βάλλονται, και

γ) Στη δημιουργία Κέντρων Έκπαίδευσης πολεμιστών - τρομοκρατών (στρατολόγωντας και μικρά παιδιά), έτοιμων να δώσουν τή ζωή τους για τὸν Άλλάχ έναντίον τών άπίστων.

"Έτσι γεννήθηκε ή σημερινή τρομοκρατία. Η Δύση τώρα άρχισε ν' αντιλαμβάνεται τὰ λάθη της και για να προλάβει καταστροφές και τή θανάτωση άθώων, άρχισε τὸν γνωστό ένοπλο άγώνα κατά τής τρομοκρατίας, δημιούργησε διεθνείς συμμαχίες και έξασφάλισε τή στήριξη και τών κυβερνήσεων μουσουλμανικών χωρών, δεδομένου ότι και αυτές έχουν ύποστει τις συνέπειες τής ίσλαμικής τρομοκρατίας ή διατρέχουν τὸν κίνδυνο τής άνατροπής τών καθεστώτων τους. Ο άγώνας για τήν εκρίζωση τής ίσλαμικής διεθνούς τρομοκρατίας, ή όποία έχει εισόψει και στη Δύση, δέν θα λύσει τὸ πρόβλημα άν δέν θεραπευθεί ή νοσογόνος αίτία πού τή δημιουργεί.

Η Ε. Ε. άνεξάρτητα από όποιαδήποτε προετοιμασία της για τήν αντιμετώπιση εκρηκτικών καταστάσεων, πρέπει τὸ συντομότερο:

α) Να συμβάλει στη δίκαια λύση τών προβλημάτων πού δημιουργήθηκαν και με τή δική της βοήθεια (Παλαιστινιακό, ό θάνατος από πείνα και άρρώστιες παιδιών στο Ίράκ, ή μη αυτοδιάθεση του πλειοψηφοῦντος πληθυσμοῦ στο Κασμίρ κ.λ.π.).

β) Να δείξει σεβασμό, άγάπη και ειλικρινή βοήθεια για τήν ανάπτυξη αυτών τών χωρών, τή μείωση τής άνεργίας και τής φτώχειας, τήν εκπαίδευση, τήν ανάπτυξη τής υγείας, σύμφωνα με όσα αναφέρονται πιο πάνω για τή μείωση του χάσματος πλουσίων και πτωχών χωρών.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι θρησκευτικοί ήγέτες έχουν τή δυνατότητα να συμβάλλουν ουσιαστικά στην καλλιέργεια του άλληλοσεβασμοῦ και τής συνεργασίας έν ειρήνη των λαών του Χριστιανισμοῦ και του Ίσλαμικοῦ

πολιτισμοῦ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχιστοῦν οἱ ἐπαινετὲς προσπάθειες τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἀπὸ αἰῶνων διαλόγου καὶ συνεργασίας μετὰ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τοῦ Ἰσλάμ γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ ἀλληλοσεβασμοῦ, τῆς κατανοήσεως, τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀγάπης.

Θὰ ἦτο χρήσιμο νὰ σημειωθοῦν ἐδῶ σχετικὲς πρόσφατες σκέψεις τοῦ φιλοσόφου δασκάλου τοῦ Ἰσλάμ καὶ προέδρου τοῦ Ἰράν κ. Μωχάμετ Χατάμ (βλ. Economist, 24/11/2001): «*Οἱ ἐμπαθεῖς τρομοκράτες, ὡς ἐπιλόοιλοι τυπολάτρες, παράγουν ὄλλα ἐν ὀνόματι τῆς πίστεως τῶν, μετατρέποντας τὴν θρησκεία σὲ ὑπέρτρια τῶν πλέον διεφθαρμένων ἰδεολόγων. Ὁ ρόλος τῶν θρησκευτικῶν δασκάλων ἔχει γίνει περισσότερο ἀπὸ ποτὲ σημαντικὸς καὶ ἡ εὐθύνη τους πολὺ βαρύτερη. Οἱ Χριστιανοὶ στοχαστὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, ὑπεστήριξαν ὅτι ἡ θρησκεία πρέπει νὰ ἀποτελεῖ τὸ ὄχημα τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης. Τῇ στιγμῇ αὐτῇ ποὺ ὁ κόσμος βρῖσκεται στὸ χεῖλος τοῦ χάους, ἡ ἔννοια τῆς θρησκευτικῆς ἀλληλεγγύης θὰ ἀποδειχθεῖ μεγάλη ἀρωγὴ στὸ κάλεσμα γιὰ εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια. Στὸ Ἱερὸ Κοράνι οἱ ἄνθρωποι καλοῦνται νὰ ἐνώσουν τὶς προσπάθειές τους γιὰ ἀλληλεγγύη, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ σὲ συνεργασία, μετὰ σκοπὸ τὸ καλῶς πράττειν. Ὅλοι μαζί πρέπει νὰ συνεργασθοῦμε στὸ δωμὸ τῶν καλῶν πράξεων».*

Ἀνάλογη πολιτικὴ ἀγάπη, ἐνδιαφέροντος καὶ βοήθειας πρέπει νὰ ἐπιδειξέται καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους πολιτισμοὺς τῶν Ἰνδίων καὶ τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς, προσηρμοσμένης πρὸς τὰ ἰδιαίτερα προβλήματα τῶν χωρῶν αὐτῶν.

Οἱ ἄλλοι πολιτισμοὶ δὲν ἀντιμετωπίζονται διὰ τῆς συγκρούσεως τῶν συμφερόντων, ἀλλὰ κερδίζονται διὰ τῆς μεγάλης ἀγάπης καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς.

4. Ἡ δικαία καὶ ἐπωφελὴς γιὰ ὅλους τοὺς λαοὺς παγκοσμιοποίηση.

Ἀκόμη, ἡ Ε. Ε. πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσει τὴ διεθνή οικονομικὴ συνεργασία, δηλαδὴ τὴν παγκοσμιοποίηση, ὡς ἀναγκαία γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου καὶ ἰδίᾳ τῶν πτωχῶν καὶ ὄχι τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων ὠρισμένων καὶ μάλιστα τῶν

πλουσίων. Διὰ τῆς τεχνολογίας καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς ταχύτητας καὶ τοῦ κόστους μεταφορᾶς καὶ ἐπικοινωνίας, ὅλος ὁ κόσμος ἐνοῦται καὶ τὰ προβλήματα γίνονται κοινά, λόγω τῆς ἀλληλεξαρτήσεως καὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων πρέπει νὰ τὰ καλύψουν οἱ ἰσχυροί.

Ἀπὸ τὰ λεχθέντα, γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι γιὰ νὰ ἀνταποκριθεῖ ἡ Ε. Ε. στὰ παρόντα καὶ στὰ μέλλοντα, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ καταβληθοῦν προσπάθειες γιὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποῖου τὰ δύο ἰσχυρὰ στηρίγματα κατὰ τὴν κρίση τῶν εὐρωπαϊκῶν διανοουμένων εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς.

Ἡ παγκοσμιοποίηση ἀναφέρεται βασικὰ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου καὶ τῆς διεθνοῦς κινήσεως κεφαλαίων, ἀλλὰ καὶ στὴ διεθνή ἐπικοινωνία τῶν πολιτισμῶν.

Τὴν ὥθηση στὴν παγκόσμια συνεργασία καὶ ἐπικοινωνία καὶ τὴν ἀλληλεξάρτηση τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου προκαλεῖ ἡ ἐπιταχυνόμενη ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας στὴ βελτίωση τοῦ κόστους καὶ τῆς ποιότητος τῶν παραγομένων προϊόντων καὶ στὴ βελτίωση τῶν μέσων μεταφορᾶς καὶ τηλεπικοινωνίας ἀπὸ ἀπόψεως κόστους, χρόνου καὶ εὐκολίας. Ἄλλοι παράγοντες, ποὺ συμβάλλουν στὴν ἀνάπτυξη τῆς διεθνοῦς οικονομικῆς συνεργασίας, εἶναι ἡ εἰσοδηματικὴ ἀνάπτυξη τῶν λαῶν τῆς γῆς καὶ ἡ μείωση ἢ κατάρρευση τῶν ἐμποδίων τῆς ἐλευθέρου διεθνοῦς οικονομικῆς συνεργασίας.

Ἡ ἀλληλεξάρτηση τῶν χωρῶν τῆς γῆς εἶναι ἐντονὴ καὶ ἀναπτύσσεται ταχύτατα. Καμμὴ χώρα τῆς γῆς δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιβιώσει μόνη της. Ἐὰν ἀποκλεισθεῖ μία ἀπὸ τὶς πλούσιες χώρες τοῦ κόσμου, π.χ. οἱ Η.Π.Α. ἢ ἡ Ε. Ε., ἡ κατάρρευση θὰ εἶναι ταχύτατη. Ἡ διακοπὴ τῶν ἐξαγωγῶν καὶ εἰσαγωγῶν, πέραν τῶν προβλημάτων ποὺ θὰ προκληθοῦν λόγω ἐλλείψεων βασικῶν εἰσαγομένων προϊόντων, θὰ προξενήσει, σὲ πρῶτο στάδιο, ἀνεργία ποὺ θὰ ἐγγίξει τὸ 60 - 70%, λόγω τοῦ μεγάλου διεθνοῦς προσανατολισμοῦ τῶν μεγάλων χωρῶν. Σὲ δεύτερο στάδιο, ἡ μεγάλη δυσπραγία τοῦ 60 - 70% τοῦ ἀνεργου πληθυσμοῦ, θὰ ἐπαναφέρει σοβαρὴ κάμψη καὶ

της έσωτερικῆς αγοράς και την σχεδόν πλήρη άνεργία και κατάρρευση. Έξ' άλλου, χώρες που κατά την τελευταία πεντηκονταετία οικειοθελώς προσεπάθησαν να καταστούν αυτόαρκεις και διέκοψαν οποιαδήποτε συνεργασία με άλλες χώρες, όδηγήθηκαν στην καθυστέρηση. Αντίθετα, χώρες φτωχές, με διεθνή προσανατολισμό, μέσα στο ίδιο χρονικό διάστημα, ανέπτυχθηκαν οικονομικά στο πενταπλάσιο. Αυτή η πορεία της ταχυτάτης ανάπτυξης της οικονομικής συνεργασίας, ή οποία συντελείται διά του διεθνούς έμπορίου και της διεθνούς κινήσεως κεφαλαίων για μακροπρόθεσμες επενδύσεις για την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών ή και για βραχυπρόθεσμες επενδύσεις σε χρηματιστηριακές αξίες, δέν είναι δυνατόν ν' ανατραπεί, διότι ώφελει όλες τις χώρες, πτωχές και πλούσιες². Αυτή, όμως ή εξέλιξη, δέν μπορεί να ώφελει κατ' έξοχήν τις πλούσιες, πρέπει να ώφελει εξ ίσου όλες τις χώρες. Η Ε. Ε. και οι άλλες πλούσιες χώρες, πέραν των όσων αναφέρονται άνωτέρω για τη δραστηριότητά τους σχετικά με τη μείωση του χάσματος μεταξύ πλουσίων και πτωχών χωρών και τη σωστή αντιμεώπιση των άλλων πολιτισμών, πρέπει να κάνουν ό,τι μπορούν για τη δικαία και ισόρροπη ανάπτυξη των πτωχών χωρών, γνωρίζοντας ότι ή ανάπτυξη του 80% του πτωχού πληθυσμού της γής ώφελει κατ' έξοχήν τις ίδιες. Η διεθνής οικονομία τείνει να καταστεί ένα σώμα. Όταν αναπτύσσονται όποιοσδήποτε χώρες του κόσμου, ώφελούνται διά της άλληλεξαρτήσεως όλες και αντίστροφα όταν κάμπτονται χώρες της γής, ύποφέρουν όλες. Τα προβλήματα πλουσίων και πτωχών χωρών λόγω της άλληλεξαρτήσεως είναι κοινά. Στη λύση των διεθνών κοινών προβλημάτων είναι φυσικό τó βάρος να πέφτει στους ώμους των ισχυρών πλουσίων χωρών.

Η παγκοσμιοποίηση βέβαια, δέν περιορίζεται μόνο στην οικονομία. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και ιδιαίτερα των μέσων της τηλεπικοινωνίας και της πληροφορικῆς (internet), συμβάλλουν ουσιαστικά στη άλληλεπίδραση των πολιτισμών. Αυτή ή εξέλιξη δημιουργεί ένα μεγάλο χρέος της Ε. Ε. για την ποιοτική αναβάθμιση των πολιτισμών έν

έλευθερία, όλων των χωρών του κόσμου. Άποτελεί μεγάλο χρέος, διότι είναι φυσικό οι πλούσιες και πολιτιστικά άνεπτυγμένες χώρες να έπηρεάζουν τις πτωχότερες. Ο πολιτισμός άποτελείται από πολλές αξίες, με κορυφαία τó ήθος. "Άς θυμηθούμε τον Σωκράτη, ό όποιος ύπεστήριξε ότι ή μόρφωση, ή γνώση, ή εμπειρία, ή ρώμη, ό πλούτος, τα μέσα και οι δυνατότητες κάθε ανθρώπου, μπορούν να χρησιμοποιηθούν διτώς, για τó καλό ή για την καταστροφή, ανάλογα με τó ήθος του. Κάθε δυνατότητα του ανθρώπου μοιάζει σαν τó τσεκούρι που, ανάλογα με τó ήθος του, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κτίζει σπίτια ή να σκοτώνει ανθρώπους. Συνεπώς, όσο μεγαλύτερες δυνατότητες έχει ένας άνθρωπος, τόσο και ήθικά πρέπει να άνεβαίνει, γιατί άλλιως καθίσταται επικίνδυνος.

Η Ε. Ε. πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλία για ν' αναπτυχθεί ή συνεργασία, μεταξύ των χωρών της Δύσης και των χωρών του κόσμου, ώστε τα σύγχρονα μέσα να χρησιμοποιηθούν για την παγκόσμια ανάπτυξη του πολιτισμού και όχι για τη διαφθορά, τó εγκλημα και όποιασδήποτε μορφῆς ήθικη ύποβάθμιση ή ύποδούλωση του ανθρώπου. Η Ε. Ε. και ιδιαίτερα οι Χριστιανικές Έκκλησίες και οι πολίτες της, που πιστεύουν στις ήθικες αξίες, πρέπει ν' άγωνισθούν για την άναγέννηση του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού που βασικά, κατά την κρίση ευρωπαίων διανοουμένων, στηρίζεται στην Έλληνική Παιδεία και τον Χριστιανισμό.

Η ήθικη της αγάπης, της άλληλεγγύης και του σεβασμού των ανθρώπων και των λαών, μπορεί να βοηθήσει την Ε. Ε. στην έκπληρωση της μεγάλης της διεθνούς ευθύνης επ' άγαθώ του κόσμου και της ίδιας.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΔΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Όμότ. Καθηγητής του
Οικονομικού Πανεπιστημίου Άθηνών

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Βλέπε άρθρο προηγούμενου μηνός «Τά Πνευματικά Θεμέλια της Ένωμένης Ευρώπης».
2. Βλέπε «Ακτίνες».

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ε΄

‘Ο Γρηγόριος Ε΄ εΐναι από εκείνες τις έκλεκτες μορφές, πού πΐραν στὰ χέρια τους τὴν πατριαρχικὴ πατερίτσα στὴν Πόλη. Οἱ καιροὶ τότε ἀπαιτοῦσαν νὰ βρῖσκεται στὸν θρόνο ἕνας στιβαρὸς ἄνδρας. ‘Ο δυνατὸς χαρακτήρας τοῦ Γρηγορίου καὶ ἡ ἀφοσίωσή του στὸ ποιμαντικὸ του καθῆκον καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα ἡ χριστιανικὴ του ἀγάπη, πού ἔκρυβε ἡ πατριαρχικὴ του ψυχὴ τὸν ἔκαναν ἄξιο γιὰ τὴν θέση πού πῆρε στὶς δύσκολες αὐτὲς περιστάσεις.

‘Ο Θεὸς -θα ἔλεγε κανεῖς- ἔστειλε τότε ἕναν τόσο ἀξιοῦ ἄνδρα γιὰ νὰ καταλάβει τὴν κορυφὴ τῆς ‘Ορθοδόξου ‘Εκκλησίας. Σὲ κάθε περίσταση ὁ Γρηγόριος ἔδειξε τὴν ἀγνὴ ἑλληνικὴ του ψυχὴ καὶ φάνηκε ὁ ἐμπνευσμένος ἐθνάρχης. Δὲν δειλίασε οὔτε μπροστὰ στὸ μαρτύριο. Στάθηκε ὁ καλὸς ποιμένας μέχρι τὴν στιγμή πού ἡ τουρκικὴ καχυποψία τὸν κρέμασε. ‘Ο Γρηγόριος σὰν νέος Συμεὼν περιμένει τὸν ξεσκαμὸ τῶν ραγιάδων γιὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ ἔθνους καὶ εὐχαριστήμενος πλέον ὅταν ὁ Μωρηῆς ξεσκῶνεται, ἐπαναλαμβάνει ἀκόμη μιὰ φορά: Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον Σου Δέσποτα.

Πραγματικὸς ὑπὸν ἡγετὴς τοῦ Θεοῦ καὶ ἄξιος ‘Ελληνας ἔβαλε ὅλη τὴν δύναμή του καὶ δούλεψε μαζί μὲ τόσο ἀλλοίους γιὰ τὴν ἐξέγερση τοῦ Γένους. Δὲν ἦταν μόνον ἀγωνιστής, ἀλλὰ ἔγινε καὶ μάρτυρας, ὁ μεγάλος μας ἐθνομάρτυρας. ‘Αγωνίσθηκε γιὰ τὴν ὀρθοδοξία, δούλεψε γιὰ τὴν Παιδεία καὶ στὸ τέλος τοῦ ἀγῶνα, ἡ δόξα μὲ τὸ ἀκάνθινο στέφανο τοῦ μαρτυρίου στεφάνωσε τὸν Πατέρα τοῦ Γένους. ‘Ο Πατριάρχης μεγάλωσε καὶ ἔζησε τὴν νεανικὴ του ζωὴ σὲ μιὰ ἐποχὴ, πού ἡ ἀτμόσφαιρά της ἦταν πολεμικὴ.

‘Ο λαὸς ἐκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά.

Καὶ ὅταν ἦταν ἀκόμη νέος ἡ ‘Ελλάδα ξεσπκώθηκε. Μὰ ἴσως νὰ ἦταν ἀκόμη νωρὴς, ἴσως ἡ περίσταση νὰ μὴ ἦταν εὐνοϊκὴ. ‘Η ἐπανάσταση τοῦ ‘Ορλώφ τὰ 1770 πνίγηκε στὸ αἷμα. Οἱ Μωραῖτες γιὰ χρόνια θυμόντουσαν τὴν ἀντίδραση τῶν Τούρκων καὶ τὶς φοβερὲς σφαγὲς πού ἐπακολούθησαν.

‘Η ‘Ελλάδα ὅμως εἶχε πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ πετάξει ἀπὸ ἐπάνω της τὴν σκλαβιά καὶ ὁ μικρὸς βοσκὸς τοῦ Μαινάλου ἐμελλε νὰ παίξει μεγάλο ρόλο στὸν ἀγῶνα. ‘Η ψυχὴ του δὲν χόρταινε ἀπὸ τὴν στενὴ σχολαστικὴ παιδεία, ἀλλὰ ἡ φιλομάθειά του διψοῦσε γιὰ ἀνοικτοὺς ὀρίζοντες. Καὶ αὐτὸ πιστοποιεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δὲν περιορίζεται στὰ λίγα γράμματα πού ἔμαθε στὴν ιδιαίτερη πατρίδα του τὴν Δημητσάνα, ἀλλὰ τὸν βλέπουμε σὰν ἀνήσυχο στοιχεῖο νὰ μεταβαίνει στὴν Σμύρνη γιὰ εὐρύτερες σπουδὲς καὶ ἔπειτα νὰ φοιτᾷ στὴν ὀνομαστὴ θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Πάτμου.

‘Εκεῖ θὰ καρεῖ μοναχὸς καὶ στὴν συνέχεια ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Προκόπιος τὸν προσκαλεῖ στὴν ἔδρα καὶ τὸν χειροτονεῖ διάκονο, ἐνῶ γρήγορα προάγεται σὲ πρεσβύτερον καὶ ὀρίζεται πρωτοσύγγελος τῆς Μητροπόλεως, γιὰ νὰ διαδεχθεῖ τὸν Προκόπιο τὸ 1775, στὸν θρόνο τῆς Σμύρνης. Στὸ νέο ἀξίωμα του φάνηκε ὁ δυνατὸς του χαρακτήρας. Δὲν παρασύρεται ἀπὸ τὴν φαγωμάρα τῶν προεστῶν τοῦ τόπου. Μένει στὸ καθῆκόν του καὶ δουλεύει γιὰ τὸ καλὸ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. ‘Ηταν γι’ αὐτὸν μιὰ προπαίδευση γιὰ τὴν μεγάλη θέση πού πῆρε ἀργότερα τὸ 1797.

Μὰ ἡ πατριαρχία του δὲν κύλησε οὔτε καὶ αὐτὴ ἥρεμα. Δύο φορές ἐξορίσθηκε στὸ ‘Αγιον ‘Ορος καὶ τρεῖς φορές ἀνέβηκε στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο μέχρι τὸ Πάσχα τοῦ

1821, όποτε μαρτύρησε πρώτος στον ήερο άγώνα και έγινε φωτεινό σύμβολο στο έπος του έθνικού μας λυτρωμού.

Στην διάρκεια του πολέμου του Βοναπάρτη με τους Όθωμανούς, πάλαψε κατά των όρθολογιστικών θεωριών, που έρχονταν από την Δύση. Μετά το τέλος του πολέμου αυτού, ό Σουλτάνος έξορίζει τον Γρηγόριο στο "Άγιον Όρος γιατί τον ύποψιαζόταν. Και ήταν το πρώτο μεγάλο έθνικό παράσημο που έπαιρνε ό Πατριάρχης. Στην έξορία του στάθηκε το ίδιο επιβλητικός όπως και στον θρόνο. Άπλός, λιτοδίαιτος γύριζε από σκίτη σε σκίτη αναμορφώνοντας την ζωή των κατογύρων. Γι' αυτό άπόκτησε τον βαθύ σεβασμό των μοναχών και την ειλικρινή αγάπη τους, που δεν τον άφηναν μόνον του στην έξορία.

Τό 1806 άνακλήθηκε στον θρόνο. Η μεγάλη του όμως διάνοια διαισθανόταν μέσα σε τί τρικυμία πολιτικών παθών είχε να παλαίψει. Οι διπλωματικές ζυμώσεις έδιναν και έπαιρναν. Προσπαθοΰσε να κρατήσει μακριά τον έαυτό του, μα πολλές φορές, όταν τα συμφέροντα του Γένους έθιγοντο, δεν μπορούσε να μη άναμικθει. Μέσα στην άναταραχή που γινόταν στην Πόλη και με τις ραδιοургίες που είχε να άντιμετωπίσει, γύρισε στο κελλί του. Δεν του φάνηκε διόλου παράξενο. Τό κλειδί τό είχε στα χέρια του.

- Τό βλέπετε, ξαναγυρίζω άμέσως στην έξορία, άν νομίζετε ότι θα με κάνετε ό,τι θέλετε, είπε όταν γύριζε από την πρώτη του έξορία.

Στά δέκα χρόνια της δεύτερης έξορίας του ή ιδέα για τον μεγάλο ξεσηκωμό έπαιρνε σάρκα και όστά. Ό Ίωάννης Φαρμάκης ήρθε να άνακοινώσει στον Πατριάρχη την ίδρυση της Φιλικής Έταιρείας. Ό Γρηγόριος γεμάτος προσδοκία άκουγε τον συνομιλητή του, μα δεν όρκίσθηκε. «Έμένα με έχετε δικό σας» -είπε. Και δεν είχε άδικο. Ήταν άνάρμοστο σε μιá τέτοια προσωπικότητα να μη είχε σταθερότητα στις ιδέες του και στους σκοπούς του.

Με τις άρχές του 1819 ό σεβάσμιος ήεράρχης επέστρεψε για τελευταία φορά στον

θρόνο του - νέα Ίερουσαλήμ γι' αυτόν. Διαισθάνετο καλά ότι το μαρτύριο θα άκολουθοΰσε την ύποδοχή αυτήν.

Η τρίτη πατριαρχία του δεν έμοιαζε διόλου με τις άλλες. Η επανάσταση ψιθυρίζεται από στόμα σε στόμα. Τό Πατριαρχείο γίνεται τό κέντρο των ανθρώπων που κινούνται για τον ξεσηκωμό. Ό Γρηγόριος εργάζεται έντατικά από κάθε άλλη φορά. Η ψυχή του όμως γεμάτη άνησυχία. Φοβάται μήπως οι Τούρκοι πάρουν είδηση. Γράφει στον Ύψηλάντη -άρχηγόν της Φιλικής Έταιρείας- να ενεργεί πάντα με φρόνηση. Και αυτός με τον τρόπο του σιωπηλά δουλεύει για να προετοιμάσει την επανάσταση. Άλλά ή προετοιμασία δεν μπορούσε να μείνει μέχρι τέλους κρυφή. Ό Μαχμούτ ό Β' κάλεσε στο σεράϊ συμβούλιο. Η άπόφαση ήταν θάνατος στους πρωταίτιους. Ό Πατριάρχης κάνει τα πρώτα βήματα προς την θυσία. Παραγγέλει στους άρχιερείς: «Έχομε χρέος να ποιμάνουμε καλά τα ποιμνία μας και έν άνάγκη να κάνουμε αυτό που έκανε ό Χριστός για να μās σώσει». Και δεν ήταν καθόλου από τους δασκάλους που δεν κρατοΰσαν τον νόμο. Γιατί πρώτος αυτός πότισε με τό αίμα του τό δένδρο της έλευθερίας.

Λαμπρή του 1821! Η επανάσταση στον Μωρηά έχει φουντώσει. Μα στο Φανάρι επικρατοΰσε νεκρική σιωπή.

- Έκπληρώνεται για μās μία προφητεία, είπε πρò του μαρτυρίου του ό έθνομάρτυρας στους ανθρώπους του Πατριαρχείου: «Και μετατρέψω τās έορτάς ύμών εις πένθος». Την ίδια ήμέρα ό σεβάσμιος Ίεράρχης παραδίδει τό πνεύμα του στον Κύριόν του. Σε λίγη ώρα δεν ήταν στους έφημέρους. Είχε άναστηθει στην αιωνιότητα και στην καρδιά του Γένους. Φορτωμένος τον σταυρό του μαρτυρίου βάδισε την όδο της θυσίας. Η γεροντική του ψυχή σκίρτησε βλέποντας τό έργο του να τελειώνει.

Και πρόσφερε την τελευταία του ύπηρεσία στον Θεόν και την πατρίδα: Την ίδια την ζωή του.

Β. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

Οί έορτασμοί τής έπετειού τής έπαναστάσεως του 1821, πέραν τών πανηγυρισμών, τών παρελάσεων και τών όμιλιών άποτελοϋν και άφορμή για μιá έθνική περισυλλογή, για τήν έξαγωγή χρησίμων διδασμάτων. 'Ακόμη, παρίσταται άνάγκη νά τονώσουμε τήν έθνική μας μνήμη με ό,τι άληθινό προέκυψε από τήν προεπαναστατική περίοδο, κατά τήν διάρκεια του άγώνα και κατά τά χρόνια άμέσως μετά από αυτόν. Διότι αν φθάσουμε στην κατάργηση τής έθνικής μνήμης, τής συνέχειας, τής σχέσεως αίτιου και αίτιατου όδεύουμε τότε, συστρατευμένοι και με τήν άνθοϋσα παγκοσμιοποίηση, και τήν πολυπολιτισμικότητα, νά βρεθούμε μπροστά σέ μη άναστρέψιμες καταστάσεις, καταστρεπτικές στην πορεία του 'Ελληνισμού. Διότι ό άγώνας του '21 άποτελεί τó σημαντικότερο κεφάλαιο τής νεώτερης ιστορίας του έλληνικού έθνους. 'Η λέξη «κεφάλαιο» χρησιμοποιείται με διπλή σημασία διότι από τó ένα μέρος έννοείται ή ιστορική στιγμή στη ζωή τών 'Ελλήνων που ξεσηκώθηκαν εναντίον τών Τούρκων και από τó άλλο υπενθυμίζεται ότι για μάς, τους μεταγενέστερους, ή στιγμή εκείνη μένει έξω από τήν δική μας ζωή, έφ' όσον δέν ζούμε εκείνον τόν άγώνα, αλλά τόν μελετούμε άκόμη. Δέν έχουμε τήν έμπειρία του '21 αλλά μόνο τήν γνώση που δίδει ή μελέτη. 'Αλλά ή γνώση αυτή είναι έμμεση, όταν διαβάσουμε τήν έξιστόρηση γεγονότων από ιστορικούς και τις σχέσεις καθώς και τις κρίσεις τους πάνω στα γεγονότα τής εποχής εκείνης. Και ή κρίση αυτών πρέπει νά είναι δίκαιη, για νά είναι διδασκτική στη γενιές που έρχονται.

Είναι χαρακτηριστικό ότι όλοι οι μελετητές συμφωνοϋν ότι ή έπανάσταση του 1821 υπήρξε ή πλέον θαυμαστή και συγκλονιστική έποποιá του Γένους και ή άρχή τής ιστορίας του έλληνικού κράτους. Και όσο περνούν τά χρόνια και έρευνά κανείς γραμμένα και άγραφα γεγονότα, θαυμάζει τó πώς κάτω από τις

χειρότερες συνθήκες τής εποχής εκείνης ξετινάχθηκε από τήν τέφρα του ένας Δαυΐδ νά άντιμετωπίσει έναν Γολιάθ συναποτελούμενο από τó κατεστημένο τών Μεγάλων Δυνάμεων τής εποχής και τήν πανίσχυρη όθωμανική άυτοκρατορία. Παρά ταϋτα, έπειτα από θυσίες, ήρωϊσμούς, όλοκαυτώματα, δάκρυα αλλά και άθλιότητες, μικρότητες, έμφύλιες διαμάχες δημιουργήθηκε μετά έπτá χρόνια ένα άμάγαλα έστω και καχεκτικό, τó πρώτο 'Ελληνικό κράτος. Προς όλους εκείνους τους γνωστούς και άγνωστους συντελεστές τής έθνικής μας παλιγγενεσίας πρέπει οι γενιές που πέρασαν, ή δική μας, κι' αυτές που θά έρθουν νά είναι ευγνώμονες, άνεξάρτητα από τυχόν σφάλματα που διέπραξαν όρισμένοι έξ αυτών. "Ας μὴν ξεχνάμε ότι οι άγωνιστές δέν είχαν τó έθνικό τους κέντρο νά τους καθοδηγεί και ότι άγωνίζονταν νά άποτινάξουν αιώνων κληρονομημένο ζυγό.

Στήν συγγραφή τής ιστορίας του '21 έχουν δημιουργηθεί οϋσιαστικά τρεις τάσεις. Κατά τήν πρώτη ή 'Ιστορία είναι αυτή που διδασκόταν παλαιότερα στα σχολεία, άποσπάσματα τής όποίας συνυφασμένα με συναισθηματισμούς και έξάρσεις πατριωτισμού άποτελοϋν τήν θεμελιακή δομή τών πανηγυρικών που εκφωνοϋνται κατά τους έορτασμούς τής έπετειού που κάποτε, δυστυχώς, είναι τελείως τυπικοί. 'Εκεί όμως δέν μπορεί νά γίνει άλλιώς. 'Ετσι, στους -από τήν θετική πλευρά του 'Αγώνα-κατανομάζονται τά ήρωϊκά κατορθώματα, οι προσωπικές έπιτυχίες άγωνιστών καθώς και οι ήττες και οι δειλοπραγίες τών 'Οθωμανών. Γίνεται μιá ώραριοποίηση ή συγκαλυψη σκιερών γεγονότων -άναποφεϋκτων στις έπανάστασεις- και έξυμνοϋνται πάντοτε συγκεκριμένα πρόσωπα ενώ άποφεϋγονται οι άναφορές σέ δευτεραγωνιστές, σέ φιλέλληνες και σέ άλλα συγκυριακά γεγονότα που έδρασαν καθοριστικά

στην πορεία του έπταετούς τιτάνιου αγώνα. Καθοριστικά συγκυριακά γεγονότα ήταν π.χ. η αυτοκτονία του Άγγλου ύπουργου των έξωτερικών Κάρολντ και συνεπεία τούτου η αλλαγή της Άγγλικής πολιτικής και η ναυμαχία του Ναυαρίνου. Οί ιστοριογράφοι αυτής της σχολής προσπαθούν να παρουσιάσουν ότι μόνοι μας ή σχεδόν μόνοι μας κάναμε τὸ πᾶν και ὅτι δὲν χρωστάμε σὲ κανέναν τίποτε! Θεωροῦν ἀντεθνικό νὰ ἀναφερθοῦν καὶ στὰ μελανὰ σημεῖα τοῦ αγώνα διαιωνίζοντας μύθους οἱ ὁποῖοι ὅταν μὲ τὴν ἐκδοση νέων διβλίων -μὲ στοιχεῖα τεκμηριωμένα- ἀνατρέπονται δημιουργεῖται ἓνα κενὸ ποῦ ὁδηγεῖ τὸν ἀναγνώστη νὰ ἀμφιβάλλει καὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια ἄλλων περιστατικῶν τοῦ αγώνα τοῦ '21. - Ἀκόμη ἀφήνουν σκόπιμα ἄγραφες -λευκὲς σελίδες τοῦ μεγάλου ξεσηκωμοῦ γιὰ νὰ μὴν ἀναφερθοῦν ὠρισμένα ἄθλια γεγονότα.

Ἡ δευτέρα τάση στὴν ἱστοριογραφία προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὰ γεγονότα τοῦ '21 μὲ φακοὺς τοῦ 2002 καὶ μάλιστα μὲ προκατάληψη λόγῳ ἰδεολογικῆς τοποθετήσεως τοῦ συγγραφέα. Αὐτοὶ οἱ ρεβιζιονιστὲς ζητοῦν τὴν ἐπανεγγραφή τῆς ἱστορίας πρὸς δύο ἄξονες. Πρῶτα ἐπιδιώκουν τὴν ἐκμυθνοποίηση τοῦ ρόλου καὶ τῆς προσφορᾶς τῆς Ἐκκλησίας στὸν Ἄγωνα καὶ ἐπειτα ἀναμασσοῦν καὶ ὑποστηρίζουν τὴν παλαιὰ θεωρία περὶ «ταξικῶν» αγώνα. Γράφουν π.χ. ὅτι ὁ Πατριάρχης ἦταν τουρκολάτρης, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶχε συμβιβάσει μὲ τὸ Ὀθωμανικὸ κατεστημένο, ὅτι δὲν ὑπῆρξε «κρυφὸ σχολεῖο», ὅτι ἡ ἐπανάσταση ἐγίνε ἀπὸ πτωχοὺς ποὺ ἐξηγγέρθησαν ἐναντίον τῶν κοτζαμπάσηδων καὶ τοῦ κλήρου, γιὰ τὴν αἰτία τοῦ λαοῦ ἦταν ἡ ἀνατροπὴ τῶν ντόπιων τυράννων του καὶ τὸ πέρασμα στὰ χέρια του τῶν ἀγαθῶν, ποὺ μέχρι τότε αὐτοὶ ἀπολάμβαναν κ.λ.π. κ.λ.π. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἐπιχειρεῖται ὁ παραλληλισμὸς τοῦ '21 μὲ τὴν γαλλικὴ ἐπανάσταση. Βεβαίως, ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση ἀναπτέρωσε τὶς ἐλπίδες κάθε καταπιεσμένου λαοῦ γιὰ ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ του, ἀλλὰ ἐκεῖ ξεσηκώθηκε μιὰ μερίδα λαοῦ ἐναν-

τίον μιᾶς ἄλλης, ἐνῶ σ' ἐμᾶς ἐπρόκειτο γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ ὅλου τοῦ ἔθνους ἐναντίον ἐνὸς ἀλλοδαποῦ τυράννου, καὶ δὲν ἐπρόκειτο περὶ ταξικῶν πολέμου.

Θὰ πρέπει νὰ ἀντιπαρέλθῃ κανεὶς τὰ ὅσα γράφουν μερικοὶ γιὰ νὰ μειώσουν καὶ εἰ δυνατόν νὰ χαρακτηρίσουν ὡς ἀρνητικὴ τὴν συμμετοχὴ καὶ προσφορὰ τοῦ κλήρου στὸν Ἄγωνα. Ὅταν εἶναι παγκοίνως γνωστὴ ἡ προσφορὰ αὐτὴ ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἀποσιωποῦμε καὶ τὴν ἐκ τοῦ τάφου φωνὴν τῶν 11 Πατριαρχῶν τῶν 100 ἐπισκόπων καὶ τῶν 6.000 κατωτέρων κληρικῶν ποὺ ἐθυσιάσθησαν κατὰ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἄλλ' αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ ἐξοβελίσουν τὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν Ἄγωνα τοῦ '21 θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίσουν καὶ κάτι ἄλλο ποὺ κάνει τὴν προσφορὰ τῆς ἀκόμη μεγαλύτερη! Δηλαδή, ὅτι γιὰ τὸν κληρικὸ τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα εἶναι βαθὺ καὶ ἰσχυρὸ χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι τὸ κορυφαῖο ἀπὸ ὅλα τὰ συναισθήματα. Γιὰ τὴν ὑπεράνω τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ μᾶς ἔδωσε καὶ τὴν πατρίδα. Ἔρχονται ὅμως στιγμὲς ποὺ ὁ κληρικὸς καλεῖται, κατὰ συνείδηση, νὰ κάνει τὴν ὑπέρβαση καὶ νὰ «κενώσει» τὸν ἑαυτό του πρωτοστατώντας στοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες τῆς πατρίδος του. Κι' αὐτὴ τὴν ὑπέρβαση, τὴν ἔκανε κανόνα τοῦ τὸ ἑλληνικὸ ρᾶσο κατὰ τὸν Ἄγωνα γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἀνεξαρτησία, κι' ἔκανε πράξη τὸ «συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ» (Ἐβρ. 11, 25).

Ἐκεῖ ὅμως ποὺ ἐπικεντρώνουν τὰ βέλη τους εἶναι ὁ ἀφορισμὸς ποὺ ἔκανε ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' στὸν Ὑψηλάντη καὶ τὸν Σοῦτσο καὶ μέσῳ αὐτῶν σὲ ὅσους κινήθηκαν στὶς ἀρχὲς τῆς ἐπανάστασης ἐναντίον τοῦ κατακτητῆ. Αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ. Ὁ Πατριάρχης -ὅπως καὶ ὁ Καποδίστριας- γνώριζε ὅτι τὴν περίοδο ἐκείνη τὸ διεθνὲς κλίμα ἦταν δυσμενὲς γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Γνώριζε τι εἶχε τραβῆξει ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ κατὰ τὶς ἄκαιρες ἐκδηλώσεις τῶν ἐπανάστασεων π.χ. τοῦ παπα-Βλαχάδα, τοῦ Ἐπισκόπου Διονυσίου (Σκυλοσόφου) ἀλλὰ κυρίως μετὰ τὰ Ὁρλωφικὰ γιὰ αὐτὸ καὶ οἱ δύο ἦταν ἐπιφυλακτικοὶ γιὰ τὸν

χρόνο έκδηλώσεως της Έπαναστάσεως. Τό ότι πείσθηκε να την άποκηρύξει είναι γεγονός. "Όπως επίσης όταν του προτάθηκε να φύγει να σωθεί, τό άρνήθηκε λέγοντας εκείνα τό άνεπανάλητα. «Μέ προτρέπετε είς φυγήν. Μάχαιρα θά διέλθη τάς ρύμας τής Κωνσταντινουπόλεως και τών λοιπών πόλεων και έπαρχιών... Ούχί. Εγώ διά τούτο είμαι Πατριάρχης όπως σώσω τό έθνος μου, ούχ δέ όπως άπωλεσθή τούτο διά τής χειρός τών Γενιταίων. Ο θάνατός μου ίσως έπιφέρει μεγαλύτεραν ώφέλειαν, παρά ή ζωή μου...». Και πράγματι παρέμεινε, και γνωρίζουμε τό οικτρό τέλος του. "Όμως ό θάνατος τού Πατριάρχου και τών μετ' αυτού άναιρεθέντων έγινε μπουμέργκ διότι έξήγειρε τή χριστιανική Ευρώπη και δημιουργήθηκε ύγιές φιλελληνικό κλίμα.

Είναι όμως άξιο προσοχής ότι ή όποια πλαστογράφηση τής ιστορίας τού 1821 τοποθετείται από άριστερους διανοούμενους μετά την επικράτηση τής ρωσικής έπαναστάσεως. Από τότε άρχισε να σπείρεται ή άμφιβολία για ώρισμένα γεγονότα και να καταβάλλεται προσπάθεια να «άδειάσουν» από την έπανάσταση τό ιδεολογικό της περιεχόμενο. Η ιδεολογική και πολιτική προκατάληψη έφθασε να άμφισβητεί πασίγνωστα γεγονότα πού γράφησαν όταν ζούσαν άκόμη οι πρωτεργάτες τού μεγάλου ξεσηκωμού. Έν όνόματι ενός δήθεν ρεαλισμού και άπομηθοποίησε προσώπων και γεγονότων μία ίσοπεδωτική τάση, μιá σκοπιμότητα, διαπερνά την γεγονотоγραφία τους.

Μία τρίτη τάση για την άντικειμενικότερη προσέγγιση τής νεώτερης ιστορίας μας θά έβλεπε κατ' άρχήν την άποφυγή τής συγγραφής της με την παράθεση μικρών άποσπασμάτων, εκ τής βιβλιογραφίας, τά όποια ύποστηρίζουν άποκλειστικά τις θέσεις τού συγγραφέως. Η Έλληνική έπανάσταση π.χ. μπορεί να παρουσιάζεται ότι έτυχε τής ήθικης ύποστηρίξεως μόνο τής Ρωσίας, αλλά αυτό δέν είναι σωστό διότι όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις ήσαν έναντίον της. "Όταν μάλιστα ή Μαύρη

θάλασσα μετά τις νίκες και συνθήκες τού 1774 και τού 1792 έπαυσε να άποτελεί «όθωμανική λίμνη» και ή Ρωσία βρήκε έξοδο στις θερμές θάλασσες, τό ενδιαφέρον της για την Ελλάδα ήταν έκτοτε μόνο θεωρητικό. Έν τούτους έδω διαστρεβλώνεται ή ιστορία κατά μανχαϊκό τρόπο. Τό ίδιο συμβαίνει και με την παρουσίαση τών Έλλήνων ως «καλών» και τών Τούρκων ως «κακών» βάζοντας όλους τους Τούρκους -άπό την σκληρή όθωμανική διοίκηση μέχρι τους άδιάφορους και έν πολλοίς άγαθούς χωριάτες- στο ίδιο καλάθι. Στα πάμπολλα παραδείγματα στρεβλής προσεγγίσεως τής έπαναστάσεως τού '21 τοποθετείται και ή ευκολία με την όποια ρίπτεται στην πυρά -και δικαίως- ό Μέττερνιχ και ή Αυστριακή πολιτική ένω στην ίδια σχεδόν μοίρα έπρεπε να βρίσκεται και ή πανούργα άγγλική πολιτική. Ο χώρος όμως δέν επιτρέπει την παράθεση άλλων παραδειγμάτων πού άποδεικνύουν την μονομερή, ύστερόβουλη και μεροληπτική συγγραφή ιστοριών τής έποποιίας τού '21.

Φρονούμε ότι τά ιστορικά γεγονότα πρέπει να άποδίδονται ως έχουν κατά τό δυνατόν άντικειμενικά. Τά σχόλια όμως έπ' αυτών να είναι έλεύθερα έξαρτώμενα από τις δεξιότητες τού συγγραφέα και την κοσμοθεωριακή και πολιτική του τοποθέτηση. Και άσχετα έν ή θεωρία τού Φουκουγιάμα για τό τέλος τής ιστορίας ώδήγησε μερικούς να ύποστηρίξουν ότι στο μέλλον άντί για ιστορία θά μιλάμε για οικονομία, ή ιστορία θά συνυπάρχει με τόν άνθρωπο γιατί αυτός την γράφει. Βεβαίως κάτι πού διδάσκει -μεταξύ τών άλλων- ή ιστορία είναι ότι δέν ύπάρχει μία και μόνη άλήθεια και γιαυτό κανένας ιστορικός δέν είναι αυθεντία. Τά ιστορικά γεγονότα όμως είναι ιερά. Και δέν άποκρύπτονται, παραμορφώνονται ή ώραιοποιούνται.

"Όσον άφορά όμως τις έθνικές ιστορίες τών κρατών πιστεύουμε κυρίως δύο τινά: Πρώτα ότι πρέπει να γράφονται έτσι για να διδάσκουν τις έπερχόμενες γενεές όχι μόνον για τις έπιτυχίες τών προγόνων αλλά και για τά σφάλματα τού παρελθόντος ώστε να άπο-

φεύγονται αυτά στο μέλλον. Έξ άλλου πιστεύουμε ότι αποτελεί έθνική έπιταγή για μās να μαθαίνουμε τὰ δυσάρεστα αποτελέσματα π.χ. τῆς διχόνοιας μεταξύ τῶν ἡγετῶν (βλέπε 1821, 1914 - 1918, κ.λ.π.) και τοῦ λαοῦ. Και πάντοτε μακριά ἀπό παραποιήσεις, ἀποκρύψεις και ὠραιοποιήσεις γνωστῶν γεγονότων τῆς ιστορίας. Φυσικά δὲν γίνεται λόγος για τὴν ἐγκληματικὴ πλαστογράφηση και τὶς πολιτικὲς και ἰδεολογικὲς σκοπιμότητες πού δὲν ἔχουν θέση στὰ βιβλία τῆς ἐθνικῆς μās ιστορίας ἀν θέλουμε οἱ νέοι μās νὰ διδαχθοῦν τὴν ἀληθινὴ ἐθνικὴ τους ιστορία και τὴν παράδοση τοῦ Γένους.

Ἐνα ἄλλο θέμα στὴν ἐθνικὴ μās ιστορία εἶναι ἡ συνεχὴς προβολὴ ὠρισμένων προσωπικοτήτων και ἡ παρασιώπηση και ἡ παραμονὴ στὴν ἀφάνεια τῶν δευτεραγωνιστῶν πού ἔδρασαν συγχρόνως ἢ παράλληλα μὲ τοὺς ἐθνικοὺς μās ἥρωες. Πολὺς λόγος π.χ. γίνεται για τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε΄ και ὀρθότατα. Ἦταν ἡ κεφαλὴ τοῦ Γένους. Τὸν ἐθρήνησε ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς ἐποχῆς του. Και μὲ τὸν τραγικὸ του θάνατο προσέφερε -ὀπως γράψαμε ἥδη- και προσφέρει και σήμερα πολλὰ στὴν ἐθνικὴ μνήμη, περισσότερο ἀπὸ ὅσα εἶχε προσφέρει πρὶν ἀπὸ τὴν θυσία του. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅμως ὅτι τὴν ἴδια μέρα πού μαρτυροῦσε ὁ πατριάρχης ἀπαγχονιζόταν και οἱ Νικομηδείας Ἀθανάσιος, Ἐφέσου Διονύσιος, και ὁ Ἀγχιάλου Εὐγένιος. Ἐνῶ λίγες μέρες ἀργότερα (3/5/1821) ἀποκεφαλίζόταν ὁ Μυριουπόλεως και τὴν ἐπομένη ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ, ὁ Δέρκων Γρηγόριος, ὁ Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος, ὁ Τυρνάβου Ἰωαννίκιος και ὁ πρῶν Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κύριλλος ΣΤ΄. Και γιαντὲς ὅμως τὶς ἡρωϊκὲς ψυχὲς σπάνια μιλάμε. Ὅπως ἀντίθετα ὑπάρχει -ἀπὸ ὀρισμένους κύκλους- κατακραυγὴ ἐναντίον τοῦ Πατριάρχου γιατί ὑπέγραψε τὸν ἀφορισμὸ, ἐνῶ εἶναι γνωστὲς οἱ συνθήκες ὑπὸ τὶς ὁποῖες τὸν ὑπέγραψε, ἐνῶ δὲν ἀναφέρεται ὅτι τὸν συνυπέγραψε και ὁ παρεπιδημῶν τότε στὴν Κωνσταντινούπολη Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Πολύκαρπος -μὲ τὴν ἔκφραση παραπλευρῶς τῆς ὑπογραφῆς

«συναποφαίνεται»- καθὼς και ὀλόκληρος ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Πατριαρχείου. Ὅμως, μόνο ὁ Πατριάρχης ἔχει ὅλη τὴν κατακραυγὴ τῶν σύγχρονων ἀναθεωρητῶν τῆς ιστορίας μās γιατί αὐτὸς πού ἐγινε θρύλος ἔπρεπε νὰ ἐξουδερωθεῖ. Οὐδεὶς φυσικά διαφωνεῖ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν «λευκὲς» σελίδες στὴν ιστορία μās. Θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρεται π.χ. ἡ κατασπατάληση τῶν ἐθνικῶν δανείων τῶν πρῶτων χρόνων τῆς ἐπαναστάσεως στὶς ἐσωτερικὲς διαμάχες ἀντὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν για τὴν προμήθεια πολεμικοῦ ὑλικοῦ για τὴν ὁποία εἶχαν συναφθεῖ! Ἀλλὰ χρειάζεται ἰδιαίτερη προσοχὴ στὶς «γκρίζες» σελίδες τῆς ιστορίας γιατί αὐτὴ προσφέρεται σὲ πολὺ διαφορετικὲς ἀναγνώσεις.

Ἐχουν μεγάλη εὐθύνη -ἐναντὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ τοῦ τόπου- ὅσοι γράφουν τὴν νεώτερη ιστορία πού προορίζεται για τοὺς νέους μās. Ἡ ιστορία πρέπει νὰ γράφεται μὲ ρεαλισμὸ ἀλλὰ και εὐλικρίνεια για νὰ διδάσκει και νὰ φρονηματίζει. Ὅταν π.χ. γράφεται κάτι για τὸν ἐθνικὸ διχασμὸ νὰ ἀφήνεται νὰ ἐνοηθεῖ, τὸ κακὸ πού προέκυψε συνεπεία τοῦ διχασμοῦ και ποῖα ἐνδεχομένως θὰ ἦταν τὰ ἐθνικά μās «κέρδη» ἀν δὲν ἀνεπτύσσετο ὁ διχασμὸς. Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ βλέπουμε μόνο τὰ λίγα ἢ τὰ πολλὰ δένδρα ἀλλὰ ὀλόκληρο τὸ δάσος. Για νὰ διδάσκονται οἱ νέοι μās ἀπὸ τὰ πολλὰ θετικὰ ἀλλὰ και τὰ ὀσαδήποτε και ὀποιαδήποτε λάθη τῶν προγόνων τους. Αὐτὰ τὰ λάθη γεννοῦν ιστορία, πού κατά μία ἄποψη ἡ ιστορία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μία καταγραφή λαθῶν.

Τέλος ἐπειδὴ στὴν ιστοριογραφία ὑπεισέρχεται ἀναπόφευκτα ὁ προσωπικὸς παράγων ἀπαιτεῖται τόσον ἡ ἰσχυρὴ τεκμηρίωση ὅσον και κάποια ἐπιφυλακτικότητα, για μὴ δυνάμενα νὰ τεκμηριωθοῦν -ἐπὶ τοῦ παρόντος- πλήρως γεγονότα.

Τὸ ἐθνικὸ μās συμφέρον ἀπαιτεῖ τὴν πληρῆ ἀλήθεια στὴν ιστορία μās. Μόνον ἔτσι θὰ προχωροῦμε στὴν ἐθνικὴ αὐτογνωσία, πού μās εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητη στοὺς καιροὺς πού ἔρχονται.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΟΙ ΡΩΣΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ξεσήκωσε θύελλα ἐνθουσιασμοῦ στὶς ψυχὲς τῶν φιλελευθέρων λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Πολλοὶ φιλέλληνες ἦλθαν νὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῶν Ἑλλήνων, γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσουν στὴν ἀνάκτηση τῆς ἐλευθερίας τους¹. Ἄλλοι οὐστήσαν ἐρασιγενῆς ἐπιτροπὲς καὶ βοηθοῦσαν μὲ χρήματα τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλοι ἔγραφαν ἐνθουσιώδη ἄρθρα στὶς ἐφημερίδες, ἄλλοι δημοσίευαν ποιήματα ἢ πεζά, μὲ τὰ ὁποῖα ἐξυμνοῦσαν τοὺς ἀγῶνες καὶ τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ ἄλλοι δημιούργησαν ὑπέροχα καλλιτεχνικὰ ἔργα ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως².

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ὑπῆρξε ἀκένωτη πηγὴ ἐμπνεύσεως γιὰ τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς καλλιτέχνες τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα. Θὰ ἀναφέρουμε μερικὰ ὀνόματα διασήμων ποιητῶν τῆς ἐποχῆς, ποὺ ὕμνησαν τὴν Ἑλληνική Ἐπανάσταση: Βίκτωρ Οὐγκώ, Δρ. Μιστράλ, Σέλλεϋ, Βύρων καὶ ἄλλοι. Στὰ πνεύματα τῶν διανοουμένων καὶ τῶν ποιητῶν τότε ἐπέδρασε πολὺ ὁ κλασικισμὸς τοῦ 18ου αἰῶνα, μὲ τὴ λατρεία τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, καθὼς καὶ ὁ ρομαντισμὸς τοῦ 19ου, ποὺ τόνισε τὸ συναίσθημα καὶ τὶς ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας. Οἱ ρομαντικοὶ ποιητὲς τοῦ 19ου αἰῶνα πίστευαν ὅτι ἦσαν ἐθνικοὶ διδάσκαλοι καὶ πνευματικοὶ ἡγέτες, ὅτι καθοδηγοῦσαν μὲ τὰ ποιήματά τους

τὸ λαό. Ἔτσι μετέδιδαν μὲ αὐτὰ τὶς ἀξίες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δημοκρατίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Ἄλλὰ δὲν ἦσαν μόνο οἱ ποιητὲς τῆς Δυτ. Εὐρώπης. Καὶ οἱ Ρῶσοι ποιητὲς ὕμνησαν μὲ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμὸ τὴν Ἑλληνική Ἐπανάσταση. Μέχρι τώρα ἀγνοοῦσαμε τὴν πνευματικὴ αὐτὴ συμβολὴ τῶν Ρῶσων ποιητῶν. Τελευταία ἐκδόθηκε ἓνα βιβλίον μὲ τὰ φιλελληνικὰ ποιήματα διασήμων Ρῶσων ποιητῶν, τὸ ὁποῖο μᾶς ἐντυπωσιάζει καὶ μᾶς συγκινεῖ μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ, ποὺ ἐκφράζουν οἱ Ρῶσοι ποιητὲς γιὰ τὸν ἐθνικὸ μας ἀγῶνα³. Ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ θὰ παραθέσουμε μερικοὺς στίχους, γιὰ νὰ δοῦμε τὰ αἰσθήματα τῶν Ρῶσων ποιητῶν ἐναντι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως.

Ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς τῶν Ρῶσων Ἀλεξάντρ Σεργκέγιεβιτς Πούσκιν (1799 - 1837), ποὺ ἔθεσε τὶς βάσεις τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας καὶ διαμόρφωσε τὴ ρωσικὴ γλῶσσα, ἦταν θερμὸς ὀπαδὸς τῶν ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δημοκρατίας. Ἔλαβε μέρος στὸ κίνημα τῶν Δεκεμβριστῶν (14-12-1825) καὶ ἐξορίσθηκε, ἀλλὰ ἔπειτα δόθηκε ἀμνηστία καὶ ἐπανῆλθε στὴν Πετροῦπολη. Οἱ Δεκεμβριστῆς, τῶν ὁποίων τὸ κίνημα ἀπέτυχε, ἤθελαν συνταγματικὴ μοναρχία, φιλελεύθερο σύνταγμα. Ὁ Πούσκιν ἐνθουσιώσθηκε ἀπὸ τὸ ἀκουσμά τῆς ἐναρξῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης στὴ Μολδοβλα-

χία (23 Φεβρουαρίου 1821). Γνώριζε τον Άλεξανδρο Ύψηλάντη και άλλοι λογραφοῦσε μαζί του, τὸν ἐνθάρρυνε στὸν ἀπελευθερωτικὸ του ἀγῶνα.

Στις 2-4-1821 ἔγραφε στὸ Ἡμερολόγιό του ὅτι πιστεύε ἀκράδαντα στὴν ἐπιτυχία τῶν σκοπῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας. «Εἰγὼ ὁμως πιστεύω ἀκράδαντα, γράφει, ὅτι ἡ Ἑλλάδα θὰ θριαμβεύσει καὶ τὰ 25 ἑκατομμύρια τῶν Τούρκων θ' ἀναγκασθοῦν ν' ἀφήσουν τὴν ἀνθοστόλιστη Ἑλλάδα στοὺς νόμιμους κληρονόμους τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Θεμιστοκλή»⁴.

Στὸ βιβλίο, ποῦ ἀναφέραμε, περιέχονται ἑπτὰ φιλελληνικά ποιήματα τοῦ Πούσκιν, μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν Στρατὴ Πασχάλη. Θ' ἀναφέρουμε μερικὸς στίχους ἀπὸ αὐτά:

*«Σηκώσου Ἑλλάδα καὶ τὸν ἀγῶνα
στῆσε*

*καὶ δεῖξε τὴν ἀντρεία τῶν παλλη-
καριῶν σου.*

*Ἡ χώρα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων,
ἡ χώρα φλέγεται ἀπ' τὴ φωτιά ἐνὸς
ἀγῶνα ὠραίου,*

*σπάει τὰ δεσμὰ καὶ πάει καὶ τρα-
γουδάει τώρα*

*Τурταίο καὶ Βύρωνα καὶ τὰ θούρια
τοῦ Φεραίου*

(ὁ. π. σ. 34).

Ἄλλος φιλέλληνας Ρώσος ποιητῆς ἦταν ὁ Βίλχεμ Κιουχελμπέκερ (1797 - 1846), καὶ αὐτὸς ἐνθουσιάσθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ πίστεψε ὅτι ἦλθε ἡ ὥρα νὰ ἐλευθερωθεῖ ἡ Ἑλλάδα. Στὸ ποίημά του «Ἑλληνικὸ τραγούδι» καλεῖ τοὺς συμπατριῶτες του νὰ πάνε νὰ πολεμήσουν μαζί του γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας. Φλέγεται ἀπὸ τὸν πόθο, νὰ πάει νὰ πολεμήσει στὴν Ἑλλάδα. Στὸ ποίημά του «Ἀχάτης» (ἥρωας τῆς Αἰνείαδας) γράφει:

*«Ἀχάτη, Ἀχάτη, ἀκοῦς τὴν κραυ-
γή*

ποῦ μᾶς καλεῖ στὸν ἀγῶνα.

*Λεβέντη μου ἀρχαίε, πετάξου ἀπ'
τὴ γῆ,*

νὰ πᾶμε στὸν νέο Μαραθῶνα!»

(ὁ.π. σ. 39 - 40).

Ὁ Κιουχελμπέκερ πιστεύει ὅτι ἡ Ἑλλάδα θὰ ἐλευθερωθεῖ, γιατί ὁ Θεὸς τὴν παραστέκει στὸν ἀγῶνα τῆς. Στὸ μεγάλο ποίημά του μὲ τίτλο «Προφητεία», σὲ 88 στίχους, ὑμνεῖ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ προφητεύει τὴν ἐλευθερία τους.

*- ... Ὁ Χριστὸς θὰ τοὺς βοηθήσει
ἡ μνήμη τῶν ἀγίων θὰ τοὺς σκέ-
πει.*

*Αὐτὸς ποῦ βασιλεῖς ἔχει γκρεμίσει
καὶ δόξα καὶ τιμὴ τοῦ πρέπει,
ἀήττητος καὶ πάλι θὰ νικήσει...».*

Θαυμάσιο εἶναι καὶ τὸ ποίημα, ποῦ ἀφιέρωσε στὸ θάνατο τοῦ Λόρδου Βύρωνα, μὲ 32 ἐξάστιχες στροφές, γραμμένες μὲ ρομαντικὸ ὕφος, ὅπου μὲ θλίψη περιγράφει τὸ ἑλληνικὸ τοπίο καὶ τὴ λύπη ποῦ σκόρπισε σ' αὐτὸ ὁ θάνατος τοῦ Βύρωνα. Ἐπειτα μὲ ἐξαίσιες εἰκόνες ἐξυμνεῖ τὸ μεγάλο Ἄγγλο ποιητῆ, ποῦ ἀγωνίσθηκε γιὰ ὑπέροχα ἰδανικά καὶ ἔδωσε τὴ ζωὴ του γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ ἄλλοι Ρῶσοι ποιητῆς ἀφιέρωσαν ὠδὲς στὸ Λόρδο Βύρωνα, ὅπως π.χ. ὁ Κόνρατ Ριλέγεφ (1795 - 1826), ὁ ὁποῖος ἐξυμνεῖ ὄχι μόνον τὸν Ἄγγλο ποιητῆ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ρῶσοι ποιητῆς ἐμπνέονταν τόσο ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ θρησκεία ὅσο καὶ ἀπὸ τὰ ἰδανικά τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία, ἀπὸ τοὺς ἥρωες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, τοὺς ὁποῖους τοὺς θυμίζουν πάλι οἱ νεώτε-

ροι Έλληνες με τὰ ἡρωϊκά τους κατορθώματα, τὰ ἀντάξια τῆς ἱστορίας τους. Χαίρονταν πολὺ διότι θὰ ξαναγίνει ἐλεύθερη ἡ χώρα τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ Περικλῆ, τοῦ Σωκράτη καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων σοφῶν. Περιγράφουν με ἐπικές εἰκόνες τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων, νομίζουν ὅτι ἀκούουν τὶς βροντὲς τοῦ πολέμου:

*«Τὶ νά' ναι τάχα τοῦτες οἱ βροντὲς,
στὸ νότο ἀκούονται, μαζί με κραυγές...
Εἶναι ἡ Ἑλλάδα, ποῦ ἄλλο δὲν ἀντέχει
τὸν ἀσκήκτο ζυγὸ ποῦ τὴν βαραίνει...
Ὁ σταυρὸς τὴν εὐλογεῖ, τὴν προστατεύει.*

*Τὸ δρόμο τῶν ἐνδοξῶν προγόνων πιστὰ
ἀκολουθεῖ κα βαδίζει μπροστά».*

(Βασίλι Καπνίστ, ὁ. π. σελ. 73 κ. ἑ.).

Δὲν ἔχουμε χῶρο γιὰ νὰ ἀναπτύξουμε πιὸ πολὺ τὸ θέμα καὶ νὰ παραθέσουμε καὶ ἄλλα ὠραῖα ἀποσπάσματα ποιημάτων τῶν ρώσων ποιητῶν, ποῦ ἐμπνεύσθηκαν ἀπὸ τὸν ὑπέροχο ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐλευθερία. Στὸ βιβλίο ποῦ ἀναφέραμε μπορεῖ κανεὶς νὰ διαβάσει πολλὰ τέτοια ποιήματα. Θὰ τελειώσουμε στὸ ἐνδεικτικὸ αὐτὸ σημεῖωμα με τοὺς στίχους τοῦ φιλέλληνα Ρώσου ποιητῆ Ὁρέστ Σομόφ (1773 - 1833), ἀπὸ τὸ ποίημά του «Ἑλλάδα» (ὁ. π. σ. 109 - 111).

«Χώρα λατρεμένη ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ἀπὸ ἡμιθέους κατοικημένη.
Τώρα εἶσαι παγωμένη καὶ βουβή,
μιὰ φρίκη μοῦ σπαράζει τὴν ψυχὴ,
χώρα γεμάτη ἥρωες...

(ὁ.π. σ. 109).

Ἐπειτα καλεῖ τὶς σκιὲς τῶν ἡρωϊκῶν προγόνων νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τοὺς τάφους, γιὰ νὰ βοηθήσουν στὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

*«ὦ, σηκωθείτε ἐσεῖς οἱ δοξασμένοι!
Ἡμίθεοι ἀτρόμητοι ξυπνεῖστε!
...Δοξασμένοι πρόγονοι φανερωθεῖτε...
μὰ νὰ ποῦ ἀκούσθηκε ἡ προσευχή μου!
Οἱ Ἕλληνες ξεσηκωθῆκαν, τρέμουν οἱ
τύρανοι
καὶ ἀγάλλονται τῶν προγόνων οἱ σκιές...
Ὅλοι μαζί γιὰ τὴν ἐλευθερία,
σὰς παραστέκει κι ὁ Θεός»,
(ὁ.π. σ. 111).*

B. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ Φιλόλογος

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Β. Χαραλαμποπούλου. Τὰ αἶτια τοῦ φιλελληνισμοῦ, «Ἀκτίνες» 1976, σελ. 71 - 73.
2. Β. Χαραλαμποπούλου. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ τέχνη τοῦ 19ου αἰῶνα. «Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή», Μάρτιος 1998, σσ. 75 - 78 - Τοῦ ἴδιου, Ὁ Φιλελληνισμὸς καὶ τὸ ποίημα τοῦ Σέλλεϋ «Ἑλλάς», «Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή» 1994, Μάρτιος, σελ. 70 - 72.
3. Σόνια Ἰλίνσκαγια, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 στὸν καθρέφτη τῆς ρωσικῆς ποίησης. Ἐκδ. Ἐστίας, Ἀθήνα 2001.
4. Ἰλίνσκαγια, ὁ.π. σ. 12.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ

Πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο συμβαίνει στην ατμόσφαιρα ή όποια περιβάλλει τον πλανήτη Γη. Λέγεται το «θερμοκηπίου» διότι έχει τα χαρακτηριστικά ενός θερμοκηπίου.

Το θερμοκήπιο, πρακτικῶς, είναι ένας κήπος σε ένα τεχνητῶς θερμὸ περιβάλλον. Μία κατασκευή, δηλαδή, με ένα γυάλινο ή πλαστικὸ περιβλήμα μέσα στο ὁποῖο καλλιεργοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται φυτὰ τὰ ὁποῖα χρειάζονται ζεστὸ περιβάλλον, ἢ δὲν ἀντέχουν στὸ κρύο. Βασίζεται στὸ ὅτι τὸ γυαλὶ ἢ τὸ πλαστικὸ ἀφήνουν νὰ περάσει μέσα στὴν κατασκευή ἢ θερμότητα τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, τὴν ὁποία ὁμως συγκρατοῦν μέσα στὸν χώρο αὐτὸν ὡς μονωτικά.

Ἄνάλογο μὲ ἓνα τέτοιο θερμοκήπιο εἶναι καὶ αὐτὸ πού συμβαίνει στὴν ατμόσφαιρα καὶ δημιουργεῖ τὸ «Φαινόμενο τοῦ Θερμοκηπίου». Ἡ συγκράτηση τῆς θερμότητας στὸν ατμοσφαιρικὸ ἀέρα γίνεται ἀπὸ τὰ μόρια διαφόρων ἀερίων καὶ τῶν ὑδρατμῶν, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουν τὴν διαθλουμένη ἢ ἀντανακλωμένη ἢ ἀκτινοβολούμενη θερμότητα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καὶ τῶν ὠκεανῶν ἢ θαλασσῶν νὰ περάσει στὸ διάστημα, ἐγκλωβίζοντάς τὴν στὰ κατώτερα στρώματα τῆς ατμόσφαιρας γύρω ἀπὸ τὴ γῆ. Αὐτὸ ἔχει σχέση μὲ τὶς μεταβολές στὶς κλιματολογικὲς συνθήκες στὸ περιβάλλον τῆς Γῆς.

Τὸ Φαινόμενο τοῦ Θερμοκηπίου εἶναι ἓνα γενικὸ φαινόμενο τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ ὀλόκληρο τὸν πλανήτη Γῆ. Προκύπτει δὲ ἀπὸ παράγοντες γιὰ τοὺς ὁποίους εὐθύνεται ὁ τρόπος τῆς ζωῆς μας καὶ ὁ βιομηχανικὸς πολιτισμὸς μας, κατὰ κύριο λόγο. Μὲ τοὺς τέτοιους παράγοντες ἐγκλωβίζεται ἢ θερμότητα τοῦ ἡλίου πού φθάνει στὴ Γῆ, στὰ κατώτερα στρώματα τῆς ατμόσφαιρας. Τὸ Φαινόμενο τοῦ Θερμοκηπίου εἶναι ἓνα παγ-

κόσμιο φαινόμενο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ αὐτὸ καμμιά περιοχή, καμμιά χώρα, κανένα κράτος, ὅπου Γῆς. Αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς, λόγω τῶν μεταβολῶν στοὺς τρόπους καὶ τὶς ἐντάσεις μετακινήσεως ἀερίων καὶ ὑγρῶν μαζῶν τῆς γηίνης σφαίρας, πού ὁμογενοποιοῦν τὴ σύσταση τῆς ατμόσφαιρας στὰ ἀέρια, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦν τὸ φαινόμενο.

Ὁ «καύσωνας» ἐν ἀντιθέσει, εἶναι ἓνα τοπικὸ καιρικὸ φαινόμενο μὲ ὑψηλὲς θερμοκρασίες τὸ ὁποῖο, ὅταν εἰσβάλλει ἀποτόμως καὶ παρατείνεται ἐπὶ ἀρκετὲς ἡμέρες, μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὶς ἐκδηλώσεις τῆς «Θερμοπληξίας». Εἶναι δὲ ἡ «θερμοπληξία» τὸ σύνολο τῶν συμπτωμάτων τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν οἱ ἄνθρωποι ὅταν: α) ἐκτίθενται σὲ ὑψηλὲς θερμοκρασίες μὲ ἀυξημένη ὑγρασία, β) ὑπάρχει ρύπανση στὴν ατμόσφαιρα ἢ ὁποῖα μὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἐπιδεινώνεται ἀκόμη περισσότερο, μὲ τὴν φωτοχημικὴ ρύπανση, γ) φυσοῦν νότιοι ἄνεμοι -στὰ μέρη μας- οἱ ὁποῖοι μεταφέρουν μάζες θερμοῦ ἀέρα τῆς Σαχάρας τῆς Ἀφρικῆς, ἐνῶ δὲν φυσοῦν οἱ συνήθεις τὸ καλοκαίρι δόρυιοι ἄνεμοι, πού θὰ ἀπεμάκρυναν τὰ ρυπαίνοντα τὴν ατμόσφαιρα ἀέρια καὶ τοὺς ὑδρατμούς. Οἱ καύσωνες ἐπομένως εἶναι τοπικὰ παροδικὰ κλιματολογικὰ φαινόμενα.

Οἱ παράγοντες γιὰ τὸ Φαινόμενο τοῦ Θερμοκηπίου.

Τὰ ἀέρια, τὰ ὁποῖα παίζουν τὸν ρόλο τοῦ γυαλιοῦ ἢ τοῦ πλαστικοῦ στὸ θερμοκήπιο, στὴν ατμόσφαιρα εἶναι: α) Τὸ διοξείδιο τοῦ ἄνθρακα ἀπὸ τὶς καύσεις πηγῶν ἐνεργείας (ἀνθρακοῦχες πηγὲς ἐνεργείας - λιγνίτης, κῶκ, ξυλοκάρβουνο - πετρέλαιο, βενζίνες, ξύλα, φυσικὸ ἀέριο) τὸ ὁποῖο εὐ-

θύνεται για τὸ φαινόμενο τοῦ θερμοκηπίου κατὰ 50%, β) οἱ χλωροφθοράνθρακες (χλωριοφθοριοϋχοι ὑδρογονάνθρακες) κατὰ 20%, γ) τὸ μεθάνιο τῶν ἀνθρακωρυχιῶν κατὰ 16%, δ) τὰ ὀξείδια τοῦ ἄζωτου κατὰ 6% καί, ε) τὸ ὄζον στὰ ἐπίπεδα τῆς ἀτμόσφαιρας τῆς Γῆς, (προερχόμενο ἀπὸ τὴ διάσπαση ὀξειδίων τοῦ ἄζωτου σὲ μονοξείδιο τοῦ ἄζωτου καὶ ὀξυγόνο «ἐν τῷ γεννᾶσθαι» τὸ ὁποῖο εἶναι ὑπεύθυνο καὶ γιὰ τὴ φωτοχημικὴ ρύπανση) κατὰ 8% στὸ φαινόμενο τοῦ θερμοκηπίου.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἀέρια πού μαζὶ μὲ τοὺς ὑδατιμοὺς συγκρατοῦν τὴν διαθλουμένη ἢ ἀντανακλωμένη ἢ ἀκτινοβολουμένη ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς Γῆς θερμότητα στὰ κατώτερα τμήματα τῆς ἀτμόσφαιρας, δημιουργώντας, ὡς ἕνας «μονωτικὸς μηχανισμός», «τὸ φαινόμενο τοῦ θερμοκηπίου», μὲ ἀντιπροσωπευτικὸ, ὡς τὸν κύριο «ἐκπρόσωπό» τους, τὸ διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα στὸ ὁποῖο, χάριν συντομίας, θὰ ἀναφερόμαστε εἰς τὸ ἐξῆς.

Τὸ θέμα ἄρχισε νὰ δημιουργεῖται ἀπὸ πολὺ παλαιότερα, γιὰ νὰ τὸ κατανοήσουμε ὁμως θὰ πρέπει νὰ γνωρίζουμε τὸν «κύκλο τοῦ ἀνθρακα».

Ὁ Κύκλος τοῦ Ἀνθρακα

Ἡ ἱστορία τοῦ πλανήτη Γῆ ἔχει πορεία 3,5 δισεκατομμυρίων ἐτῶν.

Ἡ σύσταση τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα τῆς Γῆς παρέμεινε σταθερὴ ἐπὶ αἰῶνες αἰῶνων μὲ: 21% ὀξυγόνο, 78,03% ἄζωτο, 0,03 - 0,04 διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα καὶ σὲ ἀπειροελάχιστες ποσότητες διάφορα ἄλλα ἀέρια: ὑδρογόνο, ἀργόν, νέον, ἥλιον, κρυπτόν, ξένο, ὄζον.

Τὸ διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα προέρχεται: α) ἀπὸ τὴν ἀναπνοὴ ζῶων καὶ φυτῶν, ὡς ἀποτέλεσμα τῶν καύσεων πρὸς ἐκλυση ἐνεργείας γιὰ τὶς διάφορες λειτουργικὲς ἀνάγκες, β) ἀπὸ τὶς καύσεις πηγῶν ἐνεργείας (ξύλα, κάρβουνα, ὑγραέριο, πετρέλαιο, βενζίνη), γ) ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεση ὀργανικῶν οὐσιῶν.

Ἐπὶ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἡλιακοῦ φωτός,

ἡ χλωροφύλλη τῶν πράσινων μερῶν τῶν δένδρων, τῶν φυτῶν καὶ τῆς ἐν γένει βλάστησης (καὶ ἀπὸ τὰ φύκη τῆς θάλασσας καὶ τῶν λιμνῶν) καταλύει τὴν ἀντίδραση μεταξὺ τοῦ διοξειδίου τοῦ ἀνθρακα καὶ τοῦ νεροῦ, πρὸς σχηματισμὸ ὕδατανθράκων (κατὰ τὴν ἀντίδραση: 6 μόρια CO₂ + 6 μόρια H₂O σχηματίζουν ἕνα μόριο γλυκόζης (C₆H₁₂O₆) καὶ ἕξι μόρια ὀξυγόνου (O₂). Μὲ τὴν ἀφαίρεση ἑνὸς μορίου ὕδατος ἀπὸ πέντε μόρια γλυκόζης προκύπτει τὸ ἄμυλο.

Τὰ φυτὰ παίρνουν μὲ τὶς ρίζες τους ἀπὸ τὸ ἔδαφος τὸ ἄζωτο ὑπὸ τὴν μορφή νιτρικῶν ἀλάτων, γιὰ τὴν σύνθεση τῶν πρωτεϊνῶν (λευκωμάτων) ἐνῶ μερικὰ τὸ παίρνουν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν ἀέρα (τὰ ὀσπριοειδῆ).

Καὶ τὰ φυτὰ ὁμως ἀναπνεύουν γιὰ τὶς λειτουργίες τους, καταναλώνοντας ὀξυγόνο μὲ τὶς διάφορες καύσεις, παράγοντας καὶ αὐτὰ διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα, ἰδίως τὴν νύκτα (γι' αὐτὸ καὶ τὰ βγάζουμε ἀπὸ τὰ δωμάτια, ὥστε νὰ μὴ μᾶς «κλέβουν» τὸ ὀξυγόνο). Ὅμως αὐτὸ πού παράγουν μὲ τὴν φωτοσύνθεση εἶναι πολὺ περισσότερο. Ἔτσι, λοιπόν, ἡ πράσινη βλάστηση μὲ τὴ διαδικασία τῆς φωτοσυνθέσεως δεσμεύει τὸν ἀνθρακα τῆς ἀτμόσφαιρας, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ἡ... «τροφικὴ ἀλυσίδα».

Ἡ Τροφικὴ Ἀλυσίδα

Μὲ τὶς τροφές πού τρῶμε ἄνθρωποι καὶ ζῶα, ἀρχίζει ἡ τροφικὴ ἀλυσίδα. Τὰ ζῶα, τὰ φυτοφάγα, τρέφονται ἀπὸ τὰ φυτὰ, ἐνῶ τὰ σαρκοφάγα, ἀπὸ ἄλλα ζῶα. Οἱ ἄνθρωποι τρέφονται μὲ προϊόντα ἐκ τοῦ φυτικοῦ καὶ ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου.

Μέσα μας, ὅπως στὰ φυτὰ, τὸ ἴδιο δὲ καὶ στὰ ζῶα, γίνονται οἱ καύσεις τῶν τροφῶν γιὰ τὶς διάφορες λειτουργίες τοῦ ὀργανισμοῦ. Κατ' αὐτὲς παράγεται διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα, τὸ ὁποῖο βγάζουμε μὲ τὴν ἀναπνοὴ στὴν ἀτμόσφαιρα.

Ἡ ἐπόμενη φάση: Ἀπὸ τὰ φυτὰ, τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπο, μὲ τὴν ἀποσύνθεσή τους ὅταν αὐτὰ πεθαίνουν, ἕνα μέρος τοῦ ἀνθρακα περνᾷ στοὺς συνθετικοὺς μηχανισμοὺς μὲ τὰ «σκουλήκια», πού τρῶνε κάποιον μικρὸ

ποσοστό από την «νεκρά αυτή ύλη». Ένώ το μεγαλύτερο μέρος της μένει στη γη, όπου δημιουργούνται τα διάφορα χημικά οξέα. Αυτά αντίστοιχως συνέβησαν και στις άπερραντες δασικές εκτάσεις οι οποίες κάποτε καταχώθηκαν στη γη, ύστερα από σεισμικές καταστροφές, κατά το παρελθόν. Έξ αυτών ύστερα από πολλές χιλιάδες χρόνια, δημιουργήθηκαν τα κοιτάσματα του άνθρακα και του πετρελαίου.

Μ' αυτή τη διαδικασία, λοιπόν, και για εκατομμύρια χρόνια, παρέμενε σταθερός στη φύση ο «κύκλος του άνθρακα» με την «τροφική αλυσίδα», μέχρι που ήρθε η «βιομηχανική εποχή» ή οποία προκάλεσε την αναστάτωση και τις συνθήκες για το «φαινόμενο του θερμοκηπίου».

Η αναστάτωση στον «κύκλο του άνθρακα» με την Βιομηχανική Επανάσταση

Χρονολογείται μὲν ἀπὸ παλαιότερα, ἔγινε ὅμως ἐντονότερη ἀπὸ τὸ 1750 περίπου, τότε δηλαδή που υπολογίζεται ὅτι ἄρχισε ὁ «Βιομηχανική Επανάσταση».

Ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα ἤδη εἶχε ἀρχίσει ἡ καταστροφή τῶν δασῶν πρὸς ἐξυπηρέτηση τῆς βιομηχανίας τοῦ σιδήρου. Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, γιὰ 50 κιλὰ σιδήρου ἔπρεπε νὰ ἐπεξεργασθοῦν 200 κιλὰ μεταλλεύματος, καίγοντας τουλάχιστον 25 κυβικὰ μέτρα ξυλείας. Καὶ σὲ 40 ἡμέρες, ἓνα μόνο καρβουνάδικο ἔπρεπε νὰ ἀποψιλῶσει δασικὴ ἔκταση ἀκτίνας ἐνὸς χιλιομέτρου.

Ἡ βιομηχανικὴ ἐποχὴ ἄρχισε οὐσιαστικῶς μὲ τὴν ἐξώρυξη καὶ τὴ χρήση κοιτασμάτων ἀνθρακος καὶ τῶν προϊόντων τους ὡς καύσιμης ὕλης, πρὶν 250 περίπου χρόνια. Μὲ γοργὰ ἄλλατα δέ, προχώρησε μὲ τὴν ἀντληση πετρελαίου πρὸς παραγωγή ἐνεργείας γιὰ τὴν κίνηση τῶν μηχανῶν, πρὶν ἀπὸ περίπου 100 χρόνια.

Ἡ παραγωγή διοξειδίου τοῦ ἀνθρακα, ἀπὸ τὶς τέτοιες πηγές ἐνεργείας, ἐπιδεινώθηκε μὲ τὶς ἐκπομπές τοῦ ἀερίου αὐτοῦ ἀπὸ αὐτοκίνητα καὶ ἀεροπλάνα, ἀργότερα.

Ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς βιομηχανικῆς περιόδου, ἡ ποσότητα τοῦ διοξειδίου τοῦ ἀν-

θρακα στὴν ἀτμόσφαιρα ἔχει αὐξηθεῖ κατὰ 25%. Σ' αὐτὸ συνέτεινε ἡ καταστροφή τῶν δασῶν: α) μὲ τὴν ἀνεξέλεγκτη ὑλοτόμηση πρὸς βιομηχανικὴ ἐκμετάλλευση, γιὰ ξυλεία, ξύλινες κατασκευές, παραγωγή χάρτου, β) γιὰ δημιουργία νέων οἰκισμῶν πρὸς ἐξυπηρέτηση τῆς αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γῆς ποὺ τετραπλασιάσθηκε κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ γ) πρὸς δημιουργία νέων καλλιεργησίμων ἐκτάσεων καὶ βοσκοτόπων, γιὰ τὴν κτηνοτροφία. Μὲ ἀποτέλεσμα τὴ μείωση τῆς δασικῆς «χρῶνης» πρὸς δέμευση διοξειδίου τοῦ ἀνθρακα ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα, ἡ ποσότητα τοῦ ὁποῖου αὐξάνεται κατὰ περισσότερα ἀπὸ 7 (ἑπτὰ) δισεκατομμύρια τόννους, κάθε χρόνο.

Ἡ ὑπερφόρτωση τῆς ἀτμόσφαιρας μὲ τὸ διοξείδιο τοῦ ἀνθρακα καὶ τὰ ἄλλα βιομηχανικὰ ἀέρια, ἀποτέλεσμα τοῦ τρόπου ζωῆς μας, δημιουργεῖ τὸ φαινόμενο τοῦ θερμοκηπίου, τὸ ὁποῖο εἶναι ὑπεύθυνο καὶ γιὰ πολλές ἀπὸ τὶς κλιματολογικὲς μεταβολές στὸν πλανήτη μας.

Ὁ ἐπιρροασμὸς τοῦ κλίματος

Τὸ «Ἐλ Νίνο» (θεῖον βρέφος, στὰ Ἰσπανικά) εἶναι τὸ μεγάλο ρεῦμα τεράστιας μάζας θερμοῦ θαλασσίου ὕδατος, τὸ ὁποῖο ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ Περού καὶ κατευθύνεται στὸν ἀνατολικὸ Εἰρηνικὸ Ὠκεανὸ μὲ ταχύτητα 500 χιλιομέτρων τὴν ὥρα, αὐξάνοντας τὴ θερμοκρασία τῆς θάλασσας ἀπὸ ὅπου περνᾷ κατὰ 3 - 5 βαθμοὺς Κελσίου. Εἶναι ἓνα φυσικὸ φαινόμενο τὸ ὁποῖο ἐπαναλαμβάνεται κάθε τρία μὲ πέντε χρόνια καὶ φέρνει ξηρασία μὲ ὑψηλότερες τὶς θερμοκρασίες στὴν περιοχὴ τῆς Ἰνδονησίας. Μάλιστα, τὸ 1997 εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ μὴ ὑπάρξει ἡ συνηθὴς περίοδος τῶν βροχῶν μὲ τὶς ὁποῖες ἔσθηναν κάθε χρόνο οἱ φωτιές, τὶς ὁποῖες βάζουν οἱ κάτοικοι προκειμένου νὰ καῖνε τὶς καλαμιές ἀπὸ τὴ βλάστηση τῆς προηγούμενης χρονιάς. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ἦταν νὰ καλυφθεῖ ἀπὸ καπνοὺς μεγάλο μέρος τῆς Ἀσίας καὶ νὰ καταστραφεῖ ἡ σοδειὰ τοῦ ρυζιοῦ, τότε.

Τὸ «Λὰ Νίνα» (τὸ κοριτσάκι ἢ ἀδελφάκι τοῦ «Ἐλ Νίνο») εἶναι περισσότερο

καταστροφικό. Ψυχραίνει την επιφάνεια των θαλασσών στον Ανατολικό Ειρηνικό, προξενώντας βροχοπτώσεις στην Αυστραλία, Ίνδονησία, Φιλιππίνες, με καταιγίδες, ισχυρούς μουσώνες, τυφώνες, κυκλώνες και άντικυκλώνες, άνεμοστροβίλους με κατακλυσμαίες βροχές.

Το «*Ελ Νίνο*» υπάρχει θεαίως ως κλιματολογικό φαινόμενο από παλαιότερες εποχές και δεν συνδέεται άμεσα με το φαινόμενο του θερμοκηπίου, όμως το επηρεάζει επιδεινώνοντάς το. Υπάρχουν μάλιστα ένδειξεις ότι το «*Λά Νίνα*» εκδηλώνεται πλέον βαρύτερα, οπότε υπολογίζεται ότι θα αρχίσει να επηρεάζει έντονοτερα τις περιοχές στις οποίες κατευθύνεται.

Στον *Ατλαντικό*, το Ρεύμα του Κόλπου (Γκόλφ Στρήμ) ανεβάσει σε χώρες της δυτικής Ευρώπης τη θερμοκρασία κατά 4 - 6 βαθμούς Κελσίου. Με το λιώσιμο όμως των πάγων στον Βόρειο Πόλο ή αύξηση της θερμοκρασίας θα μειωθεί. Γίνεται μάλιστα λόγος για ταλαντώσεις στον Βόρειο Ατλαντικό, στις οποίες αποδόθηκαν και τα άκραία καιρικά φαινόμενα στην Βόρεια Ευρώπη, τελευταίως. Δεν αποκλείεται δε να μεταβληθούν και τα ρεύματα των Ωκεανών, οπότε θα επέλθουν και διαφορετικές κλιματολογικές συνθήκες στον Πλανήτη.

Ο Βόρειος Πόλος δγαίνει από την *κατάψυξη*. Η παγωμένη επιφάνεια της Αρκτικής Θαλάσσης έχει μειωθεί κατά τουλάχιστον 6%. Το πάχος των πάγων έχει μειωθεί σημαντικά και εκεί που πριν 6 χρόνια ήταν 2 - 3 μέτρα, όταν στο ίδιο μέρος βρέθηκε και πάλι προσφάτως ο παλαιοντολόγος Μάλκολμ Μακένα του Αμερικανικού Μουσείου Φυσικής Ιστορίας, εδήλωσε ότι το ταξίδι έγινε μέσα σε τόσο λεπτό στρώμα πάγου, ώστε το φως του ήλιου το διαπερνούσε. Και το παγοθραυστικό με το οποίο ταξίδευαν στον Βόρειο Πόλο, σε βόρειο πλάτος 90 μοιρών, αντίκρουσε για πρώτη φορά ελεύθερο τμήμα θαλάσσης.

Κατά 4 βαθμούς Κελσίου αυξήθηκε η μέση ετήσια θερμοκρασία στην Αλάσκα, τη Σιβηρία και μεγάλο τμήμα του Καναδά. Τα χιόνια της Αλάσκας ελαττώθηκαν κατά 35

- 45% τα τελευταία 10 χρόνια. Οι αιώνιοι πάγοι των Άλπεων, των Άνδεων, των Ίμαλαΐων και του Κιλιμάντζαρο συρρικνώνονται και σε μερικές περιπτώσεις θα εξαφανισθούν. Πολλά δε χιονοδρομικά κέντρα θα κλείσουν, ελλείψει χιονιού.

Ευόιανο από αυτά το ότι, ή Αλάσκα και ή Σιβηρία θα γίνουν αργότερα καλλιεργήσιμες περιοχές και κατοικούμενες, προσφέροντας στον υπερπληθυσμό της Γης έδαφος διαβιώσεως.

Η μέση στάθμη της θάλασσας στον Πλανήτη τα τελευταία 60 χρόνια έχει άνεβει με ρυθμό 1,8 χιλιοστά του μέτρου ετησίως, δηλαδή κατά 11 εκατοστά, περίπου. Προβλέπεται δε ότι στο τέλος του 21 αιώνα - από το λιώσιμο των πάγων και την αύξηση της θερμοκρασίας- θα βρίσκεται 64 εκατοστά περίπου υψηλότερα από ό,τι είναι σήμερα. Γι' αυτό και πολλές παραλιακές περιοχές και πολλά νησιά, εν όλω ή εν μέρει, θα καλυφθούν από τα νερά της θάλασσας. Νησιωτικά συγκροτήματα, όπως οι Μαλδίδες του Ινδικού Ωκεανού και τα πέντε νησιωτικά συγκροτήματα της Μικρονησίας του Ειρηνικού, θα εξαφανισθούν από τον χάρτη της Γης. Ήδη δε είναι γεγονός για ένα νησί της ομάδας Κιριμπάτη και ένα ακόμη του συγκροτήματος Τουβαλού.

Το Μπαγκλαντές θα σκεπασθεί σε ποσοστό 60% από τη θάλασσα. Προβλέπεται ότι «δεκάδες εκατομμύρια άνθρωποι θα βρεθούν σε άμεσο κίνδυνο, ως συνέπεια της ανόδου της στάθμης των θαλασσών και των καταιγίδων στις παράκτιες περιοχές, να μεταναστεύσουν σε ασφαλέστερα μέρη της ενδοχώρας», αφού ο μισός πληθυσμός της Γης είναι παράκτιος.

Νησιωτικές περιοχές και χώρες που βρίσκονται σε κίνδυνο, έχουν συμπήξει Συνομοσπονδία, διεκδικώντας λήψη μέτρων για τη διάσωσή τους από την προβλεπόμενη απειλή. Σ' αυτές προσετέθηκαν και τα νησιά της Καραϊβικής και ο αριθμός τους στην Συνομοσπονδία, από 36 έγινε 40.

Οι κλιματολογικές αναστατώσεις είναι

τρομερές ώστε να αναφέρεται και ότι... «ο καιρός τρελλάθηκε». Οι πρόσφατοι τυφώνες: Τζώρτζ στο Πουέρτο Ρίκο, Ζία στην Ίαπωνία, Γιόρκ στο Χόγκ Κόνγκ, Μίτς Ντενίς, Φλόιντ και Τζόρτζια στις Η.Π.Α., στις Μπαχάμες, στην Καραϊβική, στην Ν. Αφρική και άλλου, οι όποιοι «σαρώνουν» ευρύτερες περιοχές της Γης, είναι καιρικά φαινόμενα τα όποια έχουν συσχετισθεί με το φαινόμενο του Θερμοκηπίου, σύμφωνα με τον Κλάους Τόλφρο, επί κεφαλής του προγράμματος των Ήνωμένων Έθνων για το Περιβάλλον (United Nations Environmental Programme - U. N. E. P.).

Ο 20ος αιώνας χαρακτηρίσθηκε ως ο Αιώνας των Πλημμυρών. Πάνω από δέκα εκατομμύρια άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους από πλημμύρες, κυκλώνες, καταιγίδες, κατολισθήσεις. Από αυτούς οι 560.000 από το 1985 έως το 1999. Στη δεκαετία του '90: Από πλημμύρες το 49%, από σεισμούς το 30%, από κυκλώνες το 15% και το υπόλοιπο 5% από διάφορες άλλες αιτίες. *Έχουν δέ πληγεί όλες οι Ήπειροι της Γης.*

Κατά την Διεθνή Επιτροπή Προστασίας του Κλίματος του Ο.Η.Ε. (International Panel on Climate Change - I. P. C. C.) με τους 2.400 ειδικούς επιστήμονες για το κλίμα της Γης, προβλέπεται αύξηση της θερμοκρασίας της Γης, κατά 4,2 βαθμούς Κελσίου στα επόμενα 30 χρόνια, αν δεν ληφθούν εγκαίρως τα επιβαλλόμενα μέτρα. Οι επιπτώσεις γίνονται δυσμενέστερες με την εκβιομηχάνιση πολλών από τις αναπτυσσόμενες χώρες, υπολογίσθηκε δέ ότι: εάν κάθε κάτοικος από τα 1,3 δισεκατομμύρια των Κινέζων έκαιγε τόσο πετρέλαιο και άνθρακες όσο καιεί ο κάθε Αμερικανός ή Ευρωπαίος, τότε ο Πλανήτης μας, δέν θα είχε ζωή μεγαλύτερη των 30 - 50 ετών. Ή, όταν τα εκατομμύρια εκατομμυρίων των ποδηλάτων, αντικατασταθούν με... αυτοκίνητα.

Κατά την ίδια αυτή Επιτροπή την I. P. C. C., *ή δεκαετία του '90 ήταν ή θερμότερη της 2ας χιλιετίας, με μοναδικό ένοχο τον άνθρωπο.* Αναλύοντας δέ τις συνέπειες της ανόδου της θερμοκρασίας για κάθε περιοχή της Γης, στην αναφορά της που δόθηκε

στη δημοσιότητα στις 19-2-2001, περιλαμβάνει και ότι: «Η κλιματολογική αλλαγή απειλεί βασικές ανάγκες για διατροφή, καθαρό νερό και υγιεινό περιβάλλον, με έξαρση ασθενειών που μεταφέρονται με τα κουνούπια όπως ή έλονοσία, ή με το νερό όπως ή χολέρα, αύξηση δέ και των θανάτων από θερμοπληξία».

Υγρότοποι εξαφανίζονται οι μισοί περίπου έχουν καταστραφεί, αλλάζοντας το οικοσύστημα. Πολλά είδη φυτών και ζώων έχουν εξαφανισθεί.

Οί κοραλλιογενείς ύφαλοι, οι όποιοι κοσμούν πολλές εξωτικές παραλίες της Αυστραλίας, του κόλπου της Βεγγάλης, της Ταϊλάνδης, στην Καραϊβική, στα νησιά Σεϋχέλες, περιοχές μάλιστα στις όποιες ζει το 1/4 περίπου των θαλασσιών ειδών όλου του κόσμου, *κινδυνεύουν να καταστραφούν,* να εξαφανισθούν μέχρι το 2100. Αυτό δέ *διότι τα κοράλια δέν είναι «νεκρή ύλη»* αλλά αποτελούνται από εκατομμύρια μικροοργανισμούς οι όποιοι δίνουν σ' αυτά το «κοραλλί» τους χρώμα, είναι δηλαδή ζωντανοί οργανισμοί οι όποιοι ζούν σέ θερμοκρασίες από 18 - 30 βαθμούς και ή αύξηση της στις περιοχές αυτές, ακόμη και κατά ένα βαθμό, μαζί με τη μόλυνση του περιβάλλοντος, μπορεί να προκαλέσει τον θάνατό τους.

Στην Ευρώπη προβλέπεται αύξηση των άκραίων καιρικών φαινομένων με πλημμύρες στα Βόρεια και σημαντικά προβλήματα ξηρασίας και λειψυδρίας στα Νότια.

Η μέχρι πρό τινος άνοδος της στάθμης της θαλάσσης της Μεσόγειο, με ρυθμό 1 χιλιοστό του μέτρου έτησίως, φαίνεται ότι άρχισε να αντιστρέφεται λόγω: α) Της μείωσης των υδάτων, που εισρέουν με τα ποτάμια και, β) της αύξημένης εξατμίσεως από την άνοδο της θερμοκρασίας στην ατμόσφαιρα. *Η Μεσόγειος δηλαδή,* προβλέπεται ότι *άρχισε να «στεγνώνει»* και υπάρχουν άνησυχίες ότι κάποτε θα μεταβληθεί σέ Σαχάρα, της όποιας άλλωστε τα όρια εύρύνονται συνεχώς.

Σέ όλον τον Πλανήτη σημειώνεται μη αναστρέψιμη απώλεια καλλιεργήσιμου εδάφους, από το χώνια που παρασύρεται με τις

καταρρακτώδεις βροχοπτώσεις, ύστερα από την αποψίλωση τῶν δασῶν, αφήνοντας πίσω πέτρες καὶ βράχια. Ἡ γῆ ἐγκαταλείπεται σὲ νότιες περιοχὲς τῆς Εὐρώπης καὶ τὰ καλοκαίρια γίνονται θερμότερα μὲ συχνότερους τοὺς καύσωνες. Οἱ ἐποχὲς τοῦ ἔτους ἀναστατώνονται καὶ οἱ χειμῶνες μὲ τὰ χιόνια... θὰ μείνουν ὡς ἀνάμνηση. Ἀνάλογα φαινόμενα ἐρημώσεως συμβαίνουν παντοῦ.

Γιὰ τὸ νερό, προβλέπεται ὅτι σὲ λιγότερο ἀπὸ 20 χρόνια θὰ ξεσπάσει παγκόσμια κρίση, ἀπὸ τὴν ἀλόγιστη καὶ ἐξαντλητικὴ χρῆση, τὴν καταστροφὴ ὑδατίνων πόρων, τὴν μόλυνση ἀλλὰ καὶ τὴν ἄνιση πρόσβαση σ' αὐτό, συνθέτοντας ἕνα πολὺπλοκο πρόβλημα τοῦ 21ου αἰῶνα, μὲ πολιτικὲς ἐντάσεις πού ἐνδέχεται νὰ καταλήξουν καὶ σὲ πολέμους, γιὰ τὸ νερό. *Ὅλο καὶ περισσότερο σημειώνονται μεγάλοι περίοδοι ξηρασίας, μὲ πιὸ ἐντυπωσιακὲς κάποιες περιπτώ-*

σεις ὅπως τῆς Καλλιφόρνιας πρὶν μερικὰ χρόνια, στὴν Νότια Ἀφρική, στὴ Βραζιλία καὶ πολλὲς ἄλλες, σὲ διάφορες περιοχὲς τοῦ κόσμου.

Ξηρασία μὲ αὐξηση τῆς θερμοκρασίας, εὐνοεῖ τὶς πυρκαγιὲς στὰ δάση, ἀκόμη καὶ τροπικά, ὅπως συνέβη μὲ τὸ δάσος τῆς Ἀμαζονίας.

Οἱ προβλέψεις καὶ οἱ συνέπειες ἀπὸ τὸ Φαινόμενο τοῦ Θερμοκηπίου προκάλεσαν μεγάλη ἀναστάτωση καὶ πολλὲς ἀνησυχίες στὶς κοινωνίες ὅλου τοῦ κόσμου, ὥστε νὰ ὑπάρξουν καὶ συστηματικὲς ἀντιδράσεις πρὸς ἀποτροπὴ ἢ περιορισμὸ τῶν κινδύνων. Περὶ αὐτῶν ὅμως, ἡ συνέχεια στὸ Μέρος 2ον τῆς παρουσίας μελέτης.

ΑΘΑΝ. Β. ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ
Καθηγητὴς τῆς Ἱατρικῆς

«ΖΑΚΧΑΙΕ... ΚΑΤΑΒΗΘΙ»

(Λουκᾶ ιθ' 5)

*Δὲν ἦτανε τὸ διάβα στὴ συκομοριά, τυχαῖο,
ἀσήμαντο, περιστασιακό, καὶ στιγμιαῖο.
Αἰώνια συνέχεια σηματοδοτεῖ,
γιὰ μιὰ ψυχὴ, πού θέλει, τὸν Σωτῆρα τῆς νὰ δεῖ!*

*Καὶ σήμερα, στὴν ἐποχὴ τῆς ἀπαξίωσης,
τῆς καλοπέραςσης, τῆς ἀλλοτρίωσης,
ὑπάρχουν πιά, συκομοριές;
Ναί, σὰν τὸ θέλουμε, παντοῦ, πολλὲς.
Κι' ἂν παραπαίουμε, καθῶς, σωστὰ τὸ λές,
Ἐκεῖνος βρίσκει πάντα τοὺς Ζακχαίους, τὶς ἀγνὲς ψυχές.*

Ε.Λ.Κ.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΚΛΩΝΤΕΛ

Τò μελέτημα τούτο, τού παλαιού και τακτικού συνεργάτη μας κ. Ε. Ν. Μόσχου, περιλαμβάνει μιὰ γενική και θα λέγαμε, έξαντλητική θεώρηση τής θεατρικής δημιουργίας τού μεγάλου ποιητή τής Γαλλίας Πώλ Κλωντέλ, πού με τò έργο του έπανελημμένα -παλαιότερα- έχει άσχοληθεί τò περιοδικò τούτο. Κρίναμε ότι θα έπρεπε νά δημοσιευτεί στις σελίδες μας, τόσο γιατί άποτελεί μιὰ γενική και πλήρη θεώρηση τής θεατρικής δημιουργίας τού Κλωντέλ, όσο και για νά έρθουν οί άναγνώστες σέ έπαφή και νά γνωρίσουν μέσω τών σελίδων πού ακολουθοϋν, σέ όλη του τήν έκταση, ένα μεγάλο έργο άντιπροσωπευτικό τής χριστιανικής λογοτεχνίας, πού άσφαλώς ή ανάλυσή του και ή όλη τοποθέτησή του, μέσα στα πλαίσια τής Εϋρωπαϊκής λογοτεχνίας, θα τούς προξενήσει πλούσιους στοχασμούς αλλά και γόνιμες ήθικοπνευματικές άντιδράσεις.

ΟΙ «ΑΚΤΙΝΕΣ»

Όταν κάνουμε λόγο για πολιτικό θέατρο, για ψυχολογικό ή ρεαλιστικό θέατρο ή για θέατρο ιδεών, ακόμα κι όταν μιλούμε για τò θέατρο τού παραλόγου, τò μυαλό μας πηγαιίνει στο θέατρο, σέ μιὰ μορφή και σέ μιὰ κατηγορία τού θεάτρου. Όταν όμως μιλούμε για ποιητικό θέατρο τò μυαλό μας πηγαιίνει, πολϋ περισσότερο, στην ποίηση παρά στο θέατρο.

Τήν εξήγηση θα πρέπει νά τήν άναζητήσουμε στο γεγονός ότι στο ποιητικό θέατρο προεξάρχει ή ποίηση, κυριαρχεί άπόλυτα τò ποιητικό στοιχείο γι' αυτό και άσχολήθηκαν μαζί του όχι θεατρικοί συγγραφείς, όπως θα λέγαμε σήμερα, αλλά ποιητές. Ό Αίσχύλος, ό Σοφοκλής, ό Εϋριπίδης, ό Σαίξπηρ, ό Κορνέιγ, ό Ρασίν, ό Γκαίτε, ό Κλωντέλ, ό Έλιοτ, ό Λόρκα, ό Σικελιανός, ό Πρεβελάκης και ό Καξαντζάκης, υπήρξαν κατά πρώτιστο και κύριο λόγο ποιητές και γι' αυτό, όπως είναι έπόμενο, κυριαρχεί στα έργα πού δημιούργησαν ή ποίηση, ό ποιητικός λόγος, προεξάρχει τò ποιητικό στοιχείο και έπεται ή δράση, ή πλοκή, ή σκηνική δομή τού έργου ή καλύτερα ή σκηνική

δομή γίνεται ένας καμβάς πάνω στον όποιο κεντρά ό ποιητής μιὰ ποιητική δημιουργία του. Αυτό ακριβώς τò γεγονός, ότι δηλαδή τò ποιητικό θέατρο είναι τò θέατρο πού έγραψαν, από μιάν άδήριτη πνευματική ανάγκη έκφρασης, ποιητές, μς επιβάλλει νά άναζητήσουμε τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τής δημιουργίας ενός σύγχρονου θεάτρου τού είκοστού αιώνα, πού άποτελέσε σταθμό τόσο για τήν ποίηση όσο και για τò θέατρο. Έννοοϋμε τή θεατρική δημιουργία τού μεγάλου Γάλλου ποιητή Πώλ Κλωντέλ πού τόν άποκαλοϋμε ποιητή γιατί ό Κλωντέλ όχι μόνο υπήρξε κατεξοχήν ποιητική φύση, όχι μόνο κατά κύριο και πρώτιστο λόγο ήθελε νά είναι και ήταν ποιητής (άπό τά μεγαλύτερα ποιητικά άναστήματα τής Γαλλίας στο πέρασμα τών αιώνων) αλλά και διότι και στο θέατρό του εκφράζεται και δημιουργεί ως ποιητής.

Τί είναι όμως ποιητικό θέατρο; Τόν όρισμό του (πού δέν είναι καθόλου εύκολο έγχείρημα) τόν έχουμε από έναν άλλο εργάτη τού ποιητικού θεάτρου στην έποχή μας, τόν μεγάλο Άγγλο ποιητή τού αιώνα πού πέ-

ρασε, τὸν Τόμας Ἐλιοτ, ὁ ὁποῖος σὲ ἓνα περισπούδαστο δοκίμιό του μὲ τὸν τίτλο «Ποίηση καὶ Θέατρο», συμπεραίνει ὅτι ποιητικὸ θέατρο «θὰ ἔχουμε μονάχα ὅταν ἡ δραματικὴ κατάσταση φτάνει σὲ τέτοιαν ἔνταση ὥστε νὰ γίνεταί τὸ φυσικὸ ἰδίωμα, γιὰτὶ τότε πιά εἶναι ἡ μόνη γλῶσσα πού κάπως μπορεῖ νὰ ἐκφράσει τίς συγκινήσεις».

Ἄλλὰ καὶ ὁ δικός μας μεγάλος ποιητής, πού ἦταν καὶ σπουδαῖος κριτικός, ἀλλὰ ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ ἓνα ἀξιοπρόσεχτο θεατρικὸ ἔργο, τὴν «Τρισεύγενη», ὁ Κωστής Παλαμᾶς, σὲ ἓνα ἀξιοσπούδαστο δοκίμιό του, δημοσιευμένο τὸ 1907 στοὺς «Πεζοὺς Δρόμους», ἀναφερόμενος στὸ δραματικὸ καὶ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Σαίξπηρ, παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς εὐστοχότατα καὶ παραστατικότατα, πού ἔχουν ὅμως ἀνταπόκριση καὶ σὲ κάθε ποιητὴ πού καταπιάνεταί μὲ τὸ θέατρο, ὅπως ὁ Κλωντέλ: «Ἄν ὑπάρχει ποιητὴς πιὸ πλατύς καὶ πιὸ καθολικός, πού νὰ τραγούδησε τὸ τραγούδι του ἀπάνω σὲ ὅλες τίς ἀλογάριστες χορδὲς τῆς ποιητικῆς ἄρπας, βέβαια εἶν' ἐκεῖνος (ἐννοεῖ τὸν Σαίξπηρ). Καὶ καθὼς ὅλοι οἱ τρανοὶ, μέσα στοὺς τρανοὺς, λειτουργοὶ τῆς δραματικῆς τέχνης, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, καὶ πιὸ πολὺ αὐτοὶ, βγαίνει ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς σκηνῆς καὶ χύνετ' ἐκεῖθε πέρα ἀπ' τὸ θέατρο, πού τοῦ εἶναι στενὸ κάπως. Ὁ ποιητὴς ὅλο καὶ παλεύει μὲ τὸ δραματογράφο. Δὲν τὴν ξέρει ἢ τὴν καταφρονεῖ τὴ σοφὴ οἰκονομία, τὴ σκηνικὴ συμμετρία καὶ κάθε εἶδους ἐξωτερικὴ ἐνότητα. Τὰ δράματά του τὰ ξεδιπλώνει ξένοιαστα... Ὅμως ἀπ' τὴν ἄλλη τὴ μεριά, ὅλο καὶ δυναμώνει τὴ θεῖα ποίηση. Τὸ ὕφος του τὸ ἀκράταγο καὶ τὸ ἀκόλαστο, γιομάτο σοφία. Κι ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά σου φαίνεται πὼς εἶναι γιὰ νὰ διασκεδάξει μόνο τὰ παιδιὰ, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά βλέπεις πὼς ἡ γλῶσσα του εἶναι μόνο γιὰ τοὺς ὄριμους καὶ γιὰ τοὺς στοχαστικούς. Δὲ φροντίζει γιὰ τὸν κόσμον τῶν λεγόμενων «μορφωμένων», μήτε γιὰ τὰ δράματα πού εἶναι τοῦ «θεάτρου», μήτε γιὰ τοὺς σκηνοπλῆχτες πού ξέρουν

τάχα ἀπὸ θέατρο. Καὶ αὐτὸ μὲ γοητεύει».

Καὶ ὁ Πῶλ Κλωντέλ, μὲ τὰ θεατρικὰ ἔργα του, πόσες φορὲς δὲ «βγαίνει ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς σκηνῆς» καὶ δὲ «χύνεταί ἐκεῖθε πέρα ἀπὸ τὸ θέατρο πού τοῦ εἶναι στενὸ κάπως» καὶ πόσες φορὲς δὲν περιφρονεῖ τὴ σοφὴ οἰκονομία, τὴ σκηνικὴ συμμετρία καὶ κάθε εἶδους ἐξωτερικὴ ἐνότητα» στὰ ἔργα του; Πῶς νὰ χωρέσει πάνω σὲ μιὰ συνηθισμένη σκηνή, ἐκεῖνο τὸ ὠκεάνειο, ἐκεῖνο τὸ ἀληθινὰ τιτάνιο θεατρικὸ ἔργο του μὲ τὸν τίτλο «Τὸ Ἀτλαζένιο γοβάκι» (le soulier de satin) πού περιλαμβάνει οὐσιαστικὰ ἓνα τεράστιο ταξίδι σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ μέσα στὰ κατάβαθα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς;

Τὸ «Ἀτλαζένιο Γοβάκι», γιὰ νὰ ἀρχίσουμε ἀπὸ αὐτὸ, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κολοσσιαῖα ἔργα τοῦ Γαλλικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ παγκόσμιου θεάτρου, τόσο ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς διάρκειας ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ πνευματικοῦ ὑποβάθρου του. Γράφηκε ἀπὸ τὸ 1919 - 1924 καὶ παίχτηκε παλαιότερα δυὸ φορὲς, συντομευμένο καὶ διασκευασμένο μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ ποιητῆ, γιὰ νὰ ἀνεθεῖ πάνω στὴ σκηνή, ἀπὸ τὸν ἐξαιρετὸ σκηνοθέτη Ζάν Λουί Μπαρώ. Τὸ ἔργο αὐτὸ, ἔργο ζωῆς γιὰ τὸν ποιητὴ Πῶλ Κλωντέλ, ξαναπαίχτηκε στὴ Γαλλία ὀλόκληρο καὶ χωρὶς περικοπὲς τὸ 1987 στὸ περίφημο «Φεστιβάλ τοῦ Ἀβινιόν», σὲ μιὰ συνολικὴ παράσταση πού κράτησε ἔντεκα ὀλόκληρες ὥρες. Καὶ γι' αὐτὸ, τὸ ἔργο τοῦτο, προκειμένου νὰ παρουσιάζεται ὀλόκληρο στὴ σκηνή, εἴτε πρέπει νὰ χωριστεῖ σὲ δυὸ μέρη πού νὰ παίζονται σὲ δυὸ μέρες συνέχεια, μὲ διάρκεια 4,5 ὥρες ἢ μιὰ παράσταση καὶ 6,5 ὥρες ἢ ἄλλη, τὴν ἐπόμενη μέρα, εἴτε σὲ συνεχῆ, πραγματικὰ ἥρωική, παράσταση πού νὰ ἀρχίζει στίς 9 τὸ βράδυ καὶ νὰ τελειώνει στίς 8 τὸ πρωῖ. Φυσικὰ καὶ οἱ δυὸ τρόποι ἔχουν ἐπιχειρηθεῖ μὲ τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα πού παρουσιάζει ὁ κάθε τρόπος.

Τὸ ἔργο αὐτὸ περιλαμβάνει ἀνεξάντλη-

τα αυτοβιογραφικά στοιχεία του ίδιου του ποιητή και είναι εμπνευσμένο από τα πλούσια ταξίδια του στον κόσμο, αφού όπως είναι γνωστό ο Κλωντέλ υπήρξε διπλωμάτης και υπηρέτησε την πατρίδα του, είτε ως πρόξενος, είτε ως πρέσβης, σε χώρες της 'Ασίας, της Ευρώπης και της 'Αμερικής και ως εκ τούτου είχε την ευκαιρία να ταξιδέψει πολύ στη ζωή του σ' όλο τον κόσμο. Από το άλλο μέρος το έργο είναι εμπνευσμένο από τη θυελλώδη ζωή του, από τις αισθηματικές του περιπέτειες, από το γάμο του το 1906 με τη Μαρία Περγρέν, από τα παιδιά που απέκτησε. Με βάση όλα αυτά τα αυτοβιογραφικά του στοιχεία, αλλά παράλληλα και με βάση πολλά όνειρά του, αλλά και πολλές ανεκπλήρωτες επιθυμίες του, ο Κλωντέλ συνέθεσε αυτό το τιτανικό δημιουργήμα που αποτελεί ένα μεγαλοφύελο έργο στη σύλληψη και στην εκτέλεσή του. Το έργο δημοσιεύτηκε το 1930, πρωτοανέθηκε όμως στη Γαλλία στη σκηνή, κατά τη διάρκεια του πολέμου το 1943 και αποτελεί σύνοψη όλων των ποιητικών και δραματικών θεμάτων που κατά καιρούς απασχόλησαν τον ποιητή. Η πλοκή του έργου διαδραματίζεται διαδοχικά σ' ολόκληρο τον κόσμο, στην Ευρώπη, στην 'Αμερική, στην 'Αφρική και στην 'Ασία, όπου παρελαύνουν Κινέζοι και 'Ιάπωνες με επίκεντρο την κομοκρατόρισα 'Ισπανία της 'Αναγέννησης, τότε που υπήρξε και αυτή μια μεγάλη δύναμη στον κόσμο.

Βρισκόμαστε στην 'Ισπανία. Βασιλιάς είναι ο Φίλιππος ο Β'. Η 'Ισπανία τότε δεν ήταν μονάχα μια πολύ μεγάλη δύναμη, ήταν επίσης και ο πρόμαχος του Καθολικισμού και ο βασιλιάς της ήταν πιστός Καθολικός. 'Αλλά όπως συμβαίνει πολύ συχνά με την πολιτική, σε διεθνικό επίπεδο, παρουσιάζεται στη μέση η 'Αγγλία που επιδιώκει κι αυτή να γίνει μεγάλη δύναμη και γι' αυτό από αντίδραση γίνεται η εστία της αίρεσης των Διαμαρτυρομένων, ενώ στην 'Αφρική δεσπόζει ο 'Ισλαμισμός και η ειδωλολατρεία. Στην 'Ασία εξάλλου κυριαρχεί ο ινδουϊσμός,

ο βουδισμός και άλλα ειδωλολατρικά θρησκευόμενα.

'Αλλά για να έδραιώσει την εξουσία του ο βασιλιάς της 'Ισπανίας αναθέτει κάποια στιγμή στον εμπιστό του Δόν Πελάγιο μια έκστρατεια. Να μεταβεί στην 'Αφρική ως άρχηγος μιας αντιπροσωπείας και να ήγηθει μιάς ιεραποστολής.

Τού θέτει όμως τον όρο στην αποστολή του αυτή να μην συνοδεύεται από τη νεαρή και όμορφη σύζυγό του Δόνα Προέσα. Τελικά στην ιεραποστολή θα πάει μόνος του και θα εμπιστευτεί κατά την απουσία του τη γυναίκα του σ' έναν φίλο του αξιωματικό, τον Δόν Βαλτάσαρ. 'Αλλά η Δόνα Προέσα συμβαίνει να είναι τρελλά έρωτευμένη με τον Δόν Ροντρίγγο που στάθηκε αληθινός ήρωας στις προηγούμενες κατακτητικές έκστρατειές του βασιλιά Φιλίππου.

Η Δόνα Προέσα, όμως, που θέλει να είναι και να μείνει έως το τέλος πιστή στο συζυγικό όρκο της, διεξάγει μέσα της πραγματικών αγώνα, ανάμεσα στο συζυγικό χρέος και στις πιεστικές απαιτήσεις της καρδιάς της, δηλαδή ανάμεσα στον Δόν Πελάγιο και τον Δόν Ροντρίγγο. Και φτάνει στο σημείο να ζητήσει τη βοήθεια της Παναγίας σε τούτη την έσωτερική πάλη της. 'Αποθέτοντας έτσι μπροστά στα πόδια της ένα από τα δύο άπλαξενια γοβάκια της την παρακαλει θερμά στην προσευχή της και της ζητεί τα εξής: «Όταν θα καταβάλω εγώ κάποια προσπάθεια για να προσεγγίσω το κακό, δηλαδή τη μοιχεία, που δεν το θέλω, τότε κάνε με να κουτσαθώ. Κι όταν θελήσω να ξεπεράσω το όριο που μου έβαλες εσύ, να μου κόψεις τα φτερά μου». 'Αλλά και όταν σε λίγο ο Δόν Ροδρίγγο διορίζεται αντιβασιλέας στις υπερπόντιες κτήσεις της 'Ινδίας, η Δόνα Προέσα, πιστή στον όρκο της, του λέγει επιτακτικά να φύγει άσυντρόφευτος κι εκείνη να μείνει πίσω μονάχη της. Και ναί μέν, με τη λύση τούτη ο έρωτας των δύο αυτών υπάρξεων μένει ανεκπλήρωτος, από καθαρά όμως ψυχική αποψη το αίσθημα των δύο αγαπημένων φουντώνει και φτά-

νει στο κατακόρυφο τῆς θυσίας, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ μέσα στὴν ψυχὴ τους. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς Δόνα Προέσα, πού δὲ θὰ ἀργήσει νὰ συμβεῖ, τὸ ἀνεκπλήρωτο αὐτὸ αἶσθημα γίνεται γιὰ τὸ Ροδρίγο ἀνεξάντλητη πηγὴ ζωῆς, ἕως ὅτου ἀνάπηρος πιά καὶ φτωχός, παραδοθεῖ καὶ αὐτὸς στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ κάθε ἀνθρώπινο πλάσμα, ἄσχετα ἀπὸ τὴν πορεία του ἐδῶ πάνω στὴ γῆ ἢ στὸν οὐρανό, παραμένει τελικὰ στοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ. Σὲ ἐξαιρετες ποιητικὲς σελίδες, ἱστορικὰ πρόσωπα τοῦ 16ου αἰ. συντονίζονται μὲ τὴν πλανητικὴ ἀναπνοὴ τῆς θάλασσας καὶ μὲ πυριφλεγῆ πεσίματα τῶν ἄστρον. Ὅχι μόνο ἡ γῆ ἀλλὰ καὶ ὁ οὐρανὸς παρίσταται στὸ δράμα τοῦτο.

Ὅπως μᾶς λέει κάπου ὁ ἴδιος ὁ Κλωντέλ τὸ δραματικὸ αὐτὸ ἔργο συνοψίζει τὴ δημιουργία ὅλης τῆς ζωῆς του. Γιατὶ σε τοῦτο τὸ θαυμαστὸ ἔργο του ὑπάρχουν πολλὰ ἀπὸ τὰ γνώριμα μοτίβα καὶ τῆς ὑπόλοιπης δημιουργίας του, ὅπως εἶναι ἡ θυσία, ἡ περιπέτεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πάλη τῆς ψυχῆς, ὁ ἀνθρώπινος ἔρωτας, ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος ἔρωτας, ἡ ἀμαρτία, τὰ διλήμματα, ἡ ἐξιλέωση. Τὸ δραματικὸ αὐτὸ ἔργο φαντάζει μπροστὰ στὸ θεατὴ ὡς ἓνα τεράστιο κοσμογονικὸ μωσαϊκὸ μὲ ἀνάμικτα ὅλα τὰ δραματικά, τὰ ἐπικά, τὰ συμβολικὰ καὶ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ στοιχεῖα. Καὶ ἀκόμα θὰ λέγαμε ὅτι ὅλη ἡ πεμπτοσύνη τοῦ ἔργου αὐτοῦ, περιέχεται μέσα στὸ δεύτερο τίτλο του. Γιατὶ ὁ πλήρης τίτλος του εἶναι «Τὸ Ἀτλαζένιο γοβάκι ἢ τὸ χειρότερο δὲν εἶναι ποτὲ σίγουρο», πού σημαίνει ὅτι ὅσο κι ἂν προσπαθῆσει κανεὶς νὰ πράξει τὸ κακὸ μὲ τὴ θέλησή του, νὰ γίνῃ ἔρμαιο τῶν ἀδυναμιῶν του καὶ τῶν παθῶν του καὶ νὰ βουλιάξῃ, μέσα στὸ βούρκο τῆς ἀνομίας του, δὲν εἶναι ποτὲ βέβαιο ὅτι τελικὰ θὰ τὸ κατορθώσει. Τὸ κακὸ, ὡς ὀριστικὴ κατάσταση, δὲν εἶναι πάντα σίγουρο ὅτι θὰ συμβεῖ καὶ τὸ πέσιμο τοῦ ἀνθρώπου, ἕως τὰ τελευταῖα σκαλοπάτια τῆς πτώσης

του, δὲν εἶναι τὸ ὀριστικὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀμαρτωλῆς καὶ ἐπίμεμπτης ἠθικῆς συμπεριφορᾶς. Εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι τὴν τελευταία στιγμή κατὶ θὰ συμβεῖ καὶ ὁ ἀμαρτωλὸς θὰ σωθεῖ, ἐξαιτίας τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει τελικὰ σὲ τοῦτο τὸ ἔργο πού ἔχει ὡς μοτίβο του μιὰ πορτογαλικὴ παροιμία πού λέει: «Ὁ Θεὸς γράφει ἴσια καὶ στὶς λοξὲς γραμμὲς» πού σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς δίνει στὸν ἀνθρώπο τὴ σωτηρία κι ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς δυστυχίες καὶ τὶς πτώσεις τῆς ψυχῆς του, ἀκόμα καὶ μέσα ἀπὸ τὶς ἀνομίες, τὶς πτώσεις καὶ τὶς ἀμαρτίες του. Ἡ Δόνα Προέσα, πού προκαλεῖ τὴν Παναγία νὰ βάλῃ τὸ χέρι της καὶ νὰ τὴ σώσει ἀπὸ τὴ μοιχεία -παρ' ὅλο πού στὸ βάθος τῆς ἠ ἐρωτευμένη τὴ θέλει καὶ τὴν ποθεῖ- τελικὰ σώζεται, ἀλλὰ καὶ ὁ Δὸν Ροδρίγος, ἐπίσης σώζεται, τὴν τελευταία στιγμή ἀπὸ φυσικὸ καὶ ἠθικὸ πνιγμό, μὲ τὰ χέρια τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ μὲ ἓνα παλαμάρι τῆς καραβέλλας του, ἐνῶ ἀλωνίζει τὸν Ἀτλαντικὸ ὠκεῖνο.

Μὲ τὸ ἔργο του αὐτό, πού θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε Μεσαιωνικὸ Μυστήριο, ὁ Κλωντέλ θέλησε νὰ δείξῃ τὸ ἀπέραντο καὶ τὸ ἀπύθμενο τῆς Θεῖας Ἐπέμβασης στὰ ἀνθρώπινα πράγματα, χωρὶς νὰ ἀναιρεῖται ἡ ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ παράλληλα ἤθελε νὰ τονίσει τὴν ἀπεραντοσύνη καὶ τὸ ἀκατάβλητο τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ὁ ἀναγνώστης, ἀλλὰ καὶ ὁ θεατῆς, ἀντιλαμβάνονται τὸ αἰσιόδοξο μήνυμα τοῦ Κλωντέλ πού προέρχεται ἀπὸ τοῦτο τὸ τιτανικὸ θεατρικὸ ἔργο του.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ πάρουμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά τους θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι πρὶν ἐκδηλωθεῖ τὸ μεγάλο ποιητικὸ ταλέντο τοῦ Κλωντέλ, μὲ ἔργα καθαρῶς ποιητικὰ, ἐκδηλώθηκε πρῶτα τὸ ταλέντο του γιὰ τὸ Θέατρο. Γιατὶ εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὸ Θεό, μὲ τὴν ἐπενέργεια τῆς Θεῖας Χάρης (καὶ θυμίζω ἐδῶ ὅτι τὸ περίφημο αὐτοβιογραφικὸ κείμενο τοῦ Κλωντέλ μὲ τὸν τίτλο «Ma conversion» δημοσιεύθηκε ὀλόκληρο σὲ μετάφραση δική μου

στο τεύχος Νοεμβρίου 1999 τῶν «Ἀκτίνων» σελ. 265), τὸ θράδυ ἐκεῖνο τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1886 στὴ Νόττ - Ντάμ τοῦ Παρισιοῦ, ὁπότε ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὸ «ὕλιστικὸ κάτεργον», ὅπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος, μέσα στὸ ὁποῖο παρὰδερνε, θὰ μᾶς παρουσιάσει τρία θεατρικὰ τοῦ ἔργου: τὸ «Χρυσοκέφαλο», ποὺ τὸ ἔγραψε τὸ 1890 καὶ στὴν τελικὴ μορφή του τὸ 1895, τὴν «Πολιτεία», ποὺ γράφηκε καὶ αὐτὴ τὸ 1895 καὶ στὴν τελικὴ μορφή της τὸ 1897, καὶ τὴν «Ἀνταλλαγὴ», τὸ 1894, ποὺ ἀνέβηκε στὸ θέατρο «Ἀμόρε» τῆς Ἀθήνας τὸ 1994. Τὰ τέσσερα αὐτὰ χρόνια ἀπὸ τὴ μεταστροφή του (ἀπὸ τὸ 1886 - 1890 ὁπότε ἄρχισε νὰ γράφει τοῦτα τὰ θεατρικὰ ἔργα) εἶναι περίοδος ἐσωτερικῆς ἀγωνίας του καὶ προπαρασκευῆς του, προκειμένου νὰ ἀποφασίσει νὰ γίνῃ ἐπίσημα καὶ τελειωτικὰ πιστὸ τέκνο τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τότε θὰ ἀκολουθήσουν τὰ μεγάλα ἔργα του, μὲ πρῶτο καὶ σημαντικότερο τὴ «Μικροῦλα Βιολαίν» ποὺ γράφηκε τὸ 1892 μέσα σὲ σύγχρονα πλαίσια, ἐνῶ στὴ δευτέρη καὶ ὀριστικὴ μορφή του τὸ 1900, ὁπότε τὸ ἔργο αὐτὸ τοποθετήθηκε στὸ Μεσαῶνα καὶ προσέλαβε τὸ χαρακτήρα ἐνὸς μεσαιωνικοῦ μυστηρίου. Μὲ τὴν πρώτη του μορφή, τὸ ἔργο ἀνέβηκε στὴν ἑλληνικὴ σκηνὴ τὸ Νοέμβριο τοῦ 1944 ἀπὸ τὸ θίασο Μανωλίδου - Ἀρῶνη μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Θυσία» καὶ εἶναι τὸ πρῶτο ἔργο τοῦ Κλωντέλ ποὺ παραστάθηκε στὸ ἑλληνικὸ θέατρο.

Ὁ Γάλλος λογοτέχνης καὶ κριτικὸς Ζὰκ Μαντώλ γράφει σχετικὰ γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τοῦ Κλωντέλ: «Τὸ τί ὑπῆρξαν αὐτὰ τὰ τέσσερα χρόνια, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ ἀποβάλλῃ μὲ ὑπομονὴ τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο καὶ νὰ καταστρέφῃ, πέτρα τὴν πέτρα, τὸ οἰκοδόμημα μέσα στὸ ὁποῖο διατελοῦσε ἕως τότε ἔγκλειστος, μπορούμε νὰ τὸ φανταστοῦμε διαβάζοντας τὰ πρῶτα ἔργα του».

Ἄς ἀναφερθοῦμε ἔστω καὶ συνοπτικὰ

στὰ τρία πρῶτα ἔργα τοῦ Κλωντέλ, προκειμένου νὰ μιλήσουμε διεξοδικότερα γιὰ τὰ μεγάλα ἔργα του ποὺ ἀκολούθησαν.

Ὁ «Χρυσοκέφαλος» (1890) εἶναι τὸ πρῶτο δράμα τοῦ νεαροῦ Πῶλ Κλωντέλ. Εἶναι τὸ δράμα τοῦ θανάτου. Ὁ Σιμὸν Ἀνιέλ, ἓνας Ἡρακλῆς μὲ χρυσὰ μαλλιά, ἔχει χάσει τὴν ἀγαπημένη του καὶ ἀκολούθως συμμαχεῖ μὲ ἓναν ἔφηβο, τὸν Κέβη, μὲ σκοπὸ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν κατάκτηση τοῦ κόσμου. Μιὰ παλιὰ αὐτοκρατορία ἀπειλεῖται τότε νὰ καταστραφεῖ ἀπὸ τοὺς Βαρβάρους. Ὁ Χρυσοκέφαλος τίθεται ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων καὶ σώζει τὸν πολιτισμὸ της, ὅμως ὁ Κέβης πεθαίνει τὴ στιγμὴ τῆς νίκης. Ἀλλὰ ἡ ἀπώλεια τῆς ἀγαπημένης του καὶ τοῦ νεαροῦ ἡρωϊκοῦ παιδιοῦ, θὰ κάνει τὸν Σιμὸν Ἀνιέλ ἄσπλαχνο καὶ σκληρὸ καὶ τότε εἶναι ποὺ θὰ ἐπιχειρήσει νὰ κυριαρχήσει σὲ ὅλη τὴ γῆ. Σύντομα κατακτᾷ τὴν Εὐρώπη καὶ στὸν Καύκασο, ἐτοιμάζεται νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν Ἀσία. Καὶ νικᾷ κι ἐκεῖ. Ἀλλὰ τελικὰ θὰ πληρώσει τὴ νίκη του μὲ τὴ ζωὴ του. Ἐνας ταγματάρχης στὸ πεδίο τῆς μάχης θὰ προφέρει τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ ἔργου, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ θρίαμβο τοῦ Θανάτου. Ἔτσι μπροστὰ σὲ τρεῖς νεκροὺς βασιλιάδες θὰ γίνῃ ἡ ἐπαλήθευση τῆς ματαιότητος τῶν ἐγκοσμίων.

Στὴν «Πολιτεία» (1895) οἱ δυνάμεις ποὺ διαμορφώνουν μιὰ πόλη ἐνσαρκώνονται σὲ τέσσερα πρόσωπα: Στοιὺς δύο ἀδελφοὺς Μπέμ, ἀπ' τοὺς ὁποίους ὁ ἓνας εἶναι ὁ ἄρχοντας καὶ ὁ ἄλλος ὁ μηχανικὸς, στὸν Ἀβάο, ποὺ εἶναι ὁ ἀρχιδικαστὴς, στὸν Κέβρ τὸν ποιητὴ. Ἡ Λαλὰ ἐκπροσωπεῖ τὸ γυναικεῖο στοιχεῖο. Ὁ Ἀβάο, ἐνῶ ὑπερασπίζεται τὴν ἐλευθερία, δημιουργεῖ ταραχὲς καὶ λαϊκὲς ἐξεγέρσεις. Ἡ πόλη ἐξᾴλλου καταστρέφεται ἀπὸ τὸν ἄρχοντα καὶ τὸ μηχανικὸ. Θὰ χρειαστοῦν δεκαπέντε χρόνια γιὰ νὰ ἀνοικοδομηθοῦν τὰ εἰρεπία της καὶ γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ σωτήρια ἱεραρχία, ἐπικεφαλῆς τῆς ὁποίας θὰ εἶναι ὁ Κέβρ, ὁ ποιητὴς καὶ ἡ Λαλὰ. Ἡ πόλη αὐτὴ ἀφοῦ παραδόθηκε σὲ ἓναν ὀφελμιστικὸ παροξυσμὸ, ὑπὸ τὴν

ἐπίδραση τοῦ Κέβρ καὶ τῆς Λαλά, πού στο μεταξύ ἔγινε χριστιανή, θὰ στραφεῖ τελικὰ στο πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Στὴν «Ἀνταλλαγὴ» (1894) βρισκόμαστε ὕστερα ἀπὸ τὸν Ἐμφύλιο Πόλεμο στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς ὁπότε σημειώνεται μιὰ χαλάρωση στὰ ἦθη καὶ στὴν ἐκτίμηση τῶν ἀξιῶν. Σὲ ἓνα ἀγρόκτημα τοῦ τραπεζίτη Τόμας Πόλλοκ Ναζουάρ, ζεῖ ὡς ἐπιστάτης, ὁ Λουὶ Λαῖν, ἐρυθρόδερμος, νεοεικοσάχρονο παλληκάρι, μὲ τὴν ὁμορφὴ γυναίκα του Μάρθα. Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνὴ ὁ γαιοκτῆμονας καὶ ἀμπλουτος τραπεζίτης Τόμας, ἔρχεται στο κτήμα του, ὅπου θὰ περάσει τὶς μέρες του μὲ τὴν ἀγαπημένη του Λεσὺ Ἐλμπερνόν, ἡθοποιό. Αὐτὰ τὰ δύο ζευγάρια καὶ τὰ τέσσερα πρόσωπα, πού ἀπαρτίζουν ἓνα κουαρτέτο, ἐκφράζουν τὶς τέσσερις διαφορετικὲς ὄψεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Ἀλλὰ καὶ τὸ καθένα πρόσωπο, χωριστά, ἀντικαθρεφτίζει, ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη ὀπτικὴ γωνία, ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ τὰ τέσσερα αὐτὰ πρόσωπα βρῖσκονται στὴν ἀναζήτηση τῆς χαμένης ταυτότητάς τους.

Ἀλλὰ ἔρχεται κάποια στιγμή καὶ ἀνάμεσα στὰ δύο ζευγάρια γίνεται μιὰ ἀνταλλαγὴ. Ἡ Λεσὺ Ἐλμπερνόν, ἡ ἡθοποιός, θὰ ἐρωτευτεῖ τὸν ἐρυθρόδερμο Λουὶ Λαῖν καὶ θὰ τὸν ἀποσπάσει ἀπὸ τὴ γυναίκα του, πού ἤδη ἐγκυμονεῖ καὶ φέρνει μέσα στὴν κοιλιά της τὸν καρπὸ τῆς συνεύρεσής της μὲ τὸν νόμιμο σύζυγό της, τὸν Λουί. Παράλληλα ὁ Τόμας, ὁ γαιοκτῆμονας καὶ τραπεζίτης,

ἐκπρόσωπος τῶν «ἀξιῶν τοῦ δολλαρίου», ἐρωτεύεται τὴ νεαρὴ καὶ ὁμορφὴ Μάρθα πού προέρχεται ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ πού στο πρόσωπό της βλέπει τὸν παλαιὸ παραδοσιακὸ κόσμο τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς, ὁ ὁποῖος δὲν πιστεύει ὅτι ὅπως ἀνταλλάσσονται τὰ νομίματα ἔτσι μπορεῖ νὰ γίνετα «ἀνταλλαγὴ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων», ἀλλὰ πρεσβεύει τὸν ἔρωτα πού μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μεταμορφώνεται σὲ ἀδιάλυτη ἔνωση τῶν σωμάτων, σὲ ἀγάπη, σὲ τρυφερότητα καὶ σὲ ἀφοσίωση. Ἔτσι στὴν «Ἀνταλλαγὴ» μέσα ἀπὸ ἀστραφτεροὺς διαλόγους, παρουσιάζονται στο θεατὴ ἀνάγλυφες, μέσω τῶν τεσσάρων ἡρώων τοῦ ἔργου, ὡς αἰώνιες ἀλλὰ λησμονημένες ἀξίες ζωῆς, οἱ ἀξίες τῆς ἀλήθειας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς συζυγικῆς πίστεως, τῆς ἀκεραιότητος τοῦ προσώπου, τῆς φαντασίας.

Ἡ Λεσὺ Ἐλμπερνόν κλείνει τὸ ὅλο ἔργο μὲ μιὰ συγκλονιστικὴ ὁμολογία πού ἐπισφραγίζει τὸ ἐσωτερικὸ δρᾶμα της: «Κλειστή, μανταλωμένη ἢ πόρτα, θεόκλειστα τὰ παράθυρα, οὔτε ἓνα δὲν εἶναι ἀνοιχτὸ καὶ τὰ παραθυρόφυλλα κι αὐτὰ μὲ λουκέτο καλὰ κλεισμένα. Ξαφνικά, σὰν ἄνθρωπος πού μέσα του ξεσπᾷ ἡ σκοτεινὴ παράκρουση, μέσα ἀπὸ τὶς πόρτες καὶ τὰ παραθύρια, τὶς σχισμὲς καὶ τὶς χαραμάδες, λάμπει καὶ ἀστράφτει ὁ φριχτὸς ἐσωτερικὸς ἥλιος».

(Συνεχίζεται)

E. N. ΜΟΣΧΟΣ

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

“Ας σταθοῦμε σήμερα στὴν ἐπικαιρότητα. Ὅχι σὲ γεγονότα, οὔτε σὲ μνήμες. Ἀλλὰ σὲ μιὰ ἀκολουθία πού γεμίζει μὲ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ὁμορφιά της τὶς πέντε πρώτες ἑβδομάδες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Εἶναι ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου ἢ ὅπως λέγεται συνήθως, οἱ Χαιρετισμοί. Πασίγνωστη καὶ κοσμαγάπητη. Ἡ πιὸ δημοφιλῆς ἴσως ἀκολουθία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας.

Τὴν ἔγραψε ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός; Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σέργιος; Ἄλλος; Δὲν εἶμαστε βέβαιοι. Ἐκεῖνο ὅμως πού ἔχει σημασία, εἶναι ὅτι ἡ ἀκολουθία αὐτὴ εἶναι ἓνα ἐξοχο ποίημα καὶ συγχρόνως εἶναι σοφὸς ὑπομνηματισμὸς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅπως ἄλλωστε ὀλόκληρη ἡ ὑμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας μας. Μένει ἐκπληκτὸς ὁ ἀκροατὴς τοῦ ὕμνου, ἀπὸ τὸ δυσανάβατο ποιητικὸ ὕψος καὶ τὸ δυσθεώρητο δογματικὸ βάθος τῶν στίχων του. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν Κανόνα τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου.

Ὁ Ὁ ἀκάθιστος Ὑμνος ἀρχίζει μὲ τὸν Εὐαγγελισμό. Πασίγνωστη ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου οἴκου: «Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη, εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ Χαῖρε». Διότι δι’ αὐτῆς θὰ ἐκλάμψη ἡ χαρὰ καὶ θὰ ἐκλείψη ἡ κατάρα, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός. Ἡ Παρθένος ἐκπλήττεται. «Τὸ παράδοξόν σου τῆς φωνῆς δυσπαράδεκτόν μου τῇ ψυχῇ φαίνεται. Ἀσπόρου γὰρ συλλήψεως τὴν κύησιν πῶς λέγεις»; Καὶ ἀκόμη: «Ἐκ λαγόνων ἀγνῶν υἷὸν πῶς ἐστὶ τεχθῆναι δυνατόν»; Καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἀρχαγγέλου: «Ὅπου Θεὸς βούλεται, νικᾶται φύσεως τάξις».

Στὴ συνέχεια, γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἐπίσκεψη τῆς Παρθένου Μαρίας πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς ὑποψίες τοῦ Ἰωσήφ. «Τὸ δρέφος ἐκείνης, ἐπιγνόν τοῦ ταύτης ἀσπασμὸν ἔχαιρε· καὶ ἄλμασιν ὡς ἄσματος ἐβόα πρὸς τὴν Θεοτόκον: Χαῖρε βλαστοῦ ἀμαράντου κλήμα· χαῖρε καρποῦ ἀκηράτου κτήμα· χαῖρε Θεοῦ πρὸς θνητοὺς εὐδοκία· χαῖρε θνητῶν πρὸς Θεὸν παρηγοία· χαῖρε νύμφη ἀνύφευτε». Ἐδῶ, ἡ ἐπιβεβαίωσις τοῦ θαύματος. Στὴν περίπτωση τοῦ Ἰωσήφ, ἡ ταραχὴ καὶ τὸ σαράκι τῆς ἀμφιβολίας. «Ζάλην ἐνδοθεν ἔχων λογισμῶν ἀμφιβόλων, ὁ σάφρων Ἰωσήφ ἐταράχθη, πρὸς τὴν ἀγαμὸν σε θεωρῶν καὶ κλεψίγαμον ὑπονοῶν, Ἄμεμπτε». Τί ἀνθρώπινος ρεαλισμὸς; Ἀλλὰ καὶ τί πίστις; «Μαθῶν δέ σου τὴν συλλήψιν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἔφη Ἀλληλούϊα». Καὶ ἐδῶ τελειώνει ἡ πρώτη στάσις.

Ἡ δευτέρη στάσις ἀρχίζει μὲ τὴν προσκύνησιν τῶν ποιμένων. «Ἦκουσαν οἱ ποιμένες τῶν ἀγγέλων ὑμνούντων τὴν ἑνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν· καὶ δραμόντες ὡς πρὸς ποιμένα, θεωροῦσι τοῦτον ὡς ἀμνὸν ἄμωμον ἐν τῇ γαστρὶ Μαρίας βοσκηθέντα». Ἔρχονται καὶ οἱ σοφοὶ μαγοὶ ἐξ ἀνατολῶν, ὀδηγηθέντες ἀπὸ τὸν ἀστέρα. «Καὶ Δεσπότην νοοῦντες αὐτόν, εἰ καὶ δούλου ἔλαβε μορφήν, ἔσπευσαν τοῖς δώροις θεραπεῦσαι». Καὶ «κῆρυκες θεοφόροι γεγονότες, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα... ἀφέντες τὸν Ἡρώδη ὡς ληρώδη μὴ εἰδότα ψάλλειν ἀλληλούϊα».

Ἀκολουθεῖ ἡ φυγὴ στὴν Αἴγυπτο γιὰ νὰ λάμψη καὶ ἐκεῖ ὁ Χριστὸς τὸν φωτισμὸν τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ διώξει τοῦ ψεύδους τὸ σκό-

τος. Και τελειώνει η δεύτερη στάσις με την Ύπαπαντή.

Στήν τρίτη και τέταρτη στάσι γίνεται λόγος για την σάρκωσι του Κυρίου, την θέωσι του ανθρώπου και την θεομητορική αξία της Παναγίας. «*Όλος ἦν ἐν τοῖς κάτω, καὶ τῶν ἄνω οὐδόλως ἀπὴν ὁ ἀπερίγραπτος Λόγος· συγκατάβασις γὰρ θεϊκὴ, οὐ μετάβασις δὲ τοπικὴ γέγονε*». Και οἱ χαιρετισμοὶ πρὸς τὴν Παναγίαν: «*Χαῖρε Θεοῦ ἀχωρήτου χώρα· χαῖρε σεπτῶν μυστηρίων θύρα*». «*Χαῖρε δι' ἧς ἐλύθη παράβασις· χαῖρε δι' ἧς ἠνοιχθή παράδεισος*». «*Χαῖρε ἡ κλεις τοῦ Χριστοῦ βασιλείας· χαῖρε ἐλπίς ἀγαθῶν αἰώνων*».

Ἡ φύσις τῶν ἀγγέλων κατεπλάγη βλέπουσα τὸ ἔργον τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ. Γιατί; «*Τὸν ἀπρόσιτον γὰρ ὡς Θεόν, ἐθεώρει πᾶσι προσιτὸν ἄνθρωπον*». Γιατί ἄνθρωπος; Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ σώσῃ τὸν κόσμον. «*Καὶ ποιμὴν ὑπάρχων ὡς Θεός, δι' ἡμᾶς ἐφάνη καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος· ὁμοίω γὰρ τὸ ὅμοιον καλέσας*». Και σχίσας τὸ χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν μας, μᾶς ἀπεκατέστησε ὡς τέκνα Θεοῦ.

Οἱ δύο τελευταῖοι ὕμνοι ἀναφέρονται στὴν Παναγία. «*Ψάλλοντές σου τὸν τόκον, ἀννυνοῦμεν σε πάντες ὡς ἔμψυχον ναόν, Θεοτόκε*». Καί: «*Ὡ πανύμνητε Μητέρα, ἡ τεκοῦσα τῶν πάντων ἀγίων ἀγιώτατον Λόγον· δεξαμένη τὴν νῦν προσφορὰν, ἀπὸ πάσης ρῦσαι συμφορᾶς ἅπαντας, καὶ τῆς μελλούσης λύτρωσαι κολάσεως τοὺς συμβοῶντας ἀλληλοῦϊα*».

Ἄλλὰ μαζὶ με τὸν ἀκάθιστον ὕμνον, ψάλλεται καὶ ὁ κανὼν ποὺ τὸν συνοδεύει καὶ εἶναι ἓνα ποιητικὸ ἀριστούργημα. Ὑμνεῖ τὴν ἀειπάρθενον Κόρην. Καὶ σὲ μιὰ ἐκπληκτικὴ ποιητικὴ ἔξαρση, τὴν ὀνομάζει «*Χριστοῦ δίβλον ἔμψυχον*», «*παλάτιον τοῦ μόνου βασιλέως*», «*θρόνον πύρινον τοῦ παντοκράτορος*», «*ἀγνοίας θησαύρισμα*», «*ἠδύπνοον κρίνον*», «*φωτὸς κατοικητή-*

ριον», «*ἰλαστήριον τοῦ κόσμου*», «*οὐρανῶν ὑψηλότεραν*», «*ννυμῶνα ὀλόφωτον*», «*πυρίμορφον ὄχημα τοῦ Λόγου*», «*ἔμψυχον παράδεισον*», «*αἰτία τῆς τῶν πάντων θεώσεως*», «*ἄφλεκτον βᾶτον*», «*εὐαγγέλιον μυστικὴν*». Ἐὰν θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ παρουσιάσῃ ὄλο τὸ μεγαλεῖο τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ ἔργου, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιγράψῃ ὀλόκληρο τὸν κανόνα.

Δὲν θὰ ἦταν ἄσκοπο νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος πῆρε τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπὸ τότε ποὺ ἅπας ὁ λαὸς ἔψαλε αὐτὸν «ὀρθοστάδην», στὴν Παναγία τῶν Βλαχερνῶν, γιὰ νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ διὰ τὴν θαυματουργικὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως. Πράγματι, τὸ 626, μετὰ ἀπὸ δεινὴ πολιορκία Περσῶν καὶ Ἀράβων, ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, τὴν ὁποίαν ἀντιμετώπισε με ἀκατάβλητον σθένος ὄλος ὁ λαὸς τῆς Βασιλεύουσας, προσευχόμενος συγχρόνως στὴν Παναγία, οἱ ἐχθροὶ ἔλυσαν αἰφνιδίως τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπεχώρησαν ἄπρακτοι. Εἶχε ξεσπάσει ἰσχυρὸς ἀνεμοστρόβιλος καὶ βούλιαξε ὀλόκληρο τὸν ἐχθρικὸ στόλο. Τὴ νύχτα ἐκεῖνη, ἀντικατεστάθη καὶ τὸ τροπᾶριον «*Τὸ προσταχθὲν μυστικῶς λαβῶν ἐν γνώσει*» μετὰ τὸ μεγαλόπρεπο καὶ πανηγυρικὸ «*Τῆ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῶ τὰ νικητήρια*».

Καὶ δὲν ἦταν μόνο τότε ποὺ ἔσωσε ἡ Παναγία τὸ Γένος μας. Τὸ 1821 ποὺ ἐορτάζομε αὐτὸ τὸ μῆνα, ὑψώθηκε τὸ λάβαρο τῆς Ἐπανάστασεως ἐναντίον τῶν Τούρκων, ποὺ μᾶς καταπίεζαν τετρακόσια ὀλόκληρα χρόνια, τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, στὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας. Καὶ τὸ 1940, στὰ Βορειοηπειρωτικὰ βουνά, πάλι ἡ Παναγία μας βοήθησε τὸ στρατὸ μας νὰ ἀντιμετωπίσῃ νικηφόρα τὴ λαίλαπα τῶν Ἰταλῶν. Ἐκεῖνοι στηρίχθηκαν στὰ 8 ἑκατομμύρια λόγχεσ ποὺ διέθεταν. Ἐμεῖς, στὴν ἄμαχο δύναμη τῆς μητέρας τοῦ Χριστοῦ μας. Καὶ ἔγινε τὸ θαῦμα τοῦ 1940 ποὺ ἄφησε ἐμβρόντητο τὸν κόσμον.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Τὸν μῆνα αὐτὸν τὸ ἔθνος ἐορτάζει γιὰ μὰ ἀκόμη φορὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ ξεσηκωμοῦ του γιὰ τὴν ἀποτίναξη τῆς τυραννίας τοῦ Ἀσιάτη δυνάστη του. Ἐκτοτε ἔχουν παρέλθει δεκά ὀκτώ δεκαετίες στὴν διάρκεια τῶν ὁποίων ἐπέτυχε μέσω ἀγῶνων καὶ θυσιῶν, θριάμβων καὶ συμφορῶν τὴν ἐθνικὴ του ὀλοκλήρωση, γιὰ νὰ εἶναι σήμερα ἓνα κράτος ἰσότιμο μὲ τοὺς ἄλλους ἑταίρους στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση καὶ παράγων σημαίνων στὸ Βαλκανικὸ χῶρο.

Ὁ τύραννος ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐξηγήθησαν οἱ πρόγονοι μας τὸ 1821 εἶναι ὁ σημερινὸς ἐξ Ἀνατολῶν γείτονάς μας, οἱ σχέσεις μὲ τὸν ὁποῖον στὶς δεκαοκτῶ αὐτὲς δεκαετίες ἔχουν περάσει ἀπὸ πολλὲς φάσεις.

Στὶς ἡμέρες μας γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἀπὸ μνηῶν διενεργούμενον ἑλληνοτουρκικὸ διάλογο γιὰ τὴν οἰκοδόμησι μῆτρων ἐμπιστοσύνης γιὰ τὴν βελτίωσι τῶν σχέσεων τῶν δύο χωρῶν, ἱκανοποιώντας πρὸς τοῦτο καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γνωστῆς ὑπερατλαντικῆς δυνάμεως. Μέσα σὲ ὅσα ἀκούγονται, εἶναι καὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο λέγεται, ὅτι θὰ συμβάλῃ, στὴν βελτίωσι τῶν σχέσεων τῶν γειτονικῶν λαῶν, εἶναι ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας στὶς νεώτερες γενεές· δηλαδή ὅτι αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ μὴ δημιουργεῖ αἰσθηματὰ ἀντιπαλότητος μεταξὺ αὐτῶν.

Μία τέτοια ὅμως ἄποψη μπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὴ μὲ πολλὲς ἐπιφυλάξεις.

Δεν εἶναι λίγες οἱ φορὲς στὸ παρελθὸν ποὺ ἔγιναν σοβαρὲς προσπάθειες γιὰ τὴν λεγόμενὴ οἰκοδόμησι τῆς ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὴν κληθεῖσα «ἄψογο στάσι» ἐναντι τῆς Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας, ἡ ὁποία ἐχαρακτήριζε τὴν ἑλλαδικὴ πολιτικὴ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἸΘ' αἰῶνα, προκειμένου νὰ μὴ δίδονται ἀφορμὲς ἀντιποίνων ἐναντι τῶν ἀλυτρώτων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν στὴν ἐπικράτεια αὐτῆς, καὶ ἔλθομε στὴν περίοδο τὴν μετὰ

τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης, τότε θὰ δοῦμε ὅτι ἀκολουθεῖ ἓνα σημαντικὸ δῆμα γιὰ τὴν προσέγγισιν τῶν δύο χωρῶν, ὅταν οἱ δύο ἱστορικοὶ ἡγέτες αὐτῶν, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος καὶ ὁ Κεμάλ Ἀτατούρκ ὑπέγραψαν τὸ 1930 συμφωνίαν φιλίας, στὸ πνεῦμα τοῦ ὁποίου ἐπολιτεύθηκαν καὶ οἱ μετέπειτα ἑλληνικὲς κυβερνήσεις τῆς δεκαετίας τοῦ 1930.

Ἡ ὄσση αὐτὴ στὶς σχέσεις τῶν δύο χωρῶν διαρκεῖ γιὰ λίγα χρόνια μέχρι τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1950, ὅποτε ἡ Ἑλλάδα υἱοθετεῖ καὶ ἐπιδιώκει στοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς τὸ δικαίωμα τῶν Κυπρίων γιὰ αὐτοδιάθεσι. Τότε διεγείρεται καὶ πάλι ὁ τουρκικὸς ἐθνικισμὸς, παρὰ τὴν ὑπαρξιν ὄρου εἰς τὴν συνθήκην πωλήσεως τῆς νήσου τὸ ἔτος 1878 μεταξὺ τῆς Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας καὶ τῆς Μεγάλης Βρετανίας περὶ ὀριστικῆς παρατιήσεως τῆς πρώτης ἀπὸ ὁποιαδήποτε διεκδίκησι ἐπὶ τῆς νήσου εἰς τὸ μέλλον. Ἡ τουρκικὴ αὐτὴ ἀντίδρασι ἔχει σὰν συνέπεια νὰ ἐπιβληθῇ στὴν Κύπρον ἓνα καθεστὼς συγκυριαρχίας, τὸ ὁποῖο προέκυψε ἀπὸ τὶς συμφωνίας ἀνεξαρτοποιήσεως γιὰ νὰ φθάσουμε στὴν συνέχεια στὸ 1974 μὲ τὴν γνωστὴν εἰσοβολὴν τοῦ Ἀττίλα καὶ τὸ παγιωμένον ἐκεῖ καθεστὼς ἐπὶ εἰκοσιῶν ἔτη.

Ἐξ ἄλλου οἱ ἀπὸ ἐτῶν προβαλλόμενες τουρκικὲς διεκδικήσεις ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου, τὸ καθεστὼς τοῦ ὁποίου ἐρυθμιζετο ἀπὸ παλαιότερες συνθήκας, εἶναι μία ἐπὶ πλέον ἐπιβεβαίωσι τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁποιαδήποτε ὑπογραφὴ συμφωνίας φιλίας καὶ καλῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας εἶναι ἀναξιόπιστος μετὰ τὴν παρέλευσι ὀρισμένων ἐτῶν. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ κοινὴ γνώμη εἶναι δικαιολογημένα ἐπιφυλακτικὴ γιὰ ὅσα ἐλπιδοφόρα ἀκούγονται ἀπὸ τὶς διαβουλεύσεις ἀφ' ἐνὸς ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὸν ἐν ἐξελίξει ἐυρισκόμενον ἑλληνοτουρκικὸν διάλογο.

Ἦστερα ἀπὸ αὐτὰ διερωτᾶται κανεὶς σὲ

τι θὰ ὠφελούσε μία ἀποσιώπηση τῶν τουρκικῶν διαισθημάτων ἐναντι τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴν διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας καὶ στὶς μετέπειτα φάσεις τῶν ἱστορικῶν ἐξελίξεων στὶς σχέσεις τῶν δύο χωρῶν καὶ τὴν πλημμελὴ καὶ ὠραιοποιημένη διδασκαλία τῆς ἱστορίας στὶς νεώτερες γενεές. Ἡ ἀλήθεια ποτὲ δὲν βλάπτει καὶ οἱ κατὰ καιροὺς ὑπαναχωρήσεις τῶν Τούρκων δὲν ἀποτελοῦν ἐχέγκνο γιὰ μία σταθερὴ φιλία μετὰ τῶν δύο χωρῶν.

Ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΥΨΗΛΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Σὲ μία ἐποχὴ πολυφωνικῆ, κατὰ τὴν ὁποία ποικίλα ρεύματα ὑπέργεια καὶ ὑπόγεια ἀναφαίνονται, ἐπιτείνοντας ἐνίοτε καὶ τὴν ἰδεολογικὴ σύγχυση πού ἀπὸ καιροῦ ἐπικρατεῖ, σημειώνονται καὶ βήματα σημαντικὰ καὶ ἀξιόλογα, παρὰ τὸ ἐπικρατοῦν ὀρθολογιστικὸ κλίμα, ἀναζητήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιστροφῆς στὴν Πίστη.

Δείγματα αὐτῆς τῆς στροφῆς παρατηροῦνται καὶ στὴν καρδιά τῆς Εὐρώπης, στὴν πόλη τοῦ Φωτός, τὸ Παρίσι, καὶ ὅπου συνήθως φιλοξενοῦνται τὰ ἐπαναστατικώτερα πνεύματα τοῦ καιροῦ μας. Ἀφορμὴ γιὰ τὸ σχόλιο αὐτὸ δίδει εἶδηση πού δημοσιεύθηκε στὸ φύλλο τῆς «Καθημερινῆς» τῆς Κυριακῆς 27 Ἰανουαρίου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «ἕνας πανευρωπαϊκὸς θεσμὸς, πού συντονίζει ἐκθέσεις ἀποφοίτων τῶν σχολῶν καλῶν τεχνῶν ἀνά τὴν Εὐρώπη, ἐπὶ δεκατρία συναπτὰ ἔτη ὀργανώνει ἐκθεση στὸ Παρίσι μὲ θέμα τὴν θρησκεία καὶ παράλληλα διεξάγεται μιὰ συζήτηση στρογγυλῆς τραπέζης μὲ θέμα: «Μόνον μὲ τὴν καρδιά βλέπεις καλά... Ὁ ρόλος πού παίξει ἡ θρησκεία καὶ ἡ τέχνη στὴν διαμόρφωση ταυτότητας στὴν σύγχρονη κοινωνία».

Πολλὰ καλλιτεχνικὰ γεγονότα καὶ συζητήσεις τὸν τελευταῖο καιρὸ συγκλίνουν πρὸς τὸ θέμα αὐτό. Πάνω ἀπὸ τὴν Εὐρώπη τοῦ εὐρώ, τῆς ἐνιαίας ἀγορᾶς, τῶν συγχωνεύσεων καὶ τῆς πορείας πρὸς τὴν ὁμοσπονδιοποίηση, τῆς ὀρθολογιστικῆς ὀργανώσεως

τῆς ζωῆς κοινωνιῶν καὶ ἀτόμων, τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα ἀναθερμαίνεται, οἱ παλαιῆς βεβαιότητες πού κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὸν θετικισμό τοῦ Auguste Comte καὶ τῶν διαδόχων του καταρρέουν καὶ τὸ αἷτημα τῆς ταυτότητας τίθεται πῶς ἐπιτακτικὸ ὅσον ποτέ. Ὅλο καὶ περισσότεροι συμφωνοῦν ὅτι ἡ θρησκευτικὴ παράδοση εἶναι στοιχεῖο ταυτότητας.

Εἶναι εὐχάριστο τὸ γεγονὸς ὅτι πολλοὶ ἐκπρόσωποι τῆς τέχνης -καὶ ἰδίως οἱ νέοι ἀπόφοιτοι τῶν σχολῶν καλῶν τεχνῶν- ἔχουν παρόμοια ἐνδιαφέροντα πρᾶγμα πού ὑπόσχετα ὅτι καὶ στὸ μέλλον θὰ ὑπάρξουν καλλιτεχνικὲς δημιουργίες ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα. Τὰ γεγονότα δείχνουν ὅτι τὸ συναίσθημα καὶ ἡ θρησκεία ἀναδυόμενα στὸν χῶρο τῆς τέχνης, διαμορφώνουν νέες ταυτότητες στὴν Εὐρώπη.

«Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ Τέχνη ἀπέτελεσε γιὰ κάθε ἐποχὴ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ. Καμμιά περίοδος μεγάλων ἐξάρσεων τῆς ἀνθρωπότητας δὲν ὑπάρχει ὅπου ἡ Τέχνη νὰ μὴν ἐπρόσφερε τὴν δική της φωνὴ γιὰ νὰ ἀποθανατίσει τὰ μεγάλα κατορθώματα. Αὐτὴ ἔκαμε ποίημα καὶ τραγούδι τοὺς σαλαμινομάχους, ἔκαμε παρθενῶνα τὴν χρυσὴ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους, ἔκαμε Ἀκάθιστο Ὑμνο τὶς ἐποποιεῖς τοῦ Ἡρακλείου, ἔκαμε Ἀγία Σοφία τὸ Βυζάντιο, ὑψωσε σὲ γοτθικὰ μεγαλοουργήματα τὸ Δυτικὸ Μεσαίωνα, ἔκαμε τραγούδι τὸ Εἰκοσιένα. Ὅλες οἱ ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ βρῆκαν τὴν ἐκφρασὴ τους κατὰ καιροὺς μέσα στὴν ἄξια Τέχνη. Τί σημαίνει αὐτό; Σημαίνει ὅτι ἡ Τέχνη προσφέρθηκε πάντα στὶς μεγάλες ἐποχὲς τῆς ἱστορίας καὶ ὑπηρετήσε τὶς ἄλλες ἀξίες τοῦ πολιτισμοῦ. Μὲ δύο λέξεις τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν Θεόν». (Γ. Βερίτης "Ἀκτίνες" 1947, σελ. 106).

Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι κρίσιμη. Μεγάλα γεγονότα καὶ σαρωτικὲς ἀλλαγὲς σημειώνονται. Ἄν εἶναι μεγάλη, τὸ μέλλον θὰ δείξει. Ἡ ἀποστασία ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὶς ἀξίες οἱ ὁποῖες πηγάζουν ἀπὸ τὴν πίστη σὲ Αὐτὸν εἶναι μιὰ θλιβερὴ πραγματικότητα.

Γιὰ νὰ ἐπιζήρει τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐν γένει ἀπαιτοῦνται γενναῖα δῆματα ἐπιστροφῆς στὴν παράδοση, στὴν πίστη στὸν Θεὸν στὰ πλαίσια τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Τέχνη, ἡ μεγάλη Τέχνη, θὰ ἐγγράψει στὸ ἐνεργητικότητος μαζὶ μὲ ὅσα ἄλλα σπουδαῖα ἐπιτεύγματα τοῦ παρελθόντος, μίαν νέα σημαντικὴ προσφορά στὸν πολιτισμὸ, ἐὰν συμβάλει πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή, δηλαδή στὸν ἐπανευαγγελισμὸ τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν.

ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ

Στὴν ἐφημερίδα τὸ Βῆμα τῆς Κυριακῆς 3 Φεβρουαρίου 2002 μὲ ἀφορμὴ τὴν εορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ καθηγητῆς τῆς Γλωσσολογίας κ. Γεώργιος Μπαμπινιώτης, σὲ ἄρθρο του μὲ τίτλο: «Ὁρθοδοξία καὶ Ὁρθολογισμὸς» ἀναφέρθηκε καὶ στὸν προσανατολισμὸ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας στοὺς καιροὺς μας, ὑποστηρίζοντας ὅτι: «Αὐτὴ στηρίχθηκε σὲ δύο παιδευτικοὺς ἄξονες στὸν ὀρθολογισμὸ καὶ τὴν ὀρθοδοξία. Μὲ ἄλλους ὄρους στηρίχθηκε στὰ μεγάλα κείμενα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς διανοήσεως καὶ στὴν σπουδὴ τῆς χριστιανικῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅπως θεμελιώθηκε στὴν διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ ἐρμηνεύεται στὰ μεγάλα κείμενα τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, στὰ κείμενα τοῦ Μεγάλου Βασιλείου,

τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ ἑλληνικὴ σύλληψη τῆς σχολικῆς ἐκπαιδεύσεως συνδυάζει ἀπὸ παλαιὰ δύο παιδευτικὲς ἀρχές, τὴν ἑλληνικότητα καὶ τὴν Χριστιανικὴ πίστη, ὅ,τι ὀνομάσθηκε ἑλληνοχριστιανικὸ ἰδεῶδες».

»Πρόκειται γιὰ ἓνα ἰδεῶδες ποὺ δὲν ἀμφισβητήθηκε δεβαίως, ὅταν τὸ ὑποστήριζε ὁ Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Κοραῖ καὶ τοὺς Διδασκάλους τοῦ Γένους ἱερωμένους τοὺς περισσότερους, τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, τὸν Νεόφυτο Δούκα, τὸν Ἄνθιμο Γαζῆ, τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο, τὸν Νεόφυτο Βάμβα κ. ἄ.».

Τὸ ἄρθρο αὐτὸ τοῦ κ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη εἶναι μίαν σύντομη μὲν, ἀλλὰ τεκμηριωμένη ἀπάντηση σὲ ὄψιμους ἀμφισβητικὲς τοῦ «ἑλληνοχριστιανικοῦ ἰδεώδους», οἱ ἀπόψεις τῶν ὁποίων ἐδημοσιεύθησαν πρὸ καιροῦ στὴν ἴδια ἐφημερίδα.

Τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Γεωργίου Μπαμπινιώτη τελειώνει μὲ τὴν ἐξῆς συγκεκριμένη πρόταση: Μπορῶ μετὰ ἀπὸ αὐτὲς τίς σκέψεις νὰ μὴ ἐπαναλάβω, ἔστω καὶ ὡς φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτι εἶναι τραγικὸ σφάλμα νὰ μὴ διδάσκονται στὰ σχολεῖα μας ἐπιλεγμένα ἀποσπάσματα κειμένων τῶν μεγάλων αὐτῶν μυσταγωγῶν τῆς Παιδείας μας;».

Ἄραγε θὰ ἀφυπνισθοῦν ἐπ' αὐτοῦ οἱ ἀρμόδιοι τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας;

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Τασιόδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίαι συνδρομὴ, ἑσωτερικῶς € 9, ἔξωτερικῶς 30 \$ U.S.A. Ἡ διευθύνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύσιμα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Μάρτιος 2002

**«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα

	€
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	0,29
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	2,93
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	1,47
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	2,35
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ	1,47

Οί συνδρομηταί τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νά προμηθευθοῦν βιβλία ἀπό τόν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νά τηλεφωνήσουν στό τηλέφωνο 32 23 560.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπό τις εκδόσεις «Η Δαμασκός» κυκλοφορούν:

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικού προσανατολισμού

*

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

ΤΟ ΠΑΡΑΞΕΝΟ

ΤΗΛΕΦΩΝΗΜΑ

Σκηνές και χρονογραφήματα.

*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ - ΠΑΛΑΙΟΥ

ΕΛΠΙΔΑΣ ΧΑΜΟΓΕΛΑ

Χαριτωμένη ποιητική συλλογή.

*

ΕΛ. Χ. ΚΟΥΛΟΥΜΠΑΡΙΤΣΗ

ΟΤΑΝ Η ΕΥΛΑΒΕΙΑ

ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Η γέννηση και η εξέλιξη τής πολυφωνικής
θρησκευτικής μουσικής στην Εύρώπη.

*

Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑ

Η ΣΥΓΧΥΣΗ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ

ΚΑΙ Η ΔΙΕΞΟΔΟΣ

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283